

PUBLIC
JAVNI

**DOKUMENT EVROPSKE BANKE
ZA OBNOVU I RAZVOJ**

STRATEGIJA ZA KOSOVO

Odobrena na sastanku Odbora direktora 4. Oktobra 2016. godine

Prevod originalnog teksta, EBRD nudi čitaocu samo kao olašicu. Iako se je EBRDpostarao da prevod teksta bude autentičan, EBRD ne garantuje niti potvrđuje preciznost prevoda. Oslanjanje na prevod je na ličnu odgovornost čitaoca. EBRD, zaposleni ili agenti, ni u kojem slučaju neće snositi odgovornost prema čitaocu ili bilo kojem drugom licu za netačnost, grešku, omašku, brisanje, nedostatak i/ili bilo kakve izmene bilo kojeg sadržaja prevoda, bez obzira na razlog, ili štetu koja može proisteći iz navedenog. U slučaju nesuglsica ili protivrečnosti između verzije na engleskom jeziku i jeziku prevoda, prevladava verzija na engleskom..

JAVNI
PUBLIC

SADRŽAJ

IZVRŠNI PREGLED	3
1 PREGLED AKTIVNOSTI BANKE.....	7
1.1 TRENUTNI PORTFOLIO BANKE.....	7
1.2 IMPLEMENTACIJA PRETHODNIH STRATEŠKIH DOKUMENATA	7
1.3 KLJUČNE LEKCIJE	10
2 OPERATIVNO OKRUŽENJE.....	12
2.1 POLITIČKI KONTEKST	12
2.2 MAKROEKONOMSKI KONTEKST	12
2.3 KONTEKST STRUKTURNIH REFORMI	14
2.4 PRISTUP FINANSIJAMA	16
2.5 POSLOVNO OKRUŽENJE I PRAVNI KONTEKST	19
2.6 DRUŠTVENI KONTEKST	21
2.7 EFIKASNOST RESURSA I TRANZICIJA NA ZELENU PRIVREDU	23
3 STRATEŠKE ORIJENTACIJE.....	25
3.1 STRATEŠKI SMEROVI.....	25
3.2 KLJUČNI IZAZOVI I AKTIVNOSTI BANKE	28
3.3 UPRAVLJANJE RIZICIMA ZA IMPLEMENTACIJU DRŽAVNE STRATEGIJE	44
3.4 EKOLOŠKE I SOCIJALNE IMPLIKACIJE PREDLOŽENIH AKTIVNOSTI BANKE	45
3.5 SARADNJE EBRD SA MDB.....	46
ANEKS 1 – POLITIČKA OCENA	47
ANEKS 2 – ODOBRENI EKONOMSKI INDIKATORI	56
ANEKS 3 – PROCENA TRANZICIONIH IZAZOVA.....	57
ANEKS 4 – PRAVNA TRANZICIJA.....	61
ANEKS 5 – RODNI PROFIL	65
ANEKS 6 – EBRD I ZAJEDNICA DONATORA	67

IZVRŠNI PREGLED

Kosovo je predano primenjuje načela multipartijske demokratije, pluralizma i tržišne ekonomije u skladu sa uslovima propisanim u članu 1. Sporazuma o osnivanju banke. U periodu od usvajanja prethodne Strategije, naponi Kosova u približavanju Evropskoj uniji (EU) i dalje predstavljaju glavni spoljni stožer za sveobuhvatne reforme. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) sa EU je formalno stupio na snagu 1. aprila 2016. godine.

Privreda Kosova je bila izdržljivija od privrede suseda na Zapadnom Balkanu tokom globalne i krize evrozone, uz prosečan rast od 3,5 procenata godišnje u periodu između 2009-2013 nakon usporavanja u 2014. godinite podstaknuta velikom domaćom potražnjom i uz doprinos investicija, privreda se je ponovo povratila u 2015. godini sa rastom od 3 procenata. Očekuje se daljnji rast sledećih godina zahvaljujući unapređenju reformi i daljem porastu investicija. Izvršni odbor Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) je u januaru 2016. godine završio prvi pregled 22-mesečnog stand-baj aranžmana (SBA) od 185 miliona evra – koji ima za cilj očuvanje niskog javnog deficita i duga, uklanjanje ključnih strukturnih prepreka za daljnji rast i uključivanje podrške drugih multilateralnih i bilateralnih kreditora – ocenjujući tako reforme ispravnima, MMF je pomogao vladi u obezbeđivanju povoljnih fiskalnih indikatora. Međutim, strukturne slabosti u velikoj meri ometaju kosovsku privredu, u kojoj prevladavaju industrije niske dodate vrednosti te se nalazi u ranijoj etapi tranzicije u odnosu na ostatak regiona, uz najniži BDP po stanovniku među zemljama Zapadnog Balkana.

Sa strukturne strane, kako bi se privatni sektor razvijao na održiv način, znatna poboljšanja su neophodna u oblasti jačanja investicione klime, izgradnje upravljanja i vladavine prava i osnaživanja konkurentnosti privrede kao i poboljšanja javne infrastrukture kao i odgovor na uska grla u energetsom sektoru dok su sve ove reforme blisko povezane sa procesom integracija u EU. Kosovo se suočava sa najvećim izazovima u smislu održive energije i manjka kapaciteta. U zemlji ne postoji stabilno snabdevanje električnom energijom dok zastarele elektrane Kosova i najveći emiteri ugljenika na Zapadnom Balkanu prouzrokuju česte restrikcije struje, time sprečavajući rast i ometaju daljnje investicije. Važan izazov predstavlja i dotok kredita onim malim i srednjim preduzećima (MSP) kojima je potreban kredit ali su kreditno ograničene zbog opšteg slabog ekonomskog ambijenta, visokog nivoa neformalnosti, nedostatka poslovne ili kreditne istorije, nedovoljno kolaterala kao i slabog razvoja tržišta kapitala. Integracija Kosova u regionalna tržišta zaostaje, zemlja se suočava sa veoma velikim spoljnim deficitom i ima najmanju stopu izvoza u regionu, što jasno naznačuje poteškoće sa kojima se kosovska preduzeća suočavaju u međunarodnoj trgovini. Na kraju, zabeležen je veoma mali napredak u privatizaciji preostalih društvenih preduzeća (DP) dok je apetit ulagača ostao na veoma niskom nivou i tokom prošle godine nije imalo prihoda od privatizacije.

Dok su strukturni izazovi i dalje veliki, pozitivna unutrašnja i spoljna dešavanja bi se mogla ujediniti i obezbediti podsticaj angažovanjima Banke tokom perioda nove strategije. Dešavanja uključuju: 1) stupanje na snagu SSP-a sa EU, 2) usvajanje Nacionalne strategije za razvoj (NSR) 2016-202, 3) podnošenje drugog Ekonomskog programa i reformi 2016. godine, koji uključuje agendu strukturnih reformi za podsticanje konkurentnosti i poboljšanje uslova za rad i otvaranje radnih mesta – kao i 4) strateško usklađivanje u prioritetima Banke i EU u usmeravanju izdvajanja €645,5 miliona iz novog 2014-2020 Instrumenta za pretpriступnu pomoć (IPA II Fonda).

Strategija ima za cilj primenu selektivnih filtera u usmeravanju investicija Banke i aktivnostima dijaloga o politikama u zemlji:

- **Usklađivanje prioriteta Banke sa prioritetima i vlasništvom Vlade;** Banka će izbeći suštinsko angažovanje u oblastima i sektorima u kojima je politička podrška nejasna;
- **Komplementarnost sa drugim igračima,** uključujući Evropsku komisiju (EK), MMF, Grupu Svetske Banke (GSB) i druge međunarodne finansijske institucije (MFI); Banka se neće supstantivno angažovati tamo gde drugi partneri rukovode;
- **Komparativne prednosti EBRD-a i istorijat na Kosovu.** Navedeno će proisteći većinom iz angažovanja Banke sa privatnim sektorom (posebno o agrobiznisu, proizvodnji, IKT, električnoj i obnovljivim izvorima energije).
- Banka će primeniti **pristup tranzicije zelene privrede (TZP)** u svim sektorima i operacijama u kojima je navedeno relevantno, kako bi se maksimalizovala podrška i dodala TZP investicija; nudeći tehničku pomoć u odgovoru na praznine u kapacitetima i podizanja svesti; i uključenu u dijalog politika kako bi se, između ostalog, smanjile preovlađujuće prepreke i stvorio ambijent omogućavanja zelenih investicija.
- Širom svih svojih strateških prioriteta, Banka će promovisati inkluzivni rast (učešće omladine, ženske radne snage i migranata povratnika).

Iskorištavajući podsticaje koje su ponudile EU i MMF, kao i sam momentum reformi koje vlasti provode, Banka će imati za cilj pomagati Kosovo u svojim naporima da ubrza privredni rast na održivoj i sveobuhvatnoj osnovi, povećavajući jačanje svojeg angažovanja i podrške po potrebi i u skladu sa tempom i dubinom napretka reformi, usredsređujući se na sledeće strateške prioritete:

- **Podrški konkurentnom razvoju u privatnom sektoru investicijama, unapređenjem unutrašnjih kapaciteta kompanija i poboljšanjem poslovnog okruženja.** Privreda Kosova se odlikuje niskom produktivnošću, visokom nezaposlenošću, neskladom između veština mlade radne snage i zahteva poslodavaca, tankom izvoznom osnovom, ograničenim direktnim stranim investicijama, visokom nivoom neformalnosti i slabostima u inkluziji, kao što su veoma nisko učešće ženske radne snage. Za održiv razvoj privatnog sektora, velika poboljšanja su potrebna u oblasti investicione klime, upravljanja i konkurentnošću, nadovezujući se na proces približavanja EU. Banka će omogućiti finansiranje kosovskih korporacija i MSE-a kako bi se podržale investicije u delatnostima dodate vrednosti, poboljšanje konkurentnosti u odnosu na uvoz i omogućavanje izvoza delatnosti dodate vrednosti. Pored finansiranja, Banka će ponuditi savetovanje preko Programa za savetovanje malih preduzeća u okviru Inicijative za mala preduzeća. Banka će koristiti lokalne partnerske banke kao glavni kanal za kanaliziranje finansiranja MMSP-a i ponudiće savetodavne usluge za preduzeća u kombinaciji sa investicijama za poboljšanje konkurentnosti i modernizaciju sektora agrobiznisa, uključujući povećanje kvalitete i zdravstvenih standarda, kao i izradom lanaca snabdevanja. Imajući u vidu veliku likvidnost bankarskog sektora, Banka će nastaviti da primenjuje ciljane okvire, neke uz podsticaje, kao što su program Žene u preduzetništvu (WiB), Mehanizam za finansiranje održive energije na Zapadnom Balkanu (WeBSEFF), Okvir direktnog finansiranja unutar Inicijative za mala

preduzeća i uvođenje Mehanizma za podršku konkurentnosti (MPK), kao i ponuda Mehanizma za podelu rizika (MPR). Banka će imati za cilj obezbeđivanje pristupa kapitalu za MSP-e, kada je izvodljivo kako bi se odgovorilo na nedostatak izvora za finansiranje kapitala na Kosovu, čak i kada je apetit za kapitalom veoma ograničen zbog veoma ograničenih izlaznih mogućnosti i neformalnosti. Banka će takođe ponuditi savetodavne usluge u cilju dalje izgradnje kapaciteta i razmotriće uključenje oblasti kojima se adresira neformalnost, finansijsko izveštavanje, kapaciteti upravljanja, korporativno upravljanje kao i promovisanje socijalne inkluzije ohrabrivanjem ljudi da aktivno učestvuju na tržištu rada i u društvu. Banka će takođe pokušati dati svoj doprinos izazovu migracije u postojećem kontekstu pošto vlada pokušava da podstakne „*vraćanje mozgova*“ iz dijaspore a Banka će pokušati da učestvuje u vladinim shemama kako bi se omogućila saradnja sa kosovcima povratnicima iz iseljeništvu u privatnom sektoru, obezbeđivanjem odgovarajućeg finansiranja u grantovima.

- **Unapređenju energetske bezbednosti i održivosti finansiranjem investicija u sektoru, podržavanjem reforme sektora, promovisanjem energetske efikasnosti i obnovljive energije.** Banka će primeniti pristup TZP u svim sektorima i operacijama u kojima je navedeno relevantno, kako bi se maksimalizovala podrška i dodala TZP investicija u zemlji. Zastareli energetski sektor Kosova već godinama pati od nedovoljnih ulaganja. Nepouzdana snabdevanje električnom energijom remeti operacije preduzeća i ometa investicije i proširenje preduzeća. Dva glavne termoelektrane na uglj u zemlji su zastarele, dok je jedna od njih određena za dekomisiju. Energetska efikasnost i obnovljiva energija mogu pomoći u smanjenju postojećih i budućih manjkova električne energije, istovremeno unapređujući održivost životne sredine. Navedeno će zahtevati jačanje postojećih regulatornih okvira i institucionalnih kapaciteta za energetska efikasnost i obnovljivu energiju. Zemlji je potrebna dalja harmonizacija sa zakonodavstvom EU, smanjujući intenzitet energije i poboljšavajući usaglašenost životne sredine. Banka će razmotriti investicije u proizvodne kapacitete energije, uključujući termalne i obnovljive izvore, tamo gde su u skladu sa Strategijom za energetski sektor. Paralelno, Banka će podržati jačanje i poboljšanje efikasnosti nacionalne distribucione mreže, kao i investicije u smanjenje intenziteta na strani potražnje energije podržavajući investicije u energetska efikasnost u svim sektorima putem direktnog pozajmljivanja ili posebnim programima financiranja za održivu energiju preko partnerskih banaka. Uz uslov predanosti vlasti, i u koordinaciji sa EU, drugim MFI-ima i donatorima aktivnim u energetskom sektoru, Banka će pružiti reformske savete i tehničku pomoć u adresiranju institucionalnih i drugih reformi, posebno u oblasti razvoja profitabilnog obnovljivog regulatornog okvira kao i za poboljšanje pravnog okvira za energetska efikasnost uz poseban fokus na rezidencijalni sektor.
- **Podrški povezivanju i regionalnim integracijama.** Razvoj infrastrukture je neophodan kako bi se poboljšala regionalna integracija Kosova i privukle direktne strane investicije (DSI), kao i usklađivanje sa standardima EU. Vezano sa tim, Kosovo treba da izgradi glavne drumske veze sa pan-evropskim koridorima. Zastarela železnička mreža Kosova je trenutno povezana sa glavnom evropskom mrežom samo preko R. Makedonije, što predstavlja značajnu prepreku za saobraćaj sa većinom evropskih centara, pošto jedina preostala veza iz Prištine u Srbiju nije funkcionalna. Banka će pokušati da pruži dugoročne finansije i savetovanje kako bi se pomoglo u izgradnji ili rehabilitaciji ključnih saobraćajnih veza, kao i gde god je

primenjivo, pomogne Kosovu da uskladi saobraćajni sektor sa evropskim standardima. Banka će takođe podržati investicije koje imaju za cilj regionalnu interkonekciju zemlje u sektoru energetike. Banka će pokušati da sufinansira investicije sa Evropskom investicionom bankom (EIB), kao i podržati zemlju u mobilizaciji sredstava iz grantova EU pod okriljem Investicionog okvira za Zapadni Balkan (WBIF), u kojem se sve više naglašavaju projekti koji promovišu povezanost. Na kraju, integracija preduzeća je takođe ključ pošto kosovske firme nisu bile u stanju da iskoriste u potpunosti mogućnosti koje su ponuđene na ovim izvoznim tržištima i Banka će nastaviti da podržava međugraničnu trgovinu preko Programa za olakšavanje trgovine, savetovanjem malih preduzeća o izvozu kao i savetovanje u politikama koje dovode do smanjenja Netarifnih barijera i Tehničkih barijera za trgovinu u vezi sa agendom povezanosti EK.

1 PREGLED AKTIVNOSTI BANKE

1.1 Trenutni portfolio Banke

Srazmera privatnog sektora: 30,1 procenata*, na dan 30. avgusta 2016. godine

Sektorna grupa	Sektorna ekipa	Portfoliobr operacija	Portfolio (€m)	% Portfolio	Op imovina	% Op imovine
Energija	Prirodni resursi	0	0	0%	0	0%
	Struja i energija	2	31	22%	1	3%
		2	31	22%	1	3%
Finansijske institucije	Deponujući kredit (bankarski)	5	9	6%	8	24%
	Nedeponujući kredit (nebankarski)	8	16	11%	5	17%
		13	24	18%	13	42%
Industrija, trgovina i agro- biznis	Agrobiznis	2	2	1%	2	6%
	Sredstva kapitala	4	6	5%	2	8%
	IKT	2	13	9%	13	42%
	Proizvodnja i usluge	0	0	0%	0	0%
	Nekretnine i turizam	0	0	0%	0	0%
		8	21	15%	17	56%
Infrastruktura	Opštinska i amb. infrastruktura	2	14	10%	0	0%
	Prevoz	2	48	35%	0	0%
		4	62	45%	0	0%
Ukupno		27	139	100%	31	100%

*5-godišnji rotativni odnos portfolija
Izvor: EBRD

1.2 Implementacija prethodnih strateških dokumenata

Projekti privatnog sektora na Kosovu od 1999. godine imaju pravo na podršku Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj (EBRD) preko namenskih regionalnih fondova pod spoljnom upravom i preko mehanizma Banke za Zapadni Balkan. Kosovo je postalo član i zemlja domaćin Banke od 2012. godine.

Banka trenutno na Kosovu radi na osnovu prve Strategije zemlje, koja je usvojena u maju 2013. godine, sa sledeća tri strateška prioriteta:

- Podrška privatizaciji i razvoju privatnog sektora u cilju unapređenja konkurentnosti i uvođenja najboljih praksi;
- Unapređenje komercijalizacije, konkurencije i uključenja privatnog sektora u infrastrukturu za poboljšanje javnih usluga; i
- Promovisanje i podrška održivom razvoju sektora energije i rudarstva.

Sprovođenje Strategije za zemlju se je dešavalo u pozadini usporavajuće privrede, dok je ponovljena politička kriza doprinela usporavanju u reformama politika i kašnjenju u pripremi i sprovođenju ključnih privatizacionih i infrastrukturnih projekata.

Tokom perioda Strategije, Banka je potpisala 24 projekta (64 procenata svih investicija na Kosovu do sada) ukupne vrednosti od skoro €139 miliona uz stabilan rast Godišnjih

preduzetničkih investicija (GPI) svake godine sa € 22 miliona na € 56 miliona. Trenutno, portfolio Banke na Kosovu je € 118 miliona. Iako je većina operacija Banke u privatnom sektoru kojim dominiraju MSP-i, odnos portfolija privatnog sektora je uporedno niži (na 30,1 procenata) imajući u vidu veći iznos ključnih investicija u javnu infrastrukturu.

Sledeći delovi predstavljaju ključni naglasak učinka EBRD-a na Kosovu i predstavljaju glavne lekcije za nov strateški period.

Tema 1: Podrška privatizaciji i razvoju privatnog sektora u cilju unapređenja konkurentnosti i uvođenja najboljih praksi

Banka je podržala razvoj privatnog sektora kanalisanjem dugoročnih finansija prema mikro, malim i srednjim preduzećima (MMSP) na Kosovu, većinom preko lokalnih banaka i mikrofinansijskih institucija (MFI) ali takođe i kroz direktno finansiranje lokalnih srednjih kompanija (Asgetoi Viva Fresh).

Uopšteno, preko Projekta za održivu energiju na Kosovu (KOSEP), partneri Banke su dalje kreditirali € 9,7 miliona za 20 MSP-e i 2.839 rezidencijalnih projekata za energetske efikasnost i obnovljivu energiju tokom perioda strategije, dok je preko Mehanizma za žene Zapadnog Balkana u preduzetništvu (WiB) partnerska banka naše Banke, TEB, je do sada podkreditirala € 2,9 miliona za finansiranje 228 MMSP-a u vlasništvu ili pod upravom žena. WiB je posebno omogućio TEB-u da istraži tržišnu mogućnost, koja je smatrana rizičnijom i izradi nove proizvode pozajmica WiB za postojeća i novoosnovana preduzeća. Program Banke za savetovanje malih preduzeća (SMP) je ponudio savetodavne usluge za 20 preduzeća pod upravljanjem žena i bio je instrumentalan u pomaganju pet za značajno povećanje finansija od TEB-a pod WiB.

Uključenje Banke u direktno finansiranje preduzeća u lokalnom vlasništvu je bilo ograničeno na dva investiciona projekta, jedan sa Asgeto, drugi po veličini distributer farmaceutskih proizvoda (kredit prema Mehanizmu za lokalna preduzeća) a drugi sa glavnim lancem maloprodaja u lokalnom vlasništvu Viva Fresh (kredit prema Fondu za proširenje preduzeća – ENEF, koji je osnovan 2014. godine). Na kraju, preko kreditne linije LEF¹, mikrofinansijska institucija Kreditimi Rural i Kosoves (KRR) je finansirala 2.438 MMSP projekata.

Savetovanje malih preduzeća od strane Banke je igralo značajnu ulogu u pomaganju preduzetničkog sektora na Kosovu sprovođenjem 226 projekata koji su u proseku doprineli u poboljšanju produktivnosti MSP-a za 21 procenat, povećavajući obrt za 22 procenata i stvarajući 656 radnih mesta. Štaviše, dva savetodavna projekta u Savetovanju malih preduzeća su imala korist od Asgeto-a i pomogla preduzeću da sprovede istraživanje tržišta, identifikuje njenu poziciju i nove potencijalne klijente kao i primeni evropske standarde za dobru praksu distribucije. Prema programu SMP, lokalni MSP-i su primili podršku preko lokalnih konsultanata i međunarodnih stručnjaka industrije u oblastima kao što su finansijsko upravljanje u rukovođenje korporacijama, standardi životne sredine i kvaliteta, marketing i poslovna strategija, lanci vrednosti u sektoru i proizvodima. SMP Banke je takođe igrao značajnu ulogu u razvoju lokalnog tržišta konsultencije. Tokom perioda strategije, SMP

¹U aprilu 2015. godine, Mehanizam za lokalna preduzeća (LEF) je konsolidovan u Okvir direktnog finansiranja prema Inicijativi za mala preduzeća.

jeobučio 120 konsultanata u veštinama dijagnoze poslovanja, prodaji i marketingu, industrijskoj energetskej efikasnosti i rukovođenju konsultantskim preduzećem.

Banka je aktivni član i dala je značajan doprinos osnivanju Savetu evropskih investitora uz 15 evropskih investitora koji deluju na Kosovu i Kancelariju Evropske unije na Kosovu, koji se smatra forumom za privatno-javni politički dijalog o poboljšanju poslovnog ambijenta.

Tema 2: unapređenje komercijalizacije, konkurencije i uključenja privatnog sektora u infrastrukturu

Banka je 2015. godine odobrila glavnu pozajmicu od € 39,9 miliona za dalje kreditiranje Infrakosa (Kosovsko preduzeće za železničku infrastrukturu) za finansiranje obnove kosovskog udela od 148 km u železničkoj mreži evropske rute 10, orijentalno/istočno-mediteranskog koridora Evropske unije TEN-T i jedine operative železničke veze Kosova sa BJR Makedonijom na jugu, koja je kao takva od suštinskog značaja za dalju integraciju zemlje na regionalna i međunarodna tržišta. Predviđeno je da projekat bude završen nakon nekoliko godina uvećanom komercijalizacijom sektora uz komponentu jačanja institucija i podrškom za operacije Kosovskog preduzeća za železničku infrastrukturu kao nezavisnog subjekta u skladu sa komercijalnim principima. Ovo je bio prvi projekat Banke u sektoru prevoza u zemlji kao i prvi projekat koji je sufinansiran sa EIB i uz značajnu komponentu investicija EU grantova koji su ponuđeni pod WBIF, koji je bio efektivan instrument za pripremanje investicionih projekata i unapređenje koordinacije između IFI.

Krajem 2015. godine Banka je potpisala svoj prvi projekat za puteve na Kosovu preko zajma od 29 miliona evra za pomoć Vladi sa obnovu deonice od 15 km mreže nacionalnih puteva od Klokota do Gnjilana i poboljšanje pristupnih puteva dužine od otprilike 11,2 km u gradovima Uroševac, Gnjilane i Prizren. Projekat odgovara na ključne izazove u sektoru preko komponente jačanja institucija i pomažući vlastima u odgovarajućem planiranju prioritetnih investicija u drumski sektor i obuku za nabavke kako bi se osigurala primena transparentnog procesa nabavki.

Pored toga, Banka je pomagala Vladi u pripremi projekta i studiji izvodljivosti za ključne drumske deonice koje čine deo važnih i pan-evropskih deonica prevoznih koridora, uključujući:

- Deo saobraćajnice Kijevo – Peć, koja je deo Opservacijske saobraćajne rute Jugoistočne Evrope SEETO 6bod Prištine do Peći;
- Deo saobraćajnice Priština – Merdare (deo SEETO Rute 7) koji povezuje Srbiju, Kosovo i Albaniju (Niš – Priština – Drač) a koji je nazvan „Autoputom mira“; i
- Saobraćajnica Priština – Gnjilane – Bela Zemlja.

Preliminarni dizajn ove tri deonice saobraćajnica je skoro završen sa ciljem poboljšanja povezanosti regiona Zapadnog Balkana sa EU. Projekat deonica puta Kijevo – Peć je posebno utvrđen da odgovori na ključne izazove u sektoru preko komponente jačanja institucija kao što su izrada strategije za održavanje puteva koja ima za cilj unapređenje komercijalizacije.

Banka je u martu 2015. godine potpisala Sporazum o saradnji (SS) sa opštinom Prištinom za olakšanje saradnje u cilju povećanja operative efikasnosti i konsolidacije kompanija koje deluju u gradskom prevozu, podržavanjem investicija u gradsku drumsku infrastrukturu, vodovod i kanalizaciju, čvrsti otpad, uličnu rasvetu i energetske efikasnost u javnim

objektima opštine Priština. Prvi projekat koji je pripremljen prema SS-u je projekat gradskog prevoza Prištine, prema kojem će Banka dati pozajmicu gradskom saobraćajnom preduzeću Prištine za modernizaciju svoje flote autobusa i poboljšanje operativnog i ambijentalnog učinka kao i unapređenje bezbednosnih standarda. Projekat je potpisan juna 2016. godine uz neprekidnu predanost Opštine u poboljšanju operativnih i ambijentalnih standarda.

Tema 3: Promocija i podrška održivog razvoja energetskog i rudarskog sektora

U ovom prioritetu, angažovanje Banke je bilo ograničeno jer je Kosovo zabeležilo veoma mali napredak u reformama u sektoru energije i rudarstva tokom perioda strategije. Banka je 2014. godine dodelila korporativni kredit od €30 miliona Kosovskom operateru sistema, prenosa i tržišta električne energije (KOSPT) za finansiranje obnavljanja podstanica i transformatora i jačanje mreže od 110 kV kako bi se, između ostalog, ispunili tehnički kriterijumi za pridruživanje ENTSO-E (Udruženje evropskih operatera električne mreže). Ovo je bio prvi kredit javnom preduzeću na Kosovu bez garancije, pokazujući nove načine finansiranja javne infrastrukture i ohrabrivanje uključenja privatnog sektora.

Ulaganje u energetska efikasnost kako u MSP i rezidencijalni sektor je podržano kroz Okvirni projekat održive energije Kosova. Ove investicije su rezultovale uštedom energije od 17.070 MWh/god. i smanjile emisije CO₂ za 8.681 tona/god. Kao rezultat aktivnosti Banke u održivoj energiji tokom perioda strategije, procenjeno smanjenje emisije CO₂ je 25.2 kt/god.

U kontekstu Mehanizma za finansiranje održive energije na Zapadnom Balkanu (WeBSEFF), koji je uspostavljen za podršku zemalja Zapadnog Balkana za obnovljive izvore energije, Banka je bila uključena u dijalog sa Regulatornim telom za energiju (RTE) Kosova o neophodnoj postepenoj primeni tarifa koje odražavaju troškove i organizovala je promotivne događaje povezane sa energetska efikasnošću.

Pod Regionalnim programom EBRD-a za energetska efikasnost na Zapadnom Balkanu (REEP), Banka je obezbeđivala podršku vlastima u transponovanju četiri nacrtu uredbi koje su neophodne za transponovanje i primenu Direktive EU o energetska učinku objekata (EPBD) u regulativni okvir Kosova i u junu 2015. godine je Odeljenju za energiju Kosova u Ministarstvu za ekonomski razvoj predstavljen nacrt zakona o energetska efikasnosti. Zajedno sa Sekretarijatom energetske zajednice, Banka je blisko saradivala sa vladom na podršci u usvajanju ovih rezultata. Međutim, usvajanje i donošenje ovih propisa je još u toku.

1.3 Ključne lekcije

Pored uspeha, Banka se je suočila sa značajnim izazovima u implementaciji.

- **Nedostatak potražnje za standardnim finansijskim proizvodima Banke** –Velika likvidnost bankarskog sektora ograničava potražnju za finansijskim proizvodima Banke. Ključni izazovi za indirektno zajmove Banke uključuju ograničeni portfolio klijenata banaka zbog nedostatka diversifikacije privrede, koja je zasnovana na trgovini na malo i aktivnostima koje su povezane sa građevinarstvom uz ograničenu industrijsku osnovu i koja se suočava sa visokom nivoom neformalnosti. Privatni korporativni sektor je veoma mali i njime dominiraju dva velika preduzeća za obradu minerala.

- Banka će se usredsrediti na izradu proizvoda koji nude pomoć u kapitalu za banke, mehanizme za smanjenje rizika zamala preduzeća, uključujući na osnovu portfolija i pokrivanje prvog gubitka, kao i namenske kreditne linije koje se bave nedovoljno opsluženim segmentima (npr. MSP-i, žene u preduzetništvu, agrobiznis, energetska efikasnost za MSP-e i rezidencijalni sektor kao što je kreditna linija POEK-a). Kod Saveta za mala preduzeća, Banka pilotira inicijativu plave trake kojom se ciljaju MSP-i sa potencijalom rasta kako bi im se ponudila pomoć u savetovanju i finansiranju.
- **Ograničen kapacitet javnog sektora u implementaciji**—Zbog ograničenja u administrativnom kapacitetu i političkom ambijentu punom izazova na Kosovu, priprema i implementacija složenih infrastrukturnih projekata je zahtevala veoma dugo vreme i iziskuje značajnu direktnu pomoć. Primeri su: pozajmica za KOSPT (€30 miliona) koja je potpisana 2014. godine ali je bilo potrebno veoma dugo vremena za pripremu i završetak tendera (raspodela se očekuje u 2016. godini), i tender za prva dva projekta drumskog i železničkog saobraćaja koji su potpisani krajem 2015. godine (ukupno € 48 miliona), a koji su i dalje u pripremi pošto i dalje postoje određeni tehnički i politički CP-i koje treba ispuniti pre početka raspodele u 2016. godini.
 - Retrospektivno, imajući u vidu trenutnu etapu razvoja, bilo je prerano za uvođenje konkurencije i uključenje privatnog sektora u sektor infrastrukture kao strateškog cilja za Banku na Kosovu.
- **Poslovne prepreke za direktno finansiranje lokalnih preduzeća**— Pitanja finansijske transparentnosti, slabe korporativne prakse, visoka zaduženost i pitanja vlasništva, posebno kod MSP-a, ograničavaju mogućnost Banke da ponudi direktno finansiranje većem broju kompanija. Pomoć preko Saveta za mala preduzeća za MSP-e će nastaviti da poboljšava korporativno rukovođenje i finansijsko upravljanje, poslovno planiranje, računovodstvo, usredsređenjena jednakost pri rastu, unapređenu konkurenciju i promociju trgovine.
- **Izazovi u poslovnom okruženju**— Ozbiljan nedostatak administrativnih kapaciteta, restrikcije električne energije i opšte rasprostranjena korupcija ometaju SDI i ograničavaju svet korisnih projekata.
 - Banka pokušava da odgovori na ova pitanja kao članica Saveta evropskih investitora, organ koji je zadužen za izradu predloga za poboljšanje poslovnog okruženja.
- **Prepreke za direktno finansiranje opština** —Banka se je suočila sa nekoliko izazova u direktnim zajmovima opštinama. One ne mogu da stupe u bilo kakav dug 1) osim ako nisu dobile nekvalifikovano mišljenje revizora iz Kancelarije generalnog revizora kao deo obavezujućih godišnjih revizija za najmanje dve prethodne godine i 2) one mogu da pozajmljuju samo za kapitalna ulaganja u sektor obrazovanja i zdravstvene zaštite. Uopšteno, opštine na Kosovu primaju 57 procenata svojih prihoda od uslovnih ili namenskih grantova od vlade (Svetska Banka), tako zaviseći od transfera države za oba budžeta, kapitalni i operativni.

2 OPERATIVNO OKRUŽENJE

2.1 Politički kontekst

Trenutna „velika koalicija“ na vlasti je sklopljena krajem 2014. godine. Ona obuhvata dve najveće političke stranke, Demokratsku stranku Kosova (PDK) i Demokratski savez Kosova (LDK), kao i stranke koje zastupaju nacionalne manjine. Ova široka koalicija ima solidnu većinu u parlamentu. Vlada, kojom upravlja premijer, Isa Mustafa iz LDK-a, je doživela manje trzavice kada je lider PDK/a, prvi zamenik premijera i ministar spoljnih poslova, HashimTaci, izabran za novog predsednika Kosova (inaugurisan 7 Aprila 2016 godine).

Uprkos pro-reformskoj orijentaciji vlade i dovoljnoj parlamentarnoj većini, politički ambijent na Kosovu ostaje težak. Slabosti Kosova, koje su slične u većini zemalja Zapadnog Balkana, uključuju neujednačenu kulturu političkog dijaloga i izgradnje konsenzusa. Ovo drugo je doprinelo ponovnoj političkoj krizi. U 2014. godini, nakon neubedljivih opštih izbora, zemlja je ostala u tehničkoj vladi skoro šest meseci.

Još jedna politička kriza je počela na jesen 2015. godine kada je koalicija nacionalno usmerenih opozicionih stranaka otpočela blokadu parlamenta i niz nasilnih protesta protiv Vlade. Opozicija je posebno bila protiv nedavno sklopljenih sporazuma sa Srbijom u okviru nastavljanja dijaloga kojim moderira EU u normalizaciji odnosa, kao i sporazuma o razgraničenju sa Crnom Gorom. Opozicione stranke žele da vlasti povuku svoj potpis u kompromisnom sporazumu koji otvara put za osnivanje asocijacije/zajednice opština sa većinskim etničkim srpskim stanovništvom na Kosovu i zahteva vanredne izbore. Iako nije verovatno da će izbora biti u 2016. godini, prekid u radu skupštine koji su protesti prouzrokovali je već doveo do značajnog zastoja u zakonima koje je trebalo doneti u skupštini.

Nastavak približavanja EU ostaje ključni glavni spoljni stožer za reforme. Poslednjih godina, zemlja je ubrzala integracioni proces u EU. Kosovo je potpisalo Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU u oktobru 2015. godine. Parlament je isti izglasao 21. januara 2016. godine, a stupio je na snagu 1. aprila 2016. godine. Stupanje na snagu SSP-a predstavlja značajnu prekretnicu. Pored stupanja u ugovorne odnose za sprovođenje evropskih standarda u raznim oblastima koje pokriva SSP, a time i uspostavljanje dodatnog kanala za jačanje reformi, ovo predstavlja pozitivan signal za strane investitore. Na kraju, ovo predstavlja snažan politički signal za zemlju i šire i Zapadni Balkan, kojim se reafirmiše evropska perspektiva za ceo region.

Vidi Aneks 1 za političku ocenu u smislu člana 1.

2.2 Makroekonomski kontekst

Kosovo je najsiromašnija zemlja Zapadnog Balkana. Usklađen sa paritetom kupovne moći, BDP po stanovniku je na Kosovu najniži među zemljama Zapadnog Balkana, a otprilike i polovine istočnoevropskih zemalja. Ova praznina odražava nisku polaznu tačku za tranziciju, pošto je zemlja već i bila najsiromašniji deo bivše Jugoslavije, u kombinaciji sa zaostavštinom sukoba, ozbiljnim institucionalnim slabostima, slabostima u obrazovanju i nedostatku osnovne infrastrukture. Istovremeno, potencijal konvergencije (sustizanja) je veliki. Nezaposlenost, nejednakost, kao i izazovi razvoja produktivne privrede za ispunjenje

ciljeva globalne ekonomije su među najtežim realnostima sa kojima se Kosovo suočava, kao što je naglašeno u programu Vlade usvojenom u martu 2015. godine, kao Nacionalnoj strategiji za razvoj, koja je usvojena u januaru 2016. godine, a koja se usredsređuje na stvaranje formalnih radnih mesta, tema kojoj je pridana značajna hitnost nakon masovnog egzodusa otprilike 5 procenata stanovništva zemlje u zemlje EU tokom 2014-2015 „zime nezadovoljstva“. Pritisak na migraciju je odrazio pesimizam u smislu vladavine prava i radnih mesta.

Sa pozitivne strane, privredom Kosova je upravljano na odgovarajući način pošto je bila fleksibilnija u odnosu na susede na Zapadnom Balkanu tokom globalne i krize evrozone, sa prosečnim rastom od 3,5 procenata godišnje tokom perioda 2009 – 2013, pri čemu je samo jedna od četiri zemlje u Evropi koja je zabeležila pozitivnu stopu rasta svake godine u periodu nakon krize. Međutim, eksplozija u najvećoj termoelektrani u zemlji u junu 2014. godine je privremeno zaustavila učinak energije kao i učinak glavnog snabdevača sektora, rudarsku industriju, čime je privredni rast smanjen na 1,2 procenata u 2014. godini. Takođe, šestomesečna politička blokada nakon opštih izbora u junu 2016. godine je negativno uticala na privredni sentiment i dovela do odlaganja privatnih investicija.

Privreda se je vratila 2015. godine sa rastom od 3 procenata. Rast je podstakla snažna domaća potražnja, čemu su najviše doprinele investicije. Privatne investicije su imale pomoć snažnog SDI (sa otprilike 5 procenata BDP-a, to je bila najveća stopa u poslednje 4 godine), dok su javna ulaganja većinom bila usmerena na 65-kilometarski deo autoputa od Prištine do granice sa Makedonijom. Privatna potrošnja je podstaknuta povećanim doznakama (iz velikog iseljništva zemlje, od kojih je većina u Nemačkoj i Švajcarskoj) i jačim bankarskim kreditima.

Projektovani privredni rast u srednjem roku je i dalje umereno fluidan. Očekuje se povećanje rasta u sledećim godinama, rastom do 3,5 procenata u 2017. godine i ostajanjem ili prevazilaženjem tog nivoa u sledeće 2-3 godine daljim napretkom reformi i povećanjem investicija. Očekuje se da ovaj rast bude podržan 1) doznakama koje bi trebale da nastave da podržavaju privatnu potrošnju (oslanjanje na doznake je veliko, pri čemu se računa da 16 procenta BDP-a čine primljene lične doznake); 2) značajnim privatnim investicijama i 3) kritičnim javnim investicijama u saobraćajnu i energetske infrastrukturu. Ključni dugoročni izazov za Kosovo će biti povećanje proizvodnih i izvoznih kapaciteta svoje privrede. Ovo će zahtevati odgovor na visok nivo strukturne nezaposlenosti, osiguranje energetske sigurnosti i poboljšanje poslovnog okruženja. Obnova rudarskog kompleksa Trepča bi moglo značajno da utiče na potencijalni rast Kosova povećanjem izvoza, stvaranjem potencijalnog lanca proizvođača i otvaranjem novih radnih mesta.

Vlasti i MMF su u julu 2015. godine potpisale 22-mesečni stand-baj aranžman (SBA) od 185 miliona. Program ima tri opšta cilja: (i) održavanje niskog javnog deficita i duga održavanjem postojećih troškova, istovremeno stvarajući fiskalni prostor za kapitalne potrošnje za ubrzanje rasta; (ii) uklanjanje ključnih strukturnih prepreka za rast, uključujući stvaranje pogodnijeg ambijenta za aktivnosti i investicije privatnog sektora, kao poboljšanje kosovske infrastrukture i jačanje bankarskog posredništva; i (iii) kanalizovanje podrške drugih multilateralnih i bilateralnih kreditora. U januaru 2016. godine je Izvršni odbor MMF-a sproveo prvu ocenu programa i zaključio da je na pravom putu, pomažući vlastima da osiguraju povoljne fiskalne indikatore. Javni dug je nizak prema regionalnim standardima (Zakon o javnom dugu određuje maksimalni odnos javnog duga u odnosu na BDP na 40 procenata) i, u skladu sa klauzulom za ulaganja u SBA, Kosovo ima 450 miliona evra za

kapitalnu potrošnju. Međutim, biće potreban značajan dodatni prostor ukoliko se nastavi projekat nove kosovske termoelektrane (Kosovo C). Takođe, spoljne pozajmice vlade, uključujući i od MFI, iziskuju skupštinsku ratifikaciju kvalifikovanom većinom.

Bankarski sektor se je pokazao fleksibilnijim u pogoršanju spoljnog ambijenta. Uz finansijski sistem koji se uveliko oslanja na bankarstvo, vlasti preduzimaju dodatne korake kako bi učinili kosovske banke sigurnijim, uključujući usvajanje okvira hitne pomoći u likvidnosti, napredak ka nadgledanju zasnovanom na riziku za sve banke, kao i nov makro-prudencijalni okvir politika. Relativno za većinu drugih zemalja Zapadnog Balkana, bankarski sistem na Kosovu se karakterizuje sa nekoliko pozitivnih uslova:

- Raspolaze sa finansijskom strukturom zasnovanom na depozitima (odnos kredita sa depozitima je na 74,8 procenata na kraju 2015. godine),
- Dobro je kapitalizovan i ispoljava mnogobrojne ublaživače likvidnosti, bez da se oslanja na strano finansiranje, iako istim dominiraju strane banke (koje čine otprilike 90 procenata celokupne aktive banaka, pri čemu su dve najveće Nemačka ProCredit i Austrijska Raiffeisen, sa po 26 procenata udela na tržištu svaka) i;
- Procenat ne-realizujućih kredita (NRK) u finansijskom sistemu je nizak prema regionalnim standardima. Odnos rezervisanih sredstava za gubitak kredita naspram negativno klasifikovanih kredita je i dalje veliki.

Interni rizici za privredni rast proističu iz slabih institucionalnih kapaciteta, visokog nivoa neformalnosti, nejasnih imovinskih prava, korupcije kao i politička nestabilnost, kao što su trenutna blokada normalnog funkcionisanja parlamenta od strane opozicije. Takođe, uz predviđeno opadanje marginalnih beneficije prethodnih motora rasta uključujući stranu pomoć i doznake, a bez strukturne transformacije i poboljšane produktivnosti, Kosovo će imati poteškoća u suočavanju sa snagama konkurentnog tržišta povezanog sa članstvom u EU kao i socio-ekonomskim pritiscima povezanim sa mladim demografskim profilom.

Spoljni rizici uključuju postojeće poteškoće regiona Zapadnog Balkana i evro zone, glavnih izvoznih tržišta Kosova. Politička nestabilnost posebno može uticati na pravovremenu implementaciju programa MMF-a, pošto su neophodne normalne parlamentarne aktivnosti za usvajanje ili izmenu i dopunu zakonodavstva dogovorenog prema SBA. Istovremeno, politička nestabilnost može biti štetna za poverenje investitora.

2.3 Kontekst strukturnih reformi

Kako bi se privatni sektor razvio na održiv način, potrebna su velika poboljšanja u oblasti jačanja investicione klime, izgradnje upravljanja i vladavine prava i osnaživanja konkurentnosti privrede kao i poboljšanja javne infrastrukture kao i odgovor na uska grla u energetsom sektoru. Ove reforme blisko su povezane sa procesom integracija u EU kao ključnim instrumentima za privlačenje stranih direktnih investicija obima i veličine koja je neophodna za povećanje produktivnosti privrede, generisanje „sustižućeg rasta“ i na kraju smanjenja visoke stope nezaposlenosti i siromaštva u zemlji. Ostali ključni prioriteti uključuju odgovor na nesklad u veštinama kako bi se povećala zaposlenost i produktivnost radne snage kao i osiguralo održivo upravljanje prirodnim resursima.

Kosovo se suočava sa **najvećim izazovima u smislu održive energije, energetske sigurnosti i nedostatka kapaciteta.** Najnovije istraživanje o Poslovnom okruženju i učinku preduzeća (BEEPS) je utvrdilo da je snabdevanje električnom energijom među tri

prepreke koje sprečavaju domaće kompanije i odbijaju potencijalne investitore u smeštanju svojih preduzeća na Kosovu, zajedno s korupcijom i neformalnim sektorom. U zemlji nema stabilnog snabdevanja električnom energijom. Kosovska zastarela postrojenja za proizvodnju električne energije su najviše ugljen-intenzivna na Zapadnom Balkanu, uzrokujući česte nestanke električne energije čime se sprečava rast i odvrću investicije. Nedavni izveštaj USAID-a je pokazao da nepouzdanost snabdevanje električnom energijom košta poslovanje na Kosovu skoro 300 miliona evra godišnje u pogledu izgubljene produktivnosti. Ostali veliki izazovi u energetsom sektoru uključuju modernizaciju prenosne mreže i smanjenje netehničkih gubitaka u distributivnoj mreži. Kombinacija problema dodatnog snabdevanja električnom energijom i dodatne potrebe za energetsom efikasnošću u svim sektorima (privatna mala i srednja preduzeća, stambene zgrade, javni subjekti, itd.) predstavlja važan izazov pošto je ukupna energetska intenzivnost zemlje i dalje znatno iznad EU proseka (i među najvišim na Zapadnom Balkanu).

Važan izazov predstavlja **dobijanje kredita koji ide kao prilog do onih MSP-a** kojima je potreban kredit, ali koji su kreditno-ograničeni zbog opšteg slabog ekonomskog okruženja, visokog nivoa neformalnosti, nepostojanja poslovne ili kreditne istorije, nedovoljnog kolaterala, kao i niskog razvoja tržišta kapitala. Visoke kamatne stope na zajmove i znatne razlike u pogledu kamata na uloženi novac odražavaju percepciju poslovnih banaka o velikom kreditnom riziku zbog široke neformalnosti u korporativnom sektoru i pravnog okruženja.

Uprkos slobodnom trgovinskom režimu, **integracija Kosova u regionalna tržišta zaostaje**. Velike i značajne investicije u regionalnoj energetici i transportnoj infrastrukturi zajedno s pripadajućim reformama mogu pomoći da se pojača povezanost i samim time trgovina i investicija sa susednim zemljama. Zemlja se suočava sa velikim spoljnim deficitima i ima najniži nivo izvoza u regionu, što je jasan znak poteškoća s kojima se kosovske kompanije suočavaju u međunarodnoj trgovini odražavajući povezanost ograničenja kada je reč o javnoj infrastrukturi i poslovnoj klimi. To uključuje nekarinske barijere u trgovini, kao što su vladine politike nabavke i mere ograničavanja izvoza ili antidamping mere, tehničke barijere u trgovini i sanitarne i fitosanitarne standarde/mere.

Privatizacija preostalih DP kojima upravlja Kosovska agencija za privatizaciju je **ostvarila malo napretka** i u protekloj godini nije bilo nikakvih prihoda od privatizacije jer Agencija nije funkcionisala.

Vlada je u aprilu 2015. godine odlučila da dodatno odloži privatizaciju telekomunikacione kompanije PTK. U skladu sa novom Nacionalnom strategijom razvoja osnovana je Radna grupa za osmišljavanje metodologije o tome kako bi buduće privatizacije mogle da se odvijaju. Osamnaest DP, uključujući i PTK i Rudnik Trepča verovatno će ostati pod upravom centralne vlade u narednom periodu strategije. Rudarski kompleks je trenutno dat na upravljanje i agencija koju je osnovala Misija privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) je spremna da ga proda, međutim, nerešeni problemi oko vlasništva i dalje otežavaju privatizaciju.

Međutim, određene reforme su već u toku:

- **SSP sa EU** koji je nedavno stupio na snagu ukazuje na to da se Kosovo obavezalo na poštovanje određenih standarda u smislu propisa i opšteg poslovnog okruženja. Kao prvi ugovorni odnos između Kosova i EU, sporazum predstavlja prekretnicu u približavanju Kosova EU; služi kao okvir za saradnju i politički dijalog između dveju

strana, formalizirajući preferencijalni pristup zemlje tržištu EU u zamenu za određene obaveze o potrebnim reformama u područjima kao što su konkurencija i državna pomoć.

- Pod investicionom klauzulom u novom stend-baj aranžmanu, Kosovo ima 450 miliona evra za kapitalnu potrošnju iz donatorskog finansiranja.
- Vlada je usvojila **Nacionalnu strategiju razvoja za 2016 – 2021** s ciljem da se formira osnov za održiv i uključiv rast, kao i da se ubrza integracija Kosova u EU kroz preduslove reforme. Takođe je osnovan **Nacionalni odbor za investicije (NOI)**, kojim predsedava Ministarstvo za evropske integracije i Ministarstvo finansija i **Jedinstvenu listaprioritetnih infrastrukturnih projekata (Single Project Pipeline)** odnosno projekta po sektoru za koje se očekuju finansijska sredstva da pomogne zemlji da odredi prioritete za buduće velike infrastrukturne projekte, uključujući i njihov fiskalni uticaj.
- Zemlja je takođe dostavila svoj drugi **Ekonomski program reformi** vlastima Evropske unije za period 2016-2018, važan korak u produbljanju ekonomskog dijaloga sa EU.
- Ključne reforme imaju za cilj unapređenje pravnog ambijenta, jačanje javne uprave, razvoj institucija i pojačanje fizičke infrastrukture, rezultujući u ponudi određenih preduslova za inkluzivan i održiv rast. Pored navedenog, sveobuhvatno poslovno okruženje se nije dovoljno poboljšalo kako bi se prevelo u primetljiva poboljšanja u formalnom zapošljavanju, socijalnim uslovima i socio-ekonomskoj dobrobiti najugroženijih delova društva.
- Konačno, izgradnja dalekovoda snage 400 kV između Albanije i Kosova će omogućiti Kosovu da razmeni električnu energiju sa Albanijom da se maksimalno iskoriste albanske hidroelektrane u zimskom periodu i kosovska postrojenja na uglj u sušnom periodu. Osim toga, Kosovo i Albanija su najavili početak rada na uspostavljanju zajedničkog energetskog tržišta za dve zemlje.

2.4 Pristup finansijama

Privatni izvori kapitala

Bankarski sistem na Kosovu je relativno mali i trenutno je dobro kapitalizovan, likvidan i profitabilan. Na tržištu posluje 10 banaka - 6 komercijalnih banaka (4 podružnice stranih banaka i 2 u domaćem vlasništvu) i 4 filijale stranih banaka s ukupnom aktivom u iznosu od 3,4 milijarde evra ili 60 odsto BDP-a. Bankarski sistem je u većinskom stranom vlasništvu, a dominiraju podružnice nemačke (ProCredit), austrijske (Raiffeisen), slovenačke (NLB) i turske (TEB) matične banke. Sistem kapitala pod rizikom (CAR) je iznad 18 odsto, koeficijent likvidnosti je znatno iznad propisanog minimuma i povraćaj na kapital iznad 25 odsto. Kvalitet aktive je prihvatljiv. Problematični krediti (NPL) su najniži u regionu i prati ih trend smanjenja (6,2 odsto na kraju 2015. godine), kao rezultat strožijih standarda kreditiranja, boljeg izvršenja problematičnih kredita i ukupne ekspanzije kreditiranja od strane poslovnih banaka. Takođe, zbog relativno niskog nivoa prekogranične integracije sa Evropskim finansijskim sistemom i malom izvoznom bazom, finansijski sektor je relativno stabilan u celoj turbulenciji krize. Iako je priliv doznaka iz inostranstva odnosno kosovske dijaspore početkom 2009. godine opao, snažno se oporavio i dodao malo stabilnosti bazi uloga odnosno depozita.

Međutim, finansijski troškovi se smatraju glavnom preprekom za rast s obzirom na niske kredite u odnosu na BDP, visokih kamatnih stopa, nekonkurentnog ponašanja u bankarskom sektoru i visokog nivoa rizika izvršenja ugovora (ERP, 2016). Pristup

finansijama je ključna prepreka za većinu preduzeća na Kosovu. Prema najnovijoj Proceni poslovnog okruženja i učinka preduzeća (BEEPS V) izvršenoj u 2013. godini, udeo firmi koje su identifikovale pristup finansijama kao glavnu prepreku za poslovanje je iznosio oko 40 odsto. To je uglavnom zbog opšteg slabog privrednog ambijenta, visokog obima neformalnosti i nedostatka kapaciteta na nivou malih i srednjih preduzeća da predstave profitabilne projekte (nivo finansijske pismenosti i udeo firmi koje pripremaju revidirane račune je među najnižima na zapadnom Balkanu).

Značajnu zabrinutost predstavlja i nizak nivo kreditne aktivnosti na Kosovu. Na osnovu Svetskih pokazatelja razvoja (WDI), nivo kosovskih domaćih kredita koje pruža finansijski sektor kao procenat BDP-a na Kosovu stoji na jedva proseku od 18 odsto za period 2009-2012, u odnosu na 46 odsto u Makedoniji, 56 odsto u Srbiji, 66 odsto u Bosni i Crnoj Gori, 90 odsto u Hrvatskoj i 94 odsto u Sloveniji. Prema analizi rodno jaza Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), rodni jaz u pristupu finansijama je takođe velik.

Kosovo koristi evro kao svoju valutu iako se neka bankarska poslovanja vode u srpskom dinaru na severu. Srazmeri na relaciji kredit i depozit su konzervativni i postoji osnovni program osiguranja uloga koji je podržan od strane Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD). Depozitna i kreditna izloženost je relativno visoko koncentrisana odražavajući vrlo ograničenu bazu investitora i zaduživanja na tržištu.

Nebankarske finansijske institucije - posebno monetarne finansijske institucije (MFI) - su aktivne ali i dalje čine relativno mali udeo u ukupnim kreditima (4 odsto) u kosovskom finansijskom sistemu primarno u poljoprivrednom sektoru. Pristup finansijama pokazuje jasnu rodnu neravnotežu gde ima daleko manje žena koje imaju bankovne račune i pristup kreditnom finansiranju na nivou malih i srednjih preduzeća. Tržište osiguranja je malo sa odnosom premija osiguranja/BDP daleko ispod svojih odnosnih strana u regionu jugoistočne Evrope – jedan životni i 10 neživotnih osiguratelja rade s najvećim delom premija prikupljenih iz osiguranja motornih vozila. Zakon o osiguranju je pokušao da ojača pravno i regulatorno okruženje, ali i dalje postoje veliki problemi sa primenom i nadzorom u ovoj delatnosti.

Tržišta kapitala ostaju nerazvijena. U nastajanju je tržište državnih vrednosnih papira sa izdavanjem državnih hartija od vrednosti i dvogodišnjih, trogodišnjih i petogodišnjih državnih obveznica sa 8 komercijalnih banaka koje postupaju kao primarni dileri. Banke i penzioni fondovi su glavni kupci i postoje beznačajne sekundarne aktivnosti na tržištu jer finansijski sistem ima višak likvidnosti i postoji nedostatak drugih lokalnih mogućnosti ulaganja. Gotovo da ne postoji tržište kapitala na Kosovu - korporacije imaju tendenciju da bude male, a nekoliko ciljanih srednje veličine imaju tendenciju da budu nevoljni odnosno da oklevaju da povećaju obelodanjivanje i izveštavaju u pogledu potrebnih standarda navedenih subjekata. To je ujedno i problem sa pitanjima javnih korporativnih obveznica. Dok samostalna razmena ne može biti opcija može biti slučaj za neku vrstu listing aranžmana sa jednim od tržišta koji su uključeni u projekt Link SEE koji ima za cilj da se poveća nivo prekogranične transakcije kapitala u regionu. Mali broj stanovnika takođe predstavlja značajnu prepreku u razvoju domaćeg tržišta kapitala.

Multilateralne i bilateralne finansijske razvojne banke i EU²

Na Kosovu je aktivan jedan broj multilateralnih razvojnih banaka (MDB) i bilateralnih finansijskih institucija sa različitim nivoima investicija i prioriteta.

Evropska unija je najveći pojedinačni donator koji pruža pomoć Kosovu i koja je do sada dala doprinos sa više od 3 milijarde evra. EU je pružila finansijsku pomoć Kosovu u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć za period 2007-13, gde je ukupno dodelila 673,9 miliona evra. Dodatnih 38,5 miliona evra je dobijeno preko IPA u 2013. godini kao podrška dijalogu između Prištine i Beograda i procesa normalizacije i integracije na Kosovu, uključujući i vizni dijalog. U okviru IPA II, Kosovo će nastaviti da ima koristi od predpristupne pomoći za period 2014-20, sa ukupnom indikativnim alokacijom u iznosu od 645,5 miliona evra osmišljenom da podrži sledeće sektore: (i) vladavinu prava; (ii) poljoprivredu; (iii) energetske sektor; (iv) reformu javne uprave i (v) konkurentnost i inovacije.

Do danas, **Svetska banka** je izdvojila oko 400 miliona američkih dolara za više od 30 operativnih aktivnosti na Kosovu u širokom spektru sektora s ciljem ubrzanja široko zasnovanog ekonomskog rasta i otvaranja radnih mesta i poboljšanja upravljanja životnom sredinom. Od 2012. godine Svetska banka je izdvojila 107 miliona američkih dolara uglavnom za infrastrukturne projekte u oblasti voda, transporta, odlaganja čvrstog otpada i energetike, gde poslednja predstavlja centralni element pomoći Svetske banke za Kosovo. Što se tiče projekata u oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije, sadašnji portfolio Svetske banke uključuje ukupno 52,6 miliona američkih dolara u rešavanju nasleđenih ekoloških problema koji se odnose na otvoreno odlaganje pepela iz najstarijih TE na Kosovu i čiji je cilj smanjenje potrošnje energije i potrošnje fosilnih goriva u javnim zgradama i podrška Kosovu u poboljšanju politike i regulatornog okruženja za obnovljive izvore energije i energetske efikasnost (32,5 miliona američkih dolara). Svetska banka je takođe bila aktivna u izradi projekata za poboljšanje poslovne klime i konkurentnosti i njen portfolio u ovoj oblasti uključuje, između ostalog, projekat u iznosu od 7,8 miliona američkih dolara za jačanje infrastrukture finansijskog tržišta (uključujući pružanje inicijalnog finansiranja Kosovskom fondu za osiguranje depozita) i sveobuhvatni projekat u vrednosti od 8 miliona američkih dolara za modernizaciju javnog sektora. Osim toga, s ciljem da pomogne kosovskom razvoju zemljišnog i imovinskog tržišta, Svetska banka finansira katastar nepokretnosti i upisa imovine sa projektom u vrednosti od 13,8 miliona američkih dolara i pruža podršku Vladi u poljoprivredi i ruralnom razvoju s finansijama u iznosu od 44 miliona američkih dolara za promociju konkurentnosti i rast podsektora stočnog fonda i hortikulture u narednih deset godina. Svetska banka takođe saraduje sa Vladom u razvoju Kosovskog programa digitalne ekonomije čije glavne komponente se zasnivaju na projektima koji će razvijati relevantnu širokopojasnu infrastrukturu kao i ljudski kapital i digitalno poslovanje da uključi Kosovo u budućnost digitalne ekonomije. Svetska banka je sada počela pripremu nove Nacionalne okvirne strategije za Kosovo za period 2016-20.

Savetodavne usluge **Međunarodne finansijske korporacije (IFC)** na Kosovu imaju za cilj poboljšanje investicione klime i učinka privatnog sektora i da privuku sudelovanje privatnog sektora u razvoju infrastrukturnih projekata. Kosovo je postalo član i deoničar IFC u 2009. i od tada, IFC obaveze dostigle su iznos od 389,8 miliona američkih dolara. IFC investicije

² Ovaj deo fokusira se na finansiranje velikih razmera, dok ostale donatorske i TS aktivnosti su navedene u Aneksu 6.

uključuju Balkanski program za obnovljive izvore energije (BREP) i 7 miliona američkih dolara regionalnih savetodavnih programa kako bi se omogućilo stvaranje tržišta obnovljivih izvora energije (RE) i podrži razvoj i finansiranje inicijativa RE u zemljama zapadnog Balkana i projekta Investicione klime, projekat u iznosu od 2,5 miliona američkih dolara da poveže na programski način regulativu poslovanja, investicionu politiku i industrijski-specifičan rad u agrobiznisu kako bi se povećao uticaj. IFC je takođe investirao u finansijska tržišta, generalnu proizvodnju i rudarstvo. Vlada Kosova je nedavno imenovala IFC kao svog transakcionog savetnika za novi Kosovo C projekat.

Međunarodni monetarni fond (MMF) se fokusira na brojne strukturne reforme usmerene na jačanje potencijala rasta na Kosovu i udaljavanja od modela rasta koji se bazira na doznakama iz inostranstva odnosno dijaspore. Angažman MMF-a do sada je uglavnom bio usmeren na:

- Podršku investicionoj klauzuli koja oslobađa investicije bazirane na privatizaciji iz plafona deficita fiskalnog pravila i stvaranje fiskalnog prostora za nove investicije u infrastrukturne projekte koje finansiraju donatori (uključujući R10 koji finansira EBRD/EIB/EU.);
- Jačanje procesa javnih nabavki kroz uvođenje e-nabavke i centralizovane prakse nabavke;
- Podrška izmenama i dopunama Zakona o izvršnom postupku kako bi se olakšalo opterećenje predmeta za sudove; i
- Uklanjanje strukturalnih problema u pružanju kredita, uključujući otklanjanje pravnih i pravosudnih prepreka koje sprečavaju banke da bolje podrže ekonomski rast.

EIB je u 2015. godini potpisala Okvirni sporazum sa Kosovom što joj je omogućilo da finansira prioritetne projekte, posebno u oblasti životne sredine, transporta, telekomunikacija i energetske infrastrukture. EIB podržava modernizaciju železnice sa kreditom u iznosu od 42 miliona evra za modernizaciju kosovskog dela evropske železničke rute 10, prvi EIB kredit javnom sektoru na Kosovu ikada. Između ostalih, projekat se takođe finansira iz kredita EBRD-a u iznosu od 40 miliona evra.

Konačno, Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) pomaže Kosovu od 1999. godine da uspostavi efikasno i održivo napajanje, u nadogradnji komunalne infrastrukture i promovisanju malih i srednjih preduzeća. Bankarski sektor na Kosovu je podržan od strane KfW skoro 15 godina, uključujući i podršku osnivanja ProCredit Banke - od kojih je EBRD bio jedan od osnivača deoničara - i Fonda za osiguranje depozita na Kosovu (FODK). U energetskom sektoru, KfW je podržao rehabilitaciju dve elektrane na ugalj, a u 2009. KfW je finansirao dalekovod prema Albaniji, koji od tada doprinosi osiguravanju isporuke električne energije na Kosovu. Što se tiče komunalne infrastrukture, KfW je bio uključen u obnovu i unapređenje postojećih sistema snabdevanja pijaćom vodom i sanitacije u Gazivodama u opštini Leposavić. Trenutno, KfW finansira zajedno sa EU fondovima ulaganje u sistemima za vodosnabdevanje i odlaganjem otpadnih voda u Prištini da zaštite kontinuirano i higijensko snabdevanje pitkom vodom.

2.5 Poslovno okruženje i pravni kontekst

Poslovno okruženje

Određeni napredak je postignut u reformama poslovne klime, posebno u jačanju osnovne zakonske osnove i institucionalnih struktura, koje je delimično podržala Svetska

Banka, ali ostaje još mnogo toga da se uradi. Opređenje i posvećenost Vlade da poboljša poslovno okruženje je prepoznato u najnovijem Izveštaju Svetske banke o poslovanju gde se situacija u područjima kao što je pokretanje biznisa u zemlji znatno poboljšala i zemlja je napredovala za 40 mesta u dve godine. Međutim, na osnovu Izveštaja, Kosovo i dalje zaostaje za regionalnim zemljama u većini pokazatelja. Jača politička volja i poboljšani institucionalni kapacitet su potrebni kako bi se rešile neke od najvećih prepreka za investiranje na Kosovu: nelojalna konkurencija neformalnih firmi, korupcija, loše izvršenje ugovora i nejasna vlasnička prava.

Nedavno odobrena Nacionalna strategija razvoja i program ekonomskih reformi naglašavaju napredak koji je vlada napravila u svojim jasno izraženim i predstavljenim reformskim prioritetima i preuzetoj obavezi da preduzme niz značajnih aktivnosti za poboljšanje investicione klime. Neke od mera navedenih u dokumentima, posebno reforma režima licenciranja i inspekcije, mogu predstavljati nešto do čega je najlakše doći odnosno što je na liniji najmanjeg otpora što će omogućiti da se poboljša lakoća poslovanja u kratkom roku i dobitipokretačka snaga odnosno zamajac za daljnje reforme.

U poslednjih nekoliko godina, vlasti su preduzele niz mera kako bi poslovno okruženje više pogodovalo razvoju privatnog sektora. To uključuje da plaćanje poreza bude lakše za kompanije sa ukidanjem godišnje naknade za poslovnu licencu. Vlada je takođe učinila lakše dobijanje građevinskih dozvola sa osnivanjem nove fazne inspekcijske šeme, značajnim smanjenjem naknade za građevinsku dozvolu, ukidajući zahtev za validaciju odnosno proveru valjanosti glavnog projekta izgradnje i ukidanja naknade za tehnička odobrenja iz opštine. Vlada je takođe učinila da izvršenje ugovora bude lakše i to uvođenjem sistema privatnih izvršitelja. Na kraju, vlada je pojednostavila procedure otvaranja biznisa sa otvaranjem jednošalterskih servisa kada je reč o samoj proceduri.

S druge strane, prenos imovine je postao teži, jer su vlasti povećale naknadu za registraciju odnosno upis imovinskih transakcija.

Nekoliko donatora je bilo uključeno u polju investicione klime zajedno sa Vladom kosov, posebno u projektu SECO –IFC – Projekat za investicionu klimu koji ima za cilj da kroz tehničku pomoć pomogne u investicionoj klimi zemlje za domaće i strane investitore, povezujući na programski način poslovne regulatore, investicione politike i specifične industrijske radove u agrobiznisu kako bi se maksimalizovao uticaj. Pored navedenog, Svetska Banka planira lansiranje a-IDA zajma do 2017. godine, koji se sastoji od podrške u hardveru u oblasti infrastrukture kvaliteta.

Pravni kontekst

Pravni sistem na Kosovu je bio predmet stalnih reformi u poslednjih nekoliko godina s ciljem jačanja pravnog okvira za poslovanje. Iako je došlo do značajnog napretka, reforme su i dalje potrebne u velikom broju sektora kako se ističe u proceni EBRD-a o zakonima korporativnog upravljanja i prakse kompanija.

Vlasništvo nad zemljištem predstavlja ozbiljna pravna pitanja. Do nedavno, situacija na Kosovu je bila veoma nejasna kada je reč o pravu vlasništva na Kosovu jer je imovina bila oštećena, uništena ili napuštena od sukoba 1999 godine, a imovinske transakcije u zemlji su često neregistrovane zbog problema sa vladinim kancelarijama. Projekat Svetske Banke za Kosovski katastar nepokretnosti i upisa nepokretnosti ima za cilj jačanje sistema imovinskih prava i stvaranje pravne sigurnosti među investitorima i omogućavanje građanima da koriste

imovinu kao kolateral za pristup fondovima i razvoj zemljišnog i imovinskog tržišta u zemlji. Ovo je posebno važno jer vlada želi da uspostavi industrijske zone s značajnim preprekama koje treba prevazići u ponudi lokacija za firme koje mogu slobodno i sigurno da se oslanjaju na zemljište koje su kupile za razvoj ekonomske aktivnosti.

Što se tiče finansijskog sektora, uprkos nedavnim reformama, pravni okvir za osigurane transakcije suočava se sa ozbiljnim izazovima koji dolaze iz neizvesnosti sistema registracije odnosno upisa nepokretne imovine i uskog obima informacija koje su obuhvaćene kreditnim biroom (trgovinski krediti i komunalne usluge) koji šteti kvalitetu kreditnih preporuka. Zbog kašnjenja u usvajanju odgovarajućih propisa, Zakon o stečaju je tek nedavno počeo da se primenjuje u praksi sa prvim slučajevima registrovanim u 2015. Izgleda da nedostaje praktično iskustvo u oblasti stečaja i obuka odnosno stručno osposobljavanje u oblasti nesolventnosti koje treba da zaživi u pravosuđu i široj pravnoj zajednici.

Iako Ustav izričito navodi da je sudska vlast nezavisna, pitanja vezana za nezavisnost sudstva na Kosovu i dalje postoje. Ostali problemi s kojima se suočava pravosudni sistem na Kosovu uključuje slabu pristupačnost, kašnjenja i veliki broj zaostalih nerešenih predmeta. Nastojanja u reformi pravosuđa na Kosovu treba da se fokusiraju na jačanje nezavisnosti pravosuđa i jačanje kapaciteta sistema rešavanja sporova. Sve sudske presude treba da budu dostupne javnosti u lako dostupnom sistemu i lakom sistemu za pretraživanje. To će podstaći veće poverenje investitora u sistem rešavanja sporova i doprineti poboljšanju nacionalnog poslovnog okruženja.

Neki pozitivni koraci su poduzeti u borbi protiv korupcije, posebno kada je reč o prijavljivanju imovinske karte visokih javnih službenika. Izveštaj Evropske Komisije o Kosovu za 2015. pruža važan skup ključnih preporuka vlastima i četiriju glavnih tela uključenih u borbu protiv korupcije na Kosovu, uključujući i prioritete rukovanja slučajevima korupcije na visokom nivou, posebno u javnim nabavkama i revidiranje Zakona o sukobu interesa i svih pratećih zakona u skladu sa evropskim standardima.

Iako je Kosovo ostvarilo značajan napredak u razvoju svog okvira za energetska efikasnost, ostaje da se uradi dobar deo posla oko osiguranja EU energetske efikasnosti i ekološkog zakonodavstva (vidi Aneks o zakonodavstvu). Kosovo je tek nedavno usvojilo novo zakonodavstvo o energetici, regulatoru energije, električnoj energiji i gasu sa ciljem transponovanja trećeg paketa. Celokupna ocena njihovog uticaja na relevantne sektore još nije sprovedena, ali se očekuje da bi sledeći koraci trebali da obuhvate razvoj sekundarnog zakonodavstva i obezbeđivanje adekvatne izgradnje kapaciteta regulatora za podršku liberalizacije tržišta.

Slično tome, pravni okvir javnih nabavki i telekomunikacija mora biti u skladu sa zakonima EU.

Pogledajte Aneks 4 za detaljniju ocenu pravnog okruženja u određenim područjima od značaja za bankarsku strategiju ulaganja.

2.6 Društveni kontekst

Tržište rada na Kosovu pati od visoke stope nezaposlenosti i nedovoljnemogućnosti za zapošljavanje, posebno za mlade koji ulaze na tržište rada. Nezaposlenost mladih iznosi 61

odsto, a čak i više za mlade žene od 71,7 odsto. Stopa nezaposlenosti odraslih žena je 41,6 odsto u odnosu na 33,1 odsto za odrasle muškarce. Prema podacima Međunarodne organizacije rada, samo 24,1 odsto radno sposobnog stanovništva je formalno zaposleno, što je znatno ispod u poređenju sa drugim zemljama u regionu uključujući Albaniju (44,3 odsto), a 35 odsto mladih se ne obrazuje, nisu zaposleni ili se ne osposobljavaju stručno. Nezaposlenost je visoka među ženama, gde je 71 odsto žena nezaposleno. Osim toga, procenat osoba zaposlenih u osetljivim poslovima porastao je sa 23,6 odsto u 2013. godini na 24,9 odsto u 2014 godini, a zaposlenost u neformalnom sektoru je uobičajena. Uslužni sektor ostaje glavni formalni poslodavac u zemlji (67,1 odsto) u odnosu na industriju (28,4 odsto) i poljoprivredu (13,9 odsto).

I dalje postoji visok stepen siromaštva i socijalne isključenosti etničkih manjina. Prema podacima Svetske banke, 29,7 odsto stanovništva na Kosovu živi ispod granice siromaštva od 1,72 € po danu. Ekstremno siromaštvo je nesrazmerno koje prevladava u domaćinstvima s decom, starijim osobama, članovima koji su lica sa invaliditetom, domaćinstvima u kojima je glava porodice žena i kod onih koji su deo nacionalne manjine (posebno Romi, Aškalije i Egipćani). Prosečni životni vek je 71 godina, što je pet godina niži nego u susednim zemljama (i znatno ispod EU proseka od 78,8 godina), što ukazuje na slabe zdravstvene ishode³. Obrazovna infrastruktura i rezultati su daleko ispod regionalnih standarda. Stopa upisa za etničke manjine je posebno niska: samo 77 odsto nesrpske dece (Romi, Aškalije i Egipćani, Turci, Bošnjaci i drugi) starosne dobi od 6 do 14 godina su upisani u škole, u odnosu na više od 97 odsto kosovskih Albanaca i Srba. Rodne razlike i dalje postoje, gde je samo 69 odsto devojaka iz manjina upisano u školama.

Postoji značajna neusklađenost između veština mladih koji traže posao i zahteva tržišta rada, posebno na stručnom nivou. Stopa nezaposlenosti za one koji nemaju školu iznosi 64,6 odsto u odnosu na one koji su završili srednju školu (41,2 odsto) i onih koji su završili tercijarno obrazovanje (18,9 odsto). Prema Ključnim pokazateljima na tržištu rada Međunarodne organizacije rada (MOR), 24 odsto mladih ljudi su nedovoljno obrazovani i ne mogu ponuditi kvalifikacije potrebne na tržištu rada. Gotovo četvrtina preduzeća je istakla da neadekvatna kvalifikovana radna snaga je prepreka za njihovo poslovanje. U isto vreme, kvalifikacije nisu garancija za mlade ljude da budu u stanju da ponude veštine koje su od značaja za poslodavce; tranzicija iz škole na posao je spora, posebno za one koji su završili visoko obrazovanje gde MOR procenjuje da 17,6 odsto mladih ljudi na Kosovu ima više znanja i veština nego što je potrebno odnosno više kvalifikacija za vrste poslova koje moraju da prihvate.

S obzirom na visoku stopu nezaposlenosti mladih, mladi ljudi na svim nivoima obrazovanja sve više biraju da napuste zemlju u cilju poboljšanja svog ekonomskog stanja, ostavljajući Kosovo sa izazovom odliva mozgova. Prema Izveštaju UNDP-a o humanom razvoju za 2014 godinu, većina kosovske dijaspore živi u Nemačkoj i Švajcarskoj, nakon čega slede Italija, Slovenija i Austrija. Velika većina kosovskih migranata su zaposleni i to primarno u privatnom sektoru.

³Zakon o zdravstvenom osiguranju usvojen u aprilu 2014. godine uvodi obavezno zdravstveno osiguranje sa potencijalom rasterećenja izazova niskog javnog zdravstvenog rashoda (kao udeo BDP-a) i na taj način smanjuje potrošnju domaćinstava iz „vlastitog džepa“. Romi, Aškalije i Egipćani imaju isti pristup zdravstvenim uslugama kao i ostali građani.

Kosovo ima jednu od **najnižih stopa učešća žena u radnoj snazi** u svetu sa 21,4 odsto, znatno ispod proseka u EU od 60 odsto. Tržište rada na Kosovu pokazuje kako vertikalnu tako i horizontalnu segregaciju po rodnoj liniji. Žene su zastupljene na administrativnim pozicijama, a prema istraživanju BEEP (2015), samo 4 odsto zaposlenih žena napreduje na rukovodećim pozicijama. Po sektorima, žene su nedovoljno zastupljene u energetici, građevinarstvu i transportu. Rodni jaz u odnosu na **pristup finansijama** je takođe velik. Postoji manja mogućnost da žene u poređenju sa muškarcima imaju bankovni račun u formalnim finansijskim institucijama (36 odsto žena ima bankovni račun u odnosu na 59 odsto muškaraca). Osim toga, sudelovanje žena u preduzetništvu i vlasništvu formalnog poslovanja na Kosovu je takođe nisko prema regionalnim standardima. U 2015 godini, samo 11 odsto žena su bile vlasnice firmi, dok je broj firmi u potpunom u vlasništvu žena iznosio 7,8 odsto, jedan od najnižih u zemljama EBRD-a.

2.7 Efikasnost resursa i tranzicija na zelenu privredu

Energetska intenzivnost na Kosovu je i dalje jedna od najvećih u EBRD regionu rada. U odnosu na prosek EU, Kosovo ima više od četiri puta veću energetska intenzivnost nego u EU-28 (0,46 TPES / BDP u poređenju sa 0,11, IEA - 2013). Čvrsta fosilna goriva (uglavnom ugalj) i nafta predstavljaju više od 85 odsto od ukupnog energetske miksa zemlje. U sektoru električne energije dominira nekoliko elektrana na ugalj lignit koje su zadužene za većinu proizvodnje električne energije na Kosovu. Potencijal za uštedu energije je zato visok u svim sektorima. Zemlja ima neki potencijal za širenje korišćenja obnovljivih izvora energije za proizvodnju električne energije. Trenutno su hidroenergija i biomase jedini obnovljivi izvori energije koji se trenutno koriste. Postoji potencijal za veću eksploataciju tih resursa, kao i neki prostor za energiju na vetar i solarnu energiju. Diversifikacija energetske miksa Kosova povećanjem udela obnovljivih izvora će doprineti povećanoj sigurnosti snabdevanja energijom sa smanjenjem njene intenzivnosti uglja i poboljšanja ekološke održivosti. Kosovo takođe treba da poboljša energetska interkonekciju sa susedima.

Osim toga, Kosovo ima jednu od najviših srazmera u sektoru na relaciji stambene potrošnje energije u ukupnoj potrošnji energije u regionu Balkana. Naime, više od 60 odsto ukupne potražnje električne energije u zemlji se pripisuje potrošnji domaćinstava, što je posebno visoko zbog širokog obima korišćenja električne energije za grejanje prostora - koji nije efikasan medij za dovod toplote. Velika većina stambenog fonda na Zapadnom Balkanu je izgrađena 1960-80-tih godina prošlog veka i zastareo je, dok su zgrada izgrađene od 1990-ih godina često izgrađene bez ikakvog uzimanja u obzir standarda energetske efikasnosti (EE). Nedavna EBRD studija tržišta zaključila je da je ukupna stopa penetracije EE materijala, uređaja i opreme vrlo niska sa otprilike 9 odsto na Kosovu.

Među ostalim zemljama zapadnog Balkana, Kosovo je u 2013. godini imalo najmanju potrošnju energije po stanovniku, otprilike 32 odsto proseka EU-28; istovremeno prosečni troškovi energije predstavljeni za 10 odsto za sve grupe prihoda i više od 29 odsto za 70 odsto od ukupnog broja stanovnika - što znači da sve u svemu društvo potpada pod definiciju "siromaštva goriva". Ovo je bilo uprkos tome što su energetske tarife (uglavnom električna energija) veoma subvencionisane. Relativno nizak nivo potrošnje energije po glavi stanovnika takođe znači da će se potrošnja energije u budućnosti povećati na Kosovu u skladu sa ekonomskim rastom i konvergencijom životnog standarda s prosecima EU što stavlja dodatni pritisak na zastarelu energetska infrastrukturu za snabdevanje, kućne budžete i javne finansije koje daju energetske subvencije, povećanje negativnih emisija ugljen-dioksida na zemlji, itd. Rešavanje pitanja snabdevanja električnom energijom s jedne strane, kao i

potražnja energetske efikasnosti - naročito u stambenim zgradama – je stoga od ključne važnosti. Slično situaciji u stambenom sektoru, javne infrastrukture i objekti (škole, bolnice, mreže ulične rasvete, itd.) imaju značajan potencijal za energetske efikasnosti. Iako ESCO pristup rešavanja izazova EE u javnom sektoru nije primenjen do danas (zbog niskih energetskih tarifa i nepostojanja potrebnih potpornih propisa), pristup samostalnog kreditiranja bi mogao biti put za rešavanje ovog sektora u međuvremenu. Dok sektor malih i srednjih preduzeća i stambeni sektor nude značajan potencijal za uštedu na Kosovu, neadekvatan pravni i regulatorni okvir, nepostojanje svesti trošenja i visoka transakcija energije stvaraju prepreke za ulaganja u projekte energetske efikasnosti. Za rešavanje ovih prepreka potrebno je pružanje dugoročnog komercijalnog finansiranja investicija za energetske efikasnosti, sa politikom i podrškom razvoju tržišta i izgradnja kapaciteta.

Na regulatornom polju, slično kao i druge zemlje zapadnog Balkana, Kosovo je ugovorna strana Sporazuma o energetskoj zajednici, što znači da mora da sprovede relevantne direktive EU u vezi obnovljivim izvorima energije i energetske efikasnosti s rokovima implementacije koji variraju od 31. decembra 2011. do januara 2017. godine. Ključna obaveza prema Direktivi o energetskim uslugama 2006/32 / EC (ESD) je za zemlje da se pripreme i sprovedu Nacionalne akcione planove za energetske efikasnosti (NAPZ), koji pružaju okvir za strateški pristup za poboljšanje energetske efikasnosti, posebno postavljanje ciljeva uštede energije i predlaganje konkretnih mera i aktivnosti koje će doprineti ispunjavanju tih ciljeva. Kosovo je razvilo prvi Nacionalni akcioni plan za energetske efikasnosti (NAPEE) u skladu sa zahtevima EU, koja je prihvaćena od strane Sekretarijata EK. Prema NEEAP, Kosovo je vezano sa zacrtanim ciljem od 9 odsto uštede energije koji se mora ostvariti do kraja 2018.

Klimatske promene predstavljaju mnogobrojne pretnje za ekonomiju i razvoj Kosova. Regionalne projekcije ukazuju na povećane srednje i sezonske temperature zajedno sa smanjenim letnjim padavinama i veće ukupnu varijabilnost padavina. Kao posledica toga, očekuje se da će se Kosovo susresti sa nedostatkom vode tokom letnjih meseci. Više varijabilne padavine mogu dovesti do fluktuacija u rečnoj hidrologiji i češće ekstremnih događaja kao što su poplave. Vodni resursi i poljoprivreda su identifikovani kao najosetljiviji sektori. Deficit vode će imati implikacije na bankarsko poslovanje u agrobiznisu i drugim vodno- intenzivnim proizvodnjama. Agrobiznis može takođe biti pogođen klimatskim promenama kroz uticaj na poljoprivrednu proizvodnju, na taj način imajući uticaj na dostupnost osnovnih proizvoda i povećanjem potrebe za navodnjavanjem. Ulaganja u hidroenergiju moraju uzeti u obzir klimatski povezane promene na rečnu hidrologiju. Potreba za ulaganjem u efikasnije vodovodne sisteme i bolje upravljanje istim će se povećati povodom većeg deficita vode uzrokovanog klimatskim promenama. Kao odgovor, Banka će sistematski tražiti mogućnosti za povećanje klimatske otpornosti kroz svoje investicije, posebno obraćajući pažnju na klimatski-osetljive sektore, kao što su sektor vodosnabdevanja, električne energije i energetike (posebno hidroenergije), agrobiznisa, infrastrukture i vodno intenzivnih delatnosti kao što su rudarstvo i proizvodnja.

3 STRATEŠKE ORIJENTACIJE

3.1 Strateški smerovi

Mada se ekonomski rast uvećao u 2015. godini i prognoza je da će dalje rasti na kraći rok, sistemski nedostaci su težak teret za kosovsku privredu, u kojoj dominiraju delatnosti sa niskom dodatnom vrednošću i koja se sveukupno nalazi u ranoj fazi tranzicije, u poređenju sa ostatkom regiona. Zemlja se muči sa visokom nezaposlenošću, naročito među mladima i ženama, dok veoma neuredno snabdevanje električnom strujom (zbog ukupno nezdravog energetskeg sektora u zemlji) i zastarela infrastruktura ometaju investicije i sprečavaju razvitak.

Dok su strukturni izazovi i dalje veliki, pozitivna unutrašnja i spoljna dešavanja bi se mogla ujediniti i obezbediti podsticaj angažovanjima Banke tokom perioda nove strategije. Dešavanja uključuju: 1) stupanje na snagu SSP-a sa EU, 2) usvajanje Nacionalne strategije za razvoj 2016-202, 3) podnošenje drugog Ekonomskog programa i reformi 2016. godine – koji uključuje agendu strukturnih reformi za podsticanje konkurentnosti i poboljšanje uslova za rad i otvaranje radnih mesta – kao i 4) strateško usklađivanje u prioritetima Banke i EU u usmeravanju izdvajanja €645,5 miliona iz novog IPA II fondova 2014 – 2020.

Strategija ima za cilj primenu selektivnih filtera u usmeravanju investicija Banke i aktivnostima dijaloga o politikama u zemlji:

- **Usklađivanje prioriteta Banke sa prioritetima i vlasništvom Vlade;** Banka će izbeći suštinsko angažovanje u oblastima i sektorima u kojima je politička podrška nejasna;
- **Komplementarnost sa drugim igračima,** uključujući Evropsku komisiju, MMF, Grupu Svetske Banke (GSB) i druge MFI; Banka se neće supstantivno angažovati tamo gde drugi partneri rukovode;
- **Komparativne prednosti EBRD-a i istorijat na Kosovu.** Navedeno će proisteći većinom iz angažovanja Banke sa privatnim sektorom (posebno o agro-biznisu, proizvodnji, IKT, električnoj i obnovljivim izvorima energije).
- Banka će primeniti **TZP** pristup u svim sektorima i operacijama u kojima je navedeno relevantno, kako bi se maksimalizovala podrška i dodela TZP investicija; nudeći tehničku pomoć u odgovoru na praznine u kapacitetima i podizanja svesti; i uključenu u dijalog politika kako bi se, između ostalog, smanjile preovlađajuće prepreke i stvorio ambijent omogućavanja zelenih investicija.
- Širom svih svojih strateških prioriteta, Banka će promovisati **inkluzivni rast** (učešće omladine, ženske radne snage i migranata povratnika).

Iskorištavajući podsticaje koje su ponudile EU i MMF, kao i sam momentum reformi koje vlasti provode, Banka će imati za cilj pomagati Kosovo u svojim naporima da ubrza privredni rast na održivoj i sveobuhvatnoj osnovi, povećavajući jačanje svojeg angažovanja i podrške po potrebi i u skladu sa tempom i dubinom napretka reformi, usredsređujući se na sledeće strateške prioritete:

- **Podrški konkurentnom razvoju u privatnom sektoru investicijama, unapređenjem unutrašnjih kapaciteta kompanija i poboljšanjem poslovnog**

okruženja. Privreda Kosova se odlikuje niskom produktivnošću, visokom nezaposlenošću, neskladom između veština mlade radne snage i zahteva poslodavaca, tankom izvoznom osnovom, ograničenim direktnim stranim investicijama, visokom nivoom neformalnosti i slabostima u inkluziji, kao što su veoma nisko učešće ženske radne snage. Za održiv razvoj privatnog sektora, velika poboljšanja su potrebna u oblasti investicione klime, upravljanja i konkurentnošću, nadovezujući se na proces približavanja EU. Banka će omogućiti finansiranje kosovskih korporacija i MSE-a kako bi se podržale investicije u delatnostima dodate vrednosti, poboljšanje konkurentnosti u odnosu na uvoz i omogućavanje izvoza delatnosti dodate vrednosti. Pored finansiranja, Banka će ponuditi savetovanje preko Programa za savetovanje malih preduzeća u okviru Inicijative za mala preduzeća. Banka će koristiti lokalne partnerske banke kao glavni kanal za kanaliziranje finansiranja MMSP-a i ponudiće savetodavne usluge za preduzeća u kombinaciji sa investicijama za poboljšanje konkurentnosti i modernizaciju sektora agrobiznisa, uključujući povećanje kvalitete i zdravstvenih standarda, kao i izradom lanaca snabdevanja. Imajući u vidu veliku likvidnost bankarskog sektora, Banka će nastaviti da primenjuje ciljne okvire, neke uz podsticaje, kao što su program Žene u preduzetništvu (WiB), Mehanizam za finansiranje održive energije na Zapadnom Balkanu (WeBSEFF), Okvir direktnog finansiranja unutar Inicijative za mala preduzeća i uvođenje Mehanizma za podršku konkurentnosti (MPK), kao i ponuda Mehanizma za podelu rizika (MPR). Banka će imati za cilj obezbeđivanje pristupa kapitalu za MSP-e, kada je izvodljivo kako bi se odgovorilo na nedostatak izvora za finansiranje kapitala na Kosovu, čak i kada je apetit za kapitalom veoma ograničen zbog veoma ograničenih izlaznih mogućnosti i neformalnosti. Banka će takođe ponuditi savetodavne usluge u cilju dalje izgradnje kapaciteta i razmotriće uključivanje oblasti kojima se adresira neformalnost, finansijsko izveštavanje, kapaciteti upravljanja, korporativno upravljanje kao i promovisanje socijalne inkluzije ohrabrivanjem ljudi da aktivno učestvuju na tržištu rada i u društvu. Banka će takođe pokušati dati svoj doprinos izazovu migracije u postojećem kontekstu pošto vlada pokušava da podstakne „*vraćanje mozgova*“ iz dijaspore a Banka će pokušati da učestvuje u vladinim shemama kako bi se omogućila saradnja sa kosovcima povratnicima iz iseljeništva u privatnom sektoru, obezbeđivanjem odgovarajućeg finansiranja u grantovima.

- **Unapređenju energetske bezbednosti i održivosti finansiranjem investicija u sektoru, podržavanjem reforme sektora, promovisanjem energetske efikasnosti i obnovljive energije.** Banka će primeniti TZP pristup u svim sektorima i operacijama u kojima je navedeno relevantno, kako bi se maksimalizovala podrška i dodala TZP investicija u zemlji. Zastareli energetske sektor Kosova već godinama pati od nedovoljnih ulaganja. Nepouzdana snabdevanje električnom energijom remeti operacije preduzeća i ometa investicije i proširenje preduzeća. Dva glavne termoelektrane na ugalj u zemlji su zastarele, dok je jedna od njih određena za dekomisiju. Energetska efikasnost i obnovljiva energija mogu pomoći u smanjenju postojećih i budućih manjkova električne energije, istovremeno unapređujući održivost životne sredine. Navedeno će zahtevati jačanje postojećih regulatornih okvira i institucionalnih kapaciteta za energetske efikasnost i obnovljivu energiju. Zemlji je potrebna dalja harmonizacija sa zakonodavstvom EU, smanjujući intenzitet energije i poboljšavajući usaglašenost životne sredine. Banka će razmotriti investicije u proizvodne kapacitete energije, uključujući termalne i obnovljive izvore, tamo gde su u skladu sa Strategijom za energetske sektor. Paralelno, Banka će podržati jačanje i

poboljšanje efikasnosti nacionalne distribucione mreže, kao i investicije u smanjenje intenziteta na strani potražnje energije podržavajući investicije u energetske efikasnost u svim sektorima putem direktnog pozajmljivanja ili posebnim programima financiranja za održivu energiju preko partnerskih banaka. Uz uslov predanosti vlasti, i u koordinaciji sa EU, drugim MFI-ima i donatorima aktivnim u energetske sektoru, Banka će pružati reformske savete i tehničku pomoć u adresiranju institucionalnih i drugih reformi, posebno u oblasti razvoja profitabilnog obnovljivog regulatornog okvira kao i za poboljšanje pravnog okvira za energetske efikasnost uz poseban fokus na rezidencijalni sektor.

- **Podrški povezivanju i regionalnim integracijama.** Razvoj infrastrukture je neophodan kako bi se poboljšala regionalna integracija Kosova i privukle DSI, kao i usklađenost sa standardima EU. Vezano sa tim, Kosovo treba da izgradi glavne drumske veze sa pan-evropskim koridorima. Zastarela železnička mreža Kosova je trenutno povezana sa glavnom evropskom mrežom samo preko R. Makedonije, što predstavlja značajnu prepreku za saobraćaj sa većinom evropskih centara, pošto jedina preostala veza iz Prištine u Srbiju nije funkcionalna. Banka će pokušati da pruži dugoročne finansije i savetovanje kako bi se pomoglo u izgradnji ili rehabilitaciji ključnih saobraćajnih veza, kao i gde god je primenjivo, pomogne Kosovu da uskladi saobraćajni sektor sa evropskim standardima. Banka će takođe podržati investicije koje imaju za cilj regionalnu interkonekciju zemlje u sektoru energetike. Banka će pokušati da sufinansira investicije sa EIB, kao i podržati zemlju u mobilizaciji sredstava iz grantova EU pod okriljem WBIF-a, u kojem se sve više naglašavaju projekti koji promovišu povezanost. Na kraju, integracija preduzeća je takođe ključ pošto kosovske firme nisu bile u stanju da iskoriste u potpunosti mogućnosti koje su ponuđene na ovim izvoznim tržištima i Banka će nastaviti da podržava međugraničnu trgovinu preko Programa za olakšavanje trgovine, savetovanjem malih preduzeća o izvozu kao i savetovanje u politikama koje dovode do smanjenja Netarifnih barijera i Tehničkih barijera za trgovinu u vezi sa agendom povezanosti EK.

3.2 Ključni izazovi i aktivnosti Banke

Tema 1: Podrška konkurentnom razvoju privatnog sektora preko investicija, jačanja internih kapaciteta kompanija i poboljšanja poslovnog okruženja

Izazovi tranzicije

- Iako se kvalitet **klime za investiranje** (koju sačinjavaju delotvornost državnih institucija, vladavina zakona, kvalitet zakonskog i operativnog okruženja) poslednjih godina popravio, biznisi se i dalje suočavaju sa brojnim teškim preprekama, ubrajajući ovde i bavljenje građevinskim dozvolama i rešavanje nesolventnosti. Kosovo je rangirano na 66. mestu od 189 ekonomija na rang listi Svetske Banke bavljenja biznisom u 2016. Vreme i troškovi za pribavljanje izvoznih licenci su takođe visoki u odnosu na regionalne standarde. Neformalnost i korupcija su među glavnim preprekama u poslovnom okruženju koje su istakle kosovske kompanije u najnovijoj rundi podataka EBRD - World Bank (BEEPS V), pošto se smatra da su prakse korupcije najjače u regionu zapadnog Balkana, i 50% ispitanih firmi da je korupcija glavna prepreka za rast, u odnosu na 3.1% u Crnoj Gori, 12.2% u Sloveniji, 13.4% u BJR Makedoniji, 17% u Albaniji, 18.9% u Srbiji, i 26.4% u Bosni.
- Neizvesnost oko **vlasništva nad zemljištem** i **osnovnih infrastrukturnih potreba** ometaju i onemogućavaju strane investitore. Kosovo treba da ojača sistem imovinskih prava, naročito u vezi sa izradom zakonskog okvira koji jasno definiše prava i stvara zakonske uslove za zemljišna prava koja se mogu izneti na tržište, korišćenje zemljišta, jačanje pravosudnih kapaciteta za bavljenje imovinskim pravima, kao i aktivnosti koje bi obezbedile bolju zaštitu imovinskih prava za marginalizovane grupe, uključujući ovde etničke manjine i žene.
- Velika poboljšanja su potrebna na polju **poboljšanja produktivnosti i izvozne konkurentnosti**. Kosovo je u ranoj fazi razvoja funkcionalne tržišne ekonomije pošto je njegov ekonomski model zasnovan na trgovini sa veoma slabom industrijskom osnovom. Dalje, kapacitet zemlje da se nosi sa pritiskom konkurencije iz EU je na niskom nivou, prema procenama EK. Malim preduzećima nedostaje znanje i stručnost oko toga kako da prošire svoje biznise, poboljšaju produktivnost i konkurentnost i stvaraju i primenjuju inovacije.
- Još jedan važan izazov jeste **ometena sposobnost bankarskog sektora da pruža delotvorne finansijske usluge** onim MSP kojima su finansije potrebne, a nemaju mogućnosti da ih dobiju u banci, uglavnom zbog generalno slabog privrednog okruženja, visokog nivoa neformalne ekonomije i nedostatka finansijskih upravljačkih sposobnosti neophodnih da bi se pristupilo spoljnim finansijerima na nivou MSP. Neodgovarajući nivoi finansijske pismenosti i slaba baza kreditnih garancija dalje sprečavaju mnoge MSP da obezbede finansiranje. Raspon kamatnih stopa između zajmova i depozita, uprkos trendu opadanja u poslednjim godinama, ostaje i dalje visok u poređenju sa sličnim državama, što ukazuje na nesavršenu konkurenciju u bankarskom sektoru, dok strana preduzeća kao i pripadnici kosovske dijaspore investicije smatraju visoko-rizičnim. Prema analizi EBRD o rodnim jazovima, Kosovo ima velike rodne jazove u pristupu finansijama, te probijanje bankarskih usluga ostaje i dalje plitko u segmentu ženskog preduzetništva. Takođe nema aktivnih privatnih lokalnih ili inostranih VC fondova.
- Kako je detaljnije pomenuto u odeljku o socijalnom kontekstu (2.6), postoji značajna **neusklađenost stručnosti** između potražnje tržišta rada i izlaznih vrednosti kosovskog obrazovnog sistema, naročito na profesionalnom i tercijarnom nivou kada,

u vreme velike nezaposlenosti, postoji paradoks da se mnogobrojna preduzeća u stvarnosti suoče sa poteškoćama pri zapošljavanju vešte radne snage. Kosovo se suočava sa velikim izazovima ekonomske i socijalne inkluzije: nezaposlenost je velika, naročito za mlade ljude, i stoga postoji kontinuirana migracija, uglavnom u zapadnoj Evropi. Rastući privatni sektor biće od ključne važnosti da ponudi mogućnosti za zapošljavanje za isključene grupe, naročito u ruralnim delovima zemlje, kao i ženama, omladini i manjinama, a kako bi se takođe iskoristile veštine pripadnika kosovske dijaspore pošto nedostatak kvalifikovane radne snage obeshrabruje investicije i predstavlja prepreku za konkurentnost preduzeća..

- **Sektor poljoprivrede** je naročito važan pokretač ekonomskog rasta u zemlji s obzirom
 - Na svoj značajan udeo u sveukupnoj privrednoj aktivnosti (14% BDP-a u 2011. godini);
 - Najveći je privatni poslodavac koji nosi 20% od ukupne zaposlenosti) – i kao takav ima snažan potencijal da postane jedan od motora rasta na kraći do srednji rok;
 - 53 procenata teritorije se smatra dobrom, obradivom zemljom i obdareno povoljnim agro-klimatskim uslovima.

Međutim, punjesistemskih i strukturnih izazova koji treba da se rešavaju kako bi se uhvatio njegov potencijal za konkurentnost i rast (ERP 2016i NSR), iako je, uprkos stabilnom rastu sektora u poslednjim godinama, opšti trgovački bilans poljoprivrednih proizvoda i dalje negativan. Trenutno, poljoprivredu karakteriše (još uvek) slaba sveukupna produktivnost, prevashodno zbog sledećeg:

- Rasparčani zemljišni posedi u proseku 1.5 ha (često razbacani na prosečno sedam manjih parcela, što dalje pogoršava situaciju u ovoj delatnosti) što zahteva poboljšanja u regulisanju poljoprivrednog zemljišta;
- Zastarele poljoprivredne tehnologije i odsustvo modernog agronomskog znanja među farmerima i agro-prerađivačima;
- Odsustvo raznovrsnosti poljoprivrednih proizvoda;
- Nedostaju investicije u vezi sa navodnjavanjem i ne postoji učesnički sistem u upravljanju navodnjavanjem;
- Ograničenost postrojenja za preradu, nedostatak hladnjača, postrojenja za pakovanje i transport, što je naročito važno za proizvodnju voća i povrća koja ima visoku dodatnu vrednost;
- Ograničeno sprovođenje standarda bezbednosti i higijene hrane;
- Ograničen pristup i naročito visoka cena kredita i investicionog kapitala, što delimično odražava visok nivo neformalne privrede i nesposobnost da se realizuje vrednost kreditnih garancija. Ovo poslednje doprinosi da poljoprivredne tehnologije budu zastarele, kao i odsustvu modernog agronomskog znanja/veština među farmerima i agro-prerađivačima.

Vlada podržava tranziciju sa primarnih poljoprivrednih useva na proizvode sa većim dobitkom i organski uzgoj. Takođe se bavi strateškim merama, uključujući ovde i pitanja vlasništva nad zemljištem, preko razvoja strategije zajedno sa Ministarstvom pravde.

- Za **IT sektor** se smatra da poseduje značajan potencijal za rast (ERP, 2016). Međutim, raspored IT infrastrukture na Kosovu je veoma neravnomeran. U ključne izazove za ovaj sektor spadaju razvoj moderne telekomunikacione infrastrukture (širokopolasni Internet) i dalje poboljšanje implementacije i izvršenja modernog

regulatornog okvira. Biznisi se suočavaju sa nepotrebno visokim troškovima zbog toga što ne uspeavaju da uključe IT u svoje operacije, a nije bilo ni podsticaja za privatni sektor da investira u IT procese.

- Vlada planira podršku opštinama u funkcionisanju 5-7 **ekonomskih industrijskih zona**, tj. konsolidovanih zemljišnih parcela koje pružaju osnovnu infrastrukturu za investitore (pristupni putevi, struja, tretman vode) kako bi se ublažili rizici za nove biznise. Postoje, međutim, značajne prepreke koje je potrebno prevazići, kao što je nuđenje lokacija biznisima. Ove zone bi se vodile po ekonomskim principima, sa jednakim pristupom i za lokalne i za inostrane investitore.
- Iskorišćavanje rudnog potencijala je ključno za kosovske privredne mogućnosti. Budućnost **rudarskog kompleksa Trepča** ostaje nejasna zbog komplikacija oko vlasničke strukture i potencijalnih potraživanja poverilaca iz Srbije. Vrhovni sud Kosova je dao 1. Novembar 2016. godine kao krajnji rok za podnošenje plana reorganizacije ovog kompleksa. Oporavak kompleksa je direktno uticao na privredni rast Kosova preko povećanja izvoza, stvaranja potencijalnog lanca proizvođača i otvaranja novih radnih mesta. Međutim, ključni problemi su nasleđe ekološke degradacije i ekološki neodgovorne rudarske prakse, potreba da se dovrši restrukturiranje i reše pravni problemi oko vlasništva.
- Uporna slabost kosovskih MSP odnosi se na njihovo **korporativno upravljanje**, naročito na njihove **standarde finansijskog izveštavanja**. Kosovo mora da krene u pravcu međunarodnih standarda i najboljih praksi u računovodstvu. Prema poslednjem istraživanju preduzeća koje je radila Svetska banka, samo oko 20% kosovskih firmi prijavilo je da je njihove finansijske izveštaje pregledao spoljni revizor. Slabi interni standardi u računovodstvu onemogućavaju kosovske MSP da iskoriste svoj potencijal rasta.
- **Privatizacija** nije poslednjih godina napredovala pošto Agencija za privatizaciju nije bila funkcionalna jer je njen odbor bio nekompletan. Još uvek postoji potreba da se komercijalizuju i – gde je moguće – postepeno privatizuju DP i da se stvori povoljno okruženje za DSI.
- Od jeseni 2014. godine, Kosovo je svedok uvećane stope spoljne migracije u Evropsku uniju (većinom u Nemačku i Austriju), kao i Švajcarsku, odražavajući političku nesigurnost i ograničene ekonomske mogućnosti u domovini. Međutim, sa pozitivne strane, kosovskadijaspora je stekla veštine i znanja čiji bi transfer bio od koristi za kosovsku privredu. Studije pokazuju da su zemljaci iz dijaspore koji poseduju stručnost uspeli da nađu zaposlenje na Kosovu mnogo lakše nego oni koji nisu stručni, što pokazuje njihovu vrednost kao ljudskog kapitala. Međutim, do danas, proces takozvanog priliva mozgova bio je sporadičan i nedostajala je institucionalna podrška. Uspostavljanje mehanizama koji bi olakšali angažovanje dijaspore omogućilo bi transfer ovih stručnosti i pomoglo bi trajni povratak brojnih stručnih ljudi iz dijaspore. Što se tiče šema transfera stručnih veština, postoji samo jedan program koji ima za cilj jačanje intenziteta vraćanja obrazovanih ljudi, a ne postoje šeme koje bi omogućile angažman sa dijasporom u privatnom sektoru.

Operativni odgovor

- Banka će pomoći kosovske korporacije i MSP u jačanju efikasnosti, standardizaciji i produktivnosti, u podršci konkurentnosti u odnosu na uvoz, a podstićaće i izvoz sa dodatnom vrednošću preko kombinacije investicija i poslovnih saveta. Banka će nastaviti da razvija održivu infrastrukturu za podršku MMSP preko razvoja kapaciteta i lokalnih konsultanata.

- Banka će koristiti svoje lokalne partnerske banke kao glavne posrednike za doseganje do proizvoda MMSP, pružanje kapitalne pomoći za banke, mogućnosti podele rizika, kreditne garancije i usmerene kreditne linije radi jačanja finansijskog posredovanja i doseganja do nedovoljno pokrivenih segmenata tržišta, kao i jačanja konkurencije i tržišne delotvornosti u finansijskom sektoru. S obzirom na visoku likvidnost bankarskog sektora, banka će nastaviti da primenjuje mešovite instrumente kao što su program Žene u biznisu, program Finansiranja održive energije za zapadni Balkan, i uvešće program Podrške konkurentnosti, a ponudiće i program Podele rizika.
- Banka će pružati usluge poslovnog savetovanja sa ciljem da se dalje izgrađuju kapaciteti i, u zavisnosti od posvećenosti vlade, razmotriće angažovanje u oblastima borbe protiv neformalne ekonomije, finansijskog izveštavanja i rukovodilačkih kapaciteta, kao i korporativnog upravljanja.
- Preko SMP, banka će nastaviti da razvija održivu infrastrukturu za podršku MMSP putem izgradnje kapaciteta i razvoja lokalnih konsultanata.
- Banka će pružati usluge poslovnog savetovanja u kombinaciji sa investicijama da bi se poboljšala konkurentnost i modernizovao sektor agro-biznisa, podizanjem standarda kvaliteta i zdravlja, kao i razvojem lanaca snabdevanja. U okviru Inicijative saveta za male biznise, banka će nastaviti sa podrškom za lokalni bankarski sektor sa kreditnim linijama za MSP iz sektora agrobiznisa, jačajući lance vrednosti, što će, pak, biti pojačano savetodavnim uslugama lokalnih i međunarodnih konsultanata. Banka će takođe istraživati mogućnosti za finansiranje radi proširenja pokrivenosti sistemima za navodnjavanje, radeći na postojećoj TS podršci, i spremna je da pruži podršku za kanal Ibar-Lepenac.
- Pošto vlada smatra IT sektor ključnim prioritetom za razvoj, banka bi mogla da razmotri podršku kosovskim IT biznisima kao deo regionalnog projekta, s obzirom na malo tržište i slične potencijale u susednim zemljama, kako bi se usluge izvozile u inostranstvo i ostalim biznisima radi podizanja nivoa poslovnih operacija putem korišćenja IT.
- Kada se angažuje u direktnim transakcijama sa privatnim korporacijama, uključujući i one preko investicija fondova, a ne samo bankarskih dugova, banka će gledati da gradi na svom modelu uključivanja sa privatnim sektorom u fokusu, kroz poboljšanje programa treninga i učenja uz rad (npr. učenje kroz praksu) i kroz podršku inicijativama za jačanje učestvovanja privatnog sektora u postavljanju nacionalnog standarda profesionalne stručnosti koji odražava potrebe, naročito na zanatskom profesionalnom nivou. Ovo će služiti za promovisanje formalnih mogućnosti za zapošljavanje i transfer veština, naročito za mlade pridošlice na tržištu rada, žene i migrante povratnike. Pored ovoga, banka će takođe tražiti mogućnosti da podrži svoje korporativne klijente na polju jednakih mogućnosti, sa posebnim osvrtom na poboljšanje učestvovanja žena u radnoj snazi i mogućnosti žena za razvoj karijere.
- Banka će podržati SDI kao i proces privatizacije preostalih kompanija u državnoj svojini pod uslovom da su tenderi transparentni i da su tu uključeni kvalifikovani strateški investitori, naročito u sektoru pošte i Telekoma.
- U zavisnosti od napredovanja privatizacije i prisutnosti uglednih strateških investitora, banka će selektivno razmatrati kvalitetne investicione projekte u sektoru rudarstva, sa ciljem da se pokrene značajan potencijal za rast i zapošljavanje u ovom sektoru.
- Banka će težiti tome da poveća učestvovanje privatnog sektora u održavanju puteva preko ugovora koji se oslanjaju na učinak, a u okviru postojećih putnih projekata.
- Kako bi se unapredilo angažovanje u inkluzivne politike i izgradnju strateškog partnerstva sa Fondacijom evropske trgovine (ETF), angažovanje agencije EU za

usmereno obrazovanje i politike obuke u susedne zemlje EU i zemlje pristupnice, Banka će se usredsrediti na razvoj standarda za veštine tehničkog i usmerenog obrazovanja, ako i geografsko proširenje objekata za testiranje usmerenih veština kao i podršku zaposlenja omladine kroz usmeravanje u karijeri uz uključenje privatnog sektora i primenu omladinske garancije.

- Banka će se truditi da učestvuje u šemama koje vode kompanije i vlada da bi se angažovali povratnici iz kosovske dijaspore u privatnom sektoru, korišćenjem ljudskog kapitala dijaspore za prenos znanja uz ponuđeno odgovarajuće finansiranje kroz grantove, a posebno uspostavljanjem uporednih shema grantova za stimulisanje investicija dijaspore u osnivanju preduzeća u zemlji.

Dijalog o politikama

- EBRD će biti u bliskoj koordinaciji sa drugim MFI u vezi sa savetodavnim aktivnostima o politikama radi poboljšanja korporativnog upravljanja i investicione klime, gradeći na sopstvenoj stručnosti u konkretnim oblastima, uključujući ovde i poboljšanje administrativnih i pravosudnih procedura, restrukturiranje DP-a kako bi ona bila efikasnija, kao i u razvoju finansijskih tržišta. Aktivnosti će biti zasnovane na detaljnim procenama potreba, dogovorene sa odgovarajućim organima vlade.
- Vlada je ohrabrila uključenost EBRD najpre za savetodavnu politiku i tehničku asistenciju u uspostavljanju industrijskih zona pružajući liberalniji zakonski i regulatorni okvir, efikasne javne usluge i bolju infrastrukturu (bolji putevi, struja, voda i prerada otpadnih voda) i stvarajući povoljnije poslovno okruženje za investitore.
- Banka će obavljati TS i savetodavne aktivnosti radi promovisanja konsolidacije, modernizacije i efikasnosti agrobiznisa, kao i radi poboljšanja veza u lancu vrednosti agrobiznisa (od njive, preko prerade hrane do prodaje hrane), u pokušaju da se dopre i do većih korporacija kao ključnih stubova, i do MSP, kroz prihvatanje najboljih praksi u upravljanju lancem snabdevanja. Cilj je da se razvije održiv pristup integrisanju lanca vrednosti kroz podršku investicijama za podizanje nivoa operacija i promovisanje platformi za sakupljanje i distribuciju.

Okvir rezultata za temu 1: Podrška konkurentnom razvoju privatnog sektora putem investicija, jačanja internog kapaciteta kompanija i poboljšanja poslovnog okruženja

	IZAZOVI	CILJEVI	AKTIVNOSTI	INDIKATORI ZA PRAĆENJE
1.1	Proizvodnja sa dodatom vrednošću ometena je zbog ograničenih unutrašnjih kapaciteta, prevaziđene tehnologije, teškog poslovnog okruženja i ograničene dostupnosti finansija	Jačanje konkurentnosti privatnog sektora kroz poboljšanje efikasnosti, usvajanje inovativnih operativnih praksi poboljšane upravljačke prakse, poboljšano poslovno okruženje i pristup finansijama	<ul style="list-style-type: none"> Obezbeđivanje finansija (i zajmova i kapitalnih) za MSP, dopunjeno sa TS, u okviru programa Saveti za male biznise radi investiranja u poboljšanje standarda kvaliteta, jačanje suštinske stručnosti, prenos veština sa osvrtnom na jačanje konkurentnosti u odnosu na uvoz i ohrabivanje izvoza sa dodatom vrednošću Aktiviranje ciljanih kreditnih okvira (npr. WiB, CSF, RSF) i raspoloživih produkata za deobu rizika. Saveti za male biznise da poboljšaju finansijsko rukovođenje i korporativno upravljanje, povećaju produktivnost kroz primenu standarda kvaliteta, promovisanje trgovine i jačanje konkurentnosti i izvoznog potencijala 	<ul style="list-style-type: none"> Dokaz uspešnog uvođenja viših standarda korporativnog upravljanja i biznisa za klijente (<i>Polazna linija – N/A</i>) Ukupan broj/količina pod-zajmova MMSP koje pružaju klijentske banke i identifikovanim ciljnim oblastima (žene preduzetnici, poljoprivreda). (<i>Polazna linija – ustanovljena pri usvajanju projekta</i>) Broj projekata SMP koji su prijavili povećanu produktivnost, obrt i/ili broj zaposlenih (<i>Polazna linija – ustanovljena pri usvajanju projekta</i>)
1.2	Opterećenje za agrobiznis je činjenica da preovlađuju male i neefikasne farme i dostupnost finansija je ograničena	Povećati proizvodnju, efikasnost i kvalitet u segmentima lanca vrednosti agrobiznisa putem pomaganja pristupu finansijama, na izvoznim tržištima i preko tehničkih veština	<ul style="list-style-type: none"> Direktno kreditiranje i podkreditiranje preko banaka, uključujući i deobu rizika, sa ciljem da agrobiznisi poboljšaju svoje objekte i opremu, da se podrže lanci vrednosti preko konsolidacije poslovanja farmi i poboljšanja postrojenja za preradu (naročito mesa, mleka, voća i povrća), i promovisanje standarda kvaliteta i zdravlja. Investicije i savetodavne usluge radi jačanja lanca vrednosti u agrobiznisu, promovisanje poboljšanja veza u lancu vrednosti agrobiznisa (od njive, preko prerađivača, do prodavaca). Savetodavne usluge za agrobiznise, kao podrška koja dolazi i pre i posle investicije, radi podizanja nivoa standarda, efikasnosti i konkurentnosti njihovih operacija. Istražiti mogućnosti finansiranja radi proširenja mreže sistema za navodnjavanje. 	<ul style="list-style-type: none"> Primeri uspešno izvedenih treninga/razvoja kapaciteta za poljoprivrednike (<i>Polazna linija – N/A</i>) Broj agro-kompanija koje su dobile podršku u projektima preko povezivanja i unapred i unazad (<i>Polazna linija – 0</i>)
<p>Indikator konteksta: Δ% firmi na Kosovu koje naglašavaju da je pristup finansijama velika smetnja za njihove operacije (BEEPSV) Osnovica 2013 – 40%).</p>				

Tema 2: Jačanje energetske bezbednosti i održivosti putem finansiranja investicija u sektoru, podrške reformama u sektoru, promovisanja energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije

Izazovi za tranziciju:

- Restrukturiranje energetskog sektora radi omogućavanja investicija je najvažniji prioritet za vladu, pošto 9 od 10 firmi navode da je električna energija glavna smetnja za investicije. Izazovi u ovom sektoru su veliki, kako u pogledu **održive energije**, tako i u pogledu **nedovoljnih kapaciteta**. Opcije snabdevanja električnom strujom osakaćene su lošim stanjem starih, jako zagađujućih i nepouzdanih termoelektrana (TE), ograničenom dostupnošću obnovljivih izvora energije, slabim regionalnim energetskim vezama koje ograničavaju sposobnost Kosova da uvozi struju, kao i odsustvom bilo kakvih resursa prirodnog gasa ili gasovoda za njegov uvoz. Ovo onemogućava rast i odbija investitore, a kosovske zastarele termoelektrane (koje, prema našim procenama, proizvode 97% domaće električne struje) su najintenzivnije po pitanju ispuštanja ugljenika na zapadnom Balkanu.
- Kao potpisnica Sporazuma o energetske zajednici, Kosovo je dužno da se pridržava uslova propisanih u direktivama EU koje se odnose na kontrolu emisije. Kako bi se odgovorilo na snabdevanje električnom energijom i povezanim izazovima po životnu sredinu, Kosovo je u saradnji sa Svetskom bankom i drugim razvojnim partnerima, izradilo **više-smernu strategiju koja pokriva njegove dugoročne energetske potrebe** sa ciljem da (i) obezbedi adekvatno i pouzdano snabdevanje energijom; (ii) umanji potrebu za javnim subvencionisanjem energije; (iii) ograniči ekološke posledice; i (iv) privuče privatni sektor u vezi sa proizvodnjom i distribucijom električne energije.
- Plan vlade za **novu termoelektoranu na ugalj Kosovo C** polako je napredovao od 1999. Projekat se još uvek razvija, a u ovo su blisko uključeni Internacionalna finansijska korporacija (IFC), kao savetnik u transakciji, i Grupa Svetske banke od koje je Vlada Kosova zahtevala garanciju delimičnog rizika (PRG) radi privlačenja privatnih investitora da izgrade elektranu.
- Neto uvoz struje je vrlo mali, 152 GWh ili 10 posto isporučene struje. Kako kosovska **energetska sigurnost ne bi trebalo da se izjednačava sa domaćom samodovoljnošću**, a napredovanje u raznovrsnosti izvora energije je od ključne važnosti, potrebno je ohrabrivati otvaranje tržišta i stvaranje uzajamnih veza kako bi se iskoristila obilna moć hidroenergije u širem regionu. Nova prenosna linija od 400 kV do granice sa Albanijom puštena je u rad i regionalna integracija je takođe pomoći da se pojača razvoj obnovljivih izvora.
- **Obnovljiva energija kože pomoći u smanjenju projektovani nedostacima električne energije unapređujući energetske sigurnost i održivost životne sredine.** Glavni prioriteti po pitanju **održive energije** obuhvataju eliminisanje administrativnih barijera i izradu čvrstog i isplativog okvira za obnovljive izvore. Kosovo trenutno nedovoljno iskorišćava obnovljive izvore energije (OIE), pošto proizvodi samo 3 posto svoje energije iz obnovljivih izvora, a cilj je da se do 2020 godini udeo RES poveća na 25% od ukupne potrošnje električne struje, prema kosovskoj NSR. Regulatorna kancelarija je već usvojila tarife ("Feed-in Tariff") za sve vrste obnovljivih energija. U ključne izazove spadaju potreba za prikladnim procedurama koncesije i licenciranja, kao i robusni PPA. Vlada takođe razmatra mogućnost uspostavljanja kancelarije za „One Stop Shop“ (sve na jednom mestu) kako bi se pružila podrška razvoju projekata za obnovljive izvore energije u zemlji.

- Zajedno sa problemima iz segmenta ponude energije, **efikasnost segmenta potražnje energije u svim sektorima** (privatna MSP, stambene zgrade, javni objekti) predstavlja važan izazov, jer sveukupni energetska intenzitet zemlje i dalje ostaje značajno iznad proseka EU (i među najvišima na zapadnom Balkanu).
 - Infrastruktura energetske efikasnosti razvija se vrlo sporo. Postoji veoma visok potencijal energetske štednje za javne zgrade (38-47% u opštinskim zgradama i do 49% u zgradama centralne vlade (Svetska banka)). Trenutno, neefikasno trošenje energije povećava troškove poslovanja, što direktno utiče na konkurentnost kompanija. Kosovo je među onima koji imaju najviši nivo proporcije potrošnje struje u stambenom sektoru u odnosu na ukupnu potrošnju u regionu Balkana. Preciznije, preko 60% ukupne potražnje za strujom u zemlji pripisuje se potrošnji u domaćinstvima. Takođe, industrija na Kosovu ostaje da bude energetska intenzivna i dalje se nastavljaju barijere za energetska efikasnost koje nisu direktno povezane sa cenom. EU je planirala tehničku pomoć za period 2016-18 za Ministarstvo za ekonomski razvoj i kosovsku Agenciju za energetska efikasnost u poboljšanju pravnog okvira za energetska efikasnost i obnovljivu energiju kao i u unapređenju procesa planiranja na centralnom nivou (ažuriranje dugoročnog nacionalnog plana za energetska efikasnost i reviziju nacionalnih ciljeva RES), kao i promovisanje održivog razvoja na lokalnom/opštinskom nivou uključujući mere energetske efikasnosti i povezane troškove implementacije.
 - Potrebno je da zemlja **dalje ažurira i modernizuje mrežu dalekovoda za prenos struje i umanji komercijalne i tehničke gubitke u distributivnoj mreži**, na šta trenutno otpada 28.46% ukupne potrošnje struje. Značajan deo gubitaka pripisuje se krađi, što se ne može u potpunosti rešiti bez odgovarajućih tehničkih poboljšanja. Takođe, jedna od većih nevolja u smislu komercijalnih i tehničkih gubitaka jeste i naplata računa na severu Kosova (ERP, 2016).
 - **Tarife su dosta ispod nivoa koji odražava cene troškova** i država priprema plan za postepeno povećavanje tarifa za struju kako bi se odrazili stvarni troškovi, sa istovremenim ciljanim merama podrške za ranjive grupe potrošača. Vlasti treba da osnaže institucionalni kapacitet Regulatorne uprave za energiju, koja je odgovorna za regulisanje energetskeg sektora i tarifa na Kosovu kao i poboljšanja naplatu.
- Na kraju, zemlja treba da osigura **održivo upravljanje prirodnim resursima**, pošto je infrastruktura životne sredine uopšteno nedovoljno finansirana na Kosovu.
 - Zemlja raspolaže ograničenim vodenim resursima koji su podeljeni u četiri glavna vodena bazena i oni će predstavljati prepreku socio-ekonomskom razvoju zemlje u svetlu povećanja potražnje za vodom. Ne postoje postrojenja za preradu otpadne vode na Kosovu, što povećava izazove za kontaminaciju vode.
 - Nedostatak odgovarajućih mera za zaštitu životne sredine je rezultovao ozbiljnim uticajem na životnu sredinu od industrijskog otpada to rudarskih i mineralnih aktivnosti iz prošlosti. Trenutno, ne postoji odgovarajuće upravljanje otpadom za bilo koju vrstu otpada.

Operativni odgovor

- Energetski intenzitet Kosova je među najvišima u regionu operacija EBRD-a, zbog nekoliko zastarelih termoelektrana na ugalj. U naporima da pomogne vladi da ispuni trenutne i buduće energetske potrebe radi rešavanja sve veće „energetske gužve“, uz balansiranje odgovarajućih ekonomskih, finansijskih i ekoloških troškova, banka će razmotriti investiranje u gradnju novih **postrojenja za proizvodnju energije**, uz koordinaciju sa ostalim MFI i donatorima. Ovo bi moglo da obuhvati i proizvodnju struje na ugalj ukoliko dotična infrastruktura ispunjava kriterijume Strategije banke za energetski sektor 2013. godine.
- Banka će tražiti da finansira **projekte za obnovljivu energiju** preko direktnog kreditiranja (uključujući i Program direktnog finansiranja), ili preko namenskih kreditnih linija sa lokalnim finansijskim institucijama, uključujući ovde i poslovanje sa MSP.
- Ciljajući na podsticanje smanjenja relativno visokog energetskog intenziteta Kosova, banka će nastaviti da bude uključena u tekuće diskusije sa Evropskom komisijom u vezi sa dopunjenim programom WeBSEFF, pošto će Kosovo sada imati pravo na investicije u okviru ovog programa. Po ovom okviru, banka pruža dugoročno finansiranje u kombinaciji sa podsticajnim grantovima i tehničkom asistencijom za **investicije za održivu energiju**, za pod-korisnike kredita u MSP i privatnim stambenim zgradama (prema novom REEP).
- Banka će pokušati da primeni nove finansijske proizvode radi podrške **investicijama u energetsku efikasnost u javnim zgradama** u okviru najpodobnijih finansijskih struktura (ESCO, opštinski ili suvereni). Banka će takođe gledati da na tržište iznese kreditne linije „**efikasnost resursa**“ za kreditne linije za investicije koje se odnose na efikasnost za vodu, kanalizaciju i otpadne materijale, kao i investicije za ublažavanje klimatskih promena i njihovo prilagođavanje.
- Banka će se takođe truditi da ojača i osavremeni **infrastrukturu nacionalne mreže za transmisiju**.

Dijalog o politikama

- Banka će se aktivno angažovati u dijalogu o politikama sa vladom i Regulatornom upravom za energiju konkretno u vezi sa izradom isplativog okvira obnovljive energije. Preko tehničke podrške i koordinacije sa MFI i donatorima, banka će pružati savete u vezi sa razvojem i izradom čvrstih i isplativih rešenja. Ovo obuhvata isplative i zakonski prihvatljive sporazume o kupovini energije, mere priuštivosti, kao i obezbeđivanje aktivnosti za koje je kredit opravdan. Realizacija projekata za korišćenje potencijala obnovljive energije na Kosovu u velikoj meri zavisi od održive predanosti vlade za razvoj relevantnog regulativnog okvira.
- Ukoliko vlasti budu zahtevale, banka će pružati savete o politikama, potencijalno i sufinansirati Fond za energetsku efikasnost koji Ministarstvo za privredni razvoj planira da osnuje uz potencijalne doprinose sredstava EU za subvencionisanje investicija u energetsku efikasnost u javnim objektima i stambenom sektoru.
- U okviru naredne faze Programa za regionalnu energetsku efikasnost zapadnog Balkana, banka planira da nastavi sa izvođenjem aktivnosti dijaloga o politikama u zemljama zapadnog Balkana (uključujući i Kosovo), sa ciljem da se poboljša zakonski okvir za energetsku efikasnost, sa naročitim fokusom na sektor zgrada i objekata (uključujući i zakone i uredbe koji se odnose na udruženja vlasnika stanova

i kolektivno upravljanje stambenim zgradama, sa ciljem olakšavanja poboljšanja energetske efikasnosti na nivou zgrada).

Okvir rezultata za temu 2: Poboljšanje energetske sigurnosti i održivosti finansiranjem investicija u sektoru, podržavanjem reforme sektora, promovisanjem energetske efikasnosti i obnovljive energije

	IZAZOVI	CILJEVI	AKTIVNOSTI	INDIKATORI PRAĆENJA
2.1	Kosovo ima dosta problema zbog nedovoljnih energetskih kapaciteta i čestih nestanaka struje	Oснаžiti održivo snabdevanje domaćinstava strujom kroz povećano korišćenje lokalnih izvora energije	<ul style="list-style-type: none"> • Investiranje u nove kapacitete za proizvodnju struje u koordinaciji sa drugim MFI i donatorima, uključujući ovde i termoelektrane pod uslovom da su u skladu sa Strategijom banke za energetski sektor. • Finansiranje većih investicija za OE putem direktnog kreditiranja. • Finansiranje manjih postrojenja OE preko namenskih kreditnih linija i produkata za deobu rizika sa lokalnim finansijskim institucijama, sa fokusom na manje elektrane na hidroenergiju, bio-masu i biogas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Povećanje proizvodnih kapaciteta za obnovljivu energiju finansiranih uz pomoć banke (u MW) (<i>Polazna linija – 0</i>) • Navedeni primeri klijenata koji su uspešno uveli najbolje raspoložive tehnologije i/ili ekološke standarde putem investiranja u nove kapacitete za proizvodnju struje. (<i>Polazna linija – utvrđena pri usvajanju projekta</i>)
2.2	Energetski intenzitet Kosova nastavlja da bude jedan od najviših u regionu operacija EBRD-a	Poboljšanje energetske efikasnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Finansiranje investicija u EE, ubrajajući ovde i stambene zgrade (REEP) i MSP, potencijalno u bliskoj saradnji sa vladinim Fondom za energetsku efikasnost (koji treba da bude osnovan), ukoliko to omogućavaju principi rada i upravljanja fonda. • Istraživanje mogućnosti za finansiranje investicija za EE u javnim zgradama preko najpodobnijih struktura za finansiranje (ESCO, opštinski ili suvereni). • Dijalog o politikama, tehnička pomoć, radi olakšavanja razvoja regulatorne strukture za EPC. 	<ul style="list-style-type: none"> • Smanjenje emisija CO2 kao rezultat operacije banke, u tCO2e/god(Polazna linija – 0) • Broj projekata za efikasnost energije/resursa koji su uspešno izvedeni, i/ili pod-projekata koji su finansirani iz lokalnih banaka u okvirima efikasnosti energije/resursa (npr. WeBSEFF) (<i>Polazna linija – ustanovljena pri usvajanju projekta</i>)
Indikator konteksta: Δ Energetski intenzitet Kosova(<i>Polazna linija 2013: 0.46 TPES/GDP – toe/hiljada 2005 USD</i>). Izvor: IEA 2013.				

Tema 3: Podrška za povezivanje i regionalnu integraciju

Izazovi tranzicije

- Integracija Kosova u regionalna tržišta je u zaostajanju. Veće investicije u infrastrukturu regiona, zajedno sa odgovarajućim reformama, mogu da pomognu da se pojača povezanost, a time i trgovina i investiranje sa susednim zemljama.
- **Prevoz:** Dalje razvijanje regionalne saradnje oko agende povezanosti, tj. proširenje Trans-evropske mreže na zapadni Balkan, poboljšanje i usklađivanje regionalnih politika i tehničkih standarda za transport, kao i jačanje lokalnih kapaciteta za implementaciju programa investicija, treba da budu cilj aktivnosti.
 - U **sektoru železnice**, potrebno je veoma detaljno restrukturiranje postojećih operacija kako bi se obezbedilo da mreža i operacije ostanu isplativi na duži rok i konkurentni u odnosu na druge vidove transporta. Iz regionalne perspektive, ključni izazovi bili bi poboljšanje veza mreže u planiranju i finansiranju prioriteta TEN-T mreže, i uvođenje konkurencije u biznis teretnog železničkog transporta.
 - Podrška i pomoć za **izgradnju multi-modalnih terminala** bi trebalo da doprinese ispunjenju ekoloških standarda EU, pošto Vlada zaostaje u implementaciji Strategije za multi-modalni prevoz (koja je izrađena uz pomoć EU sredstava u 2009. godini) i koja uključuje.
 - Povezivanje predloženog multi-modalnog transportnog sistema sa relevantnim MMT mrežama EU kroz veze saradnje sa lokalnim/regionalnim/međunarodnim telima i strateškim savezništva sa sličnim kompanijama.
 - Poboljšanje postojećeg multi-modalnog terminala u Miradiji za prijem 550 m dugih punih vozova koji dolaze iz EU.
 - Potencijalno unapređenje/izgradnja dodatnih terminala posebno na severu zemlje kako bi se još više skratilo povezivanje sa mrežom EU (Železnički koridor X) preko Beograda (Srbija).
 - U sektoru drumskog transporta, u ključne izazove spadaju finansiranje putnog sektora, osnivanje Agencije za putni transport sa definisanim odgovornostima, finansiranje namenskih davanja i bliži odnosi između vlade i Agencije za putni transport, kao i veće učestvovanje privatnog sektora, uključujući ovde i JPP u doglednom roku.
- **Energija:** Kosovo se suočava sa izazovom povezivanja sa energetske tržištem jugoistočne Evrope (SEE) kao i u vezi sa poboljšanjem i jačanjem infrastrukture za mrežu dalekovoda kako bi se pojačala prekogranična trgovina, umanjili gubici i omogućilo veće učestvovanje privatnika u ovom sektoru, naročito u segmentu prodaje. Kosovo je završilo svoj deo izgradnje visokonaponskog dalekovoda prema Albaniji. Na osnovu ove veze Kosovo može da započne razvoj zajedničkog energetskeg tržišta sa Albanijom, što bi značajno doprinelo povećanju energetske sigurnosti.
- Značajna neravnoteža u tekućim i trgovinskim bilansima predstavlja razlog za zabrinutost (ERP, 2016). Izvozni kapacitet Kosova i dalje je slab, mada raste. Jedna od najprimetnijih, i upornih, slabosti u konkurentnosti i kapacitetu za izvoz jeste nedostatak usklađenosti sa standardima kvaliteta EU, i smatra se da je priliv SDI

previše slab da bi imao značajan uticaj na razvoj. Uprkos postojećem liberalno trgovinskom režimu sa jedinstvenom carinskom stopom od 10% za uvoz, i uprkos tome što je Kosovo član Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA), zatim uprkos tome što postoji sporazum o slobodnoj trgovini sa Turskom od januara 2015. godine i bescarinski pristup EU i SAD shodno Generalizovanom sistemu preferencijala, kosovske firme nisu bile u stanju da (u potpunosti) iskoriste mogućnosti koje su im pružene na ovim izvoznim tržištima. Konkretnije, mere za olakšavanje trgovine, kao što su bez-tarifne barijere, tehničke barijere za trgovinu i sanitarni i fito-sanitarni standardi treba da se rešavaju kako bi se ohrabrio i podstakao veći protok trgovine preko granica, uz koordinaciju aktivnosti na nacionalnom i državnom nivou. Kosovski organi vlasti, naročito Ministarstvo za trgovinu i industriju (MTI), treba da nastave sa naporima na modernizaciji svoje infrastrukture kvaliteta (uključujući ovde i standardizaciju, procenu usklađenosti, metrologiju i akreditaciju) kako bi se umanjile prepreke za trgovinu i omogućio bolji pristup kosovskim firmama na tržište EU i međunarodno tržište.

Operativni odgovor

- Transport:
 - Planirano angažovanje EBRD-a u agendu povezanosti ima snažnu podršku EU. Banka će tragati za mogućnostima da promoviše i podrži razvoj infrastrukture za prekogranični transport kako bi se osnažile regionalne ekonomske veze, u bliskoj saradnji sa partnerima iz WBIF i da se mobilišu i investicioni grantovi i tehnička asistencija. U odnosu na ovo, biće od ključnog značaja obezbediti doslednost sa tekućim inicijativama, kao što je Jedinstvenu listu prioriternih infrastrukturnih projekata i Nacionalni odbor za investicije.
 - Železnica:
 - Banka će nastaviti sa podrškom za modernizaciju i proširenje železničke infrastrukture, sa planom da se kosovska železnička mreža poveže sa evropskom mrežom preko Srbije i Makedonije putem Koridora X i Koridora VIII (ovaj drugi na kraju povezuje obalu Crnog Mora u Bugarskoj sa obalom Jadrana u Albaniji, kao i sa Turskom).
 - Jednako važan u smislu novih investicija u toku u železničku mrežu, Banka će promovisati sektornu reformu kroz jačanje kapaciteta ključnih aktera, primarno INFRAKOS, TRAINKOS i Regulatorni organ za železnice.
 - Banka će istražiti mogućnosti za uključenje u primenu strategije za multi-modalni prevoz (koja je izrađena uz pomoć EU sredstava u 2009. godini).
 - Putevi:
 - Banka će imati za cilj da finansira osavremenjivanje i proširenje nacionalne i regionalne mreže puteva, naročito deonice pan-evropskog saobraćajnog koridora na Kosovu, kao što su:
 - Putna deonica Kijevo – Peć, koja je deo Opservacijske saobraćajne rute Jugoistočne Evrope SEETO 6b koja ide od Prištine do Peći;

- Putna deonica Priština – Merdare (deo rute 7 SEETO) koja povezuje Srbiju, Kosovo i Albaniju (Niš – Priština – Drač) što se naziva „Autoput mira“;
- Magistralni put Priština – Gnjilane – Dheu i Bardhe.
- Banka će blisko saradivati sa EU i ostalim MFI kako bi se identifikovale prikladne finansijske strukture za ove projekte, uz učestvovanje privatnog sektora (takođe i sa ugovorima o održavanju utemeljenim na učinku) gde god je to moguće
- Aerodromi:
 - Banka će gledati da pruži podršku investicionim planovima Agencije za vazdušni saobraćaj sa ciljem da se osavremene njene operacije, uključujući ovde i pružanje tehničke pomoći radi jačanja institucionalnog kapaciteta.
- Energija
 - Banka će se truditi da podrži privatne investicije koje imaju za cilj da dalje poboljšaju regionalne energetske veze države (Kosovo se približava završetku svog dela linije dalekovoda od 400 kV prema Albaniji, što Kosovu omogućava da razmenjuje električnu struju i do maksimuma koristi albanske hidrocentrale tokom zime).
- Banka će nastaviti da podržava **prekograničnu trgovinu** preko svog Programa olakšavanja trgovine, kao i putem pružanja poslovnih savetodavnih usluga za male biznise u vezi sa pripremljenošću za izvoz. Preko svoje inicijative „Saveta za male biznise“ banka će podržati promovisanje trgovine sa ciljem olakšavanja bližeg povezivanja regiona sa tržištem EU.

Dijalog o politikama

- Banka će nastaviti da pruža podršku Ministarstvu za infrastrukturu pri izradi odgovarajućeg mehanizma i postupaka za njihovo interno odobravanje prioriternih investicija. Pored ovoga, banka će pomagati Ministarstvu pri jačanju njegovih kapaciteta za vršenje nabavki i upravljačkih kapaciteta za pitanja životne sredine, zdravlja i bezbednosti. U zavisnosti od toga koliko je obaveza država preuzela na sebe, banka će pomagati pri osnivanju Agencije za drumski transport kao nezavisnog tela sa definisanim odgovornostima.
- Banka će nastaviti da pomaže Ministarstvu za infrastrukturu u jačanju finansiranja održavanja puteva, sa ciljem da se ostvari održiv nivo u razumnom roku, preko reformi i mogućeg povećanja naplate putarine. Banka će pomoći pri izradi studije o finansiranju puteva kako bi se odredili odgovarajući i ostvarljivi nivoi finansiranja i izvori prihoda za pokrivanje troškova održavanja puteva.
- Banka će nastaviti da pomaže Ministarstvu za infrastrukturu i njegovom Direktoratu za puteve pri razvoju lokalne stručnosti za drumsku bezbednost kako bi se obezbedilo da studije i revizije drumske bezbednosti budu uključene kao standardna komponenta u sve putne projekte, a i da bi se rešavala sva pitanja koja su identifikovana u ovim studijama i revizijama.

- U odnosu na to koliko obaveza preuzme na sebe vlada, banka će pomoći Agenciji za vazdušni saobraćaj da ojača svoj institucionalni kapacitet i pripremiće Agenciju da funkcioniše prikladno kada Kosovo bude preuzelo punu kontrolu nad svojim gornjim vazдушnim prostorom u budućnosti.
- Banka će pružiti podršku Kosovu u usklađivanju zakonodavstva i procedura shodno SPP i koordinisaće svoje aktivnosti sa Evropskom komisijom i drugim MFI u vezi sa načinom pružanja podrške za jačanje „mekih“ mera, uključujući ovde i smanjenje ne-tarifnih barijera, tehničkih barijera za trgovinu, kao i sanitarnih i fito-sanitarnih standarda, a sve u vezi sa programom EK oko povezivanja.

Okvir rezultata za temu 3: Podrška za povezivanje i regionalnu integraciju

	IZAZOVI	CILJEVI	AKTIVNOSTI	INDIKATORI PRAĆENJA
3.1	Kvalitet transportne infrastrukture dosta zaostaje za onim iz drugih zemalja u regionu i predstavlja prepreku za regionalnu integraciju	Podrška za proširenje i oporavak transportnih veza kako bi se olakšala prekogranična razmena i umanjili troškovi transporta	<ul style="list-style-type: none"> Zajmovi za podršku prekograničnim drumskim vezama i oporavku i razvoju nacionalne putne mreže (putna deonica Kijevo – Peć; putna deonica Priština – Merdare; i magistrala Priština – Gnjilane – Dheu i Bardhe). Krediti za podršku za železničku vezu istočno-zapadno Kosovo-Srbija. Podrška sistemu vazdušne navigacije. TS za prikladno jačanje kapaciteta za vršenje nabavki, drumsku bezbednost, kao i odgovarajući mehanizam i procedure za interno odobravanje prioriternih investicija. Politički dijalog zaradi osnivanja Agencije za drumski transport kao nezavisnog tela sa definisanim odgovornostima, u bliskoj koordinaciji sa Ministarstvom za infrastrukturu. 	<ul style="list-style-type: none"> Broj projekata i kvalitativna ocena usluga infrastrukture za regionalni transport (<i>Polazna linija – 0</i>) Osnivanje Agencije za drumski transport uz asistenciju banke putem političkog dijaloga. (<i>Polazna linija – N/A</i>)
3.2	Kosovska energetska sigurnost ugrožena je zbog ograničene domaće proizvodnje (videti takođe prethodni odeljak) i relativne izolovanosti njegovog energetskog tržišta	Jačanje energetskih veza sa susednim zemljama kako bi se poboljšala regionalna integracija i energetska sigurnost	<ul style="list-style-type: none"> Jačanje i modernizacija nacionalne mreže za prenos električne energije, kao deo projekta sa KOSTT. Investicije i strateško savetovanje radi poboljšanja prekograničnih veza Kosova, uključujući i uspostavljanje zajedničkog energetskog tržišta sa Albanijom. 	<ul style="list-style-type: none"> Broj projekata i kvalitativna ocena projekata banke koji su uspešno proširili regionalnu energetska prekograničnu infrastrukturu (<i>Polazna linija – 0</i>)
3.3	I dalje postoje teškoće u prekograničnoj trgovini, a potrebno je i ohrabrivati investicije širom regiona	Podrška trgovini i protoku investicija u širem regionu	<ul style="list-style-type: none"> Proširenje TFP Podrška u okviru programa „Saveti za male biznise“ u vezi sa jačanjem izvoznog potencijala malih kompanija. Istraživanje načina za podršku jačanju „mekih“ mera, uključujući ovde i smanjenje ne-tarifnih barijera za trgovinu. 	<ul style="list-style-type: none"> Ukupan broj i veličina projekata koje finansira TFP, a koje su preduzimale klijentske banke (<i>Polazna linija – utvrđena prilikom odobravanja projekta</i>) Δ u udelu izvoza u ukupnom prometu izvozno orijentisanih SMP klijenata (<i>Polazna linija – utvrđena prilikom odobravanja projekta</i>)
Indikator konteksta: Δ Kosovo na rang listi prekogranične trgovine (<i>Polazna linija 2016: 71. mesto</i>). Izvor: „Doing Business 2016.“ (Grupa Svetska banka).				

3.3 Upravljanje rizicima za implementaciju državne strategije

Predložena strategija za Kosovo je ambiciozna i u skladu je sa veoma ambicioznim sopstvenim programom reformi Vlade Kosova. Perspektiva operativnog odgovora na području infrastrukture, kreditiranja privatnog sektora i privatizacije, povezanaje sa reformama i napredovanjem u kapacitetima administracije za implementaciji projekata, programu vlade za privatizaciju preostalih DP (uključujući PTK i rudarski kompleks Trepča), iskorišćavanjem dodatnog fiskalnog prostora dobijenog u okviru SBA MMF-a, i takođe ima veze i sa političkom situacijom u odnosima sa Srbijom.

Sposobnost banke da ispunjava planove iz svoje strategije na Kosovu biće pod uticajem brojnih faktora izvan domašaja kontrole banke. Tamo gde je izvodljivo, banka će raditi na tome da rešava i ublažava ove rizike putem proaktivnog i održivog angažmana sa klijentima, vlastima i drugim zainteresovanim akterima.

- **Održivost obaveza koje je vlada preuzela u vezi sa reformama.** Sveukupni progres će presudno zavisiti od održivosti Vlade pri implementaciji reformi. Ovde spadaju ne samo zakonodavne reforme, već što je važno i delotvorna implementacija uprkos veoma ograničenim administrativnim kapacitetima.
- **Makroekonomski rizici.** Spoljni sektor Kosova je veoma sputan zbog nekonkurentne radne snage. Visoke plate, naročito u javnom sektoru, kao i nizak nivo ljudskog kapitala, predstavljaju značajne smetnje za rast u komercijalnim sektorima. Korišćenje valute Evro u državi uklanja mogućnost devalvacije radi ostvarenja relativne konkurentnosti. Slabašan izvoz, zajedno sa značajnim prilivom novčanih doznaka iz dijaspore, stvorili su velike i uporne deficite tekućeg računa (8% BDP u 2015). Pojavljivanje privatnog sektora koji je sposoban da bude konkurentan na međunarodnom tržištu, naročito kod fabričkih finalnih proizvoda, zahtevaće značajne sistemske reforme.
- **Postoje određeni politički i upravni rizici.** Ostvaren je napredak u rešavanju nesuglasica između etničkih grupa, naročito u pogledu Zajednice srpskih opština na Kosovu (ZSO), gde će severni srpski region imati sopstvenu skupštinu i predstavnike u Prištini. Ipak, opozicione grupe osporavaju zakonitost sporazuma o osnivanju ZSO. Kosovo i dalje nije priznato od strane velikog broja država, ubrajajući ovde i Srbiju, te potencijal za tenzije između etničkih grupa i moguću pat-poziciju ostaje visok. Politička neizvesnost može da nastavi da bude nepovoljan vetar u jedrima spoljnih investitora koji su neophodni za razvoj zdravog privatnog sektora.
- **Nedostatak investicionih projekata.** Porast količine investicija u privatnom sektoru iz osnove koja je trenutno niska da bi delotvorno pomogla konkurentnost privatnog sektora (tema 1) uglavnom će zavisiti od napretka u pogledu klime za investiranje, kao i od priliva iz SDI. Ovo obuhvata, na primer, borbu protiv neformalne ekonomije da bi se omogućio razvoj lanca vrednosti u zemlji i da bi se uvećao broj kompanija koje ispunjavaju kriterijume za finansiranje iz EBRD. Pored ovoga, sposobnost Kosova da privuče nove direktne strane investicije zavisiće od strogog pridržavanja i poštovanja postojećih sporazuma, kao i poštovanja „pravila igre“. Da bi banka bila u stanju da podrži razvoj privatnog sektora, potrebno je da postoji stabilna ponuda kvalitetnih investicionih projekata sa lokalnim i stranim investitorima, kao i adekvatni kanali za finansijsko posredovanje. Međutim, verovatno će većina mase biznisa i dalje biti u javnom sektoru, naročito s obzirom na važnost teme 3.

- **Veoma ograničen fiskalni prostor.** Mnogi projekti – od infrastrukture do promovisanja MSP – zahtevaće značajne donatorske resurse, kao Tehničke podrške (TP) i kao investicioni grantovi.

3.4 Ekološke i socijalne implikacije predloženih aktivnosti banke

Kosovo je potpisalo sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU u oktobru 2015. godine i nastaviće tekuće usklađivanje ekološkog zakonodavstva sa ekološkim *acquis* EU, što postavlja zdrav okvir za strukturiranje operacija banke za usklađenost sa ekološkom i socijalnom politikom („ESP“) i kriterijumima učinka („KU“). Ovo obuhvata socijalne kriterijume gde bi projekti mogli da imaju nepovoljan uticaj na etničke manjine, raseljene ili na drugi način ranjive ljude.

Aktivnosti banke koje se odnose na privatizaciju i razvoj privatnog sektora predstavljaće delotvoran način da se podrži implementacija Nacionalne razvojne strategije Kosova za 2016-2021, koja ima za cilj da stvori osnovu za održiv i uključiv rast. Biće potrebno pokloniti dužnu pažnju tome da se zagađenja iz ranijih aktivnosti istraže i uredi tako da se izbegne da operacije privatnog sektora budu odgovorne za sprečavanje zagađenja i čišćenje ranijih zagađenja.

U opštinskom sektoru ekološke infrastrukture, investicione potrebe u odnosu na gradnju, rehabilitaciju i modernizaciju sistema za vodovod i kanalizaciju, kao i sistema za preradu otpadnih voda i za upravljanje čvrstim otpadom, imaju značajne dimenzije. Finansiranje projekata u ovom sektoru pružiće banci značajne mogućnosti da ostvari opipljive ekološke i socijalne dobrobiti i poboljšanja na polju javnog zdravlja. Ograničenja zbog skupoće koja se odnose na bilo kakvo podizanje komunalnih tarifa moraće da se uzmu u obzir, s obzirom da se procenjuje da značajan broj ljudi živi ispod nacionalne granice siromaštva i da je značajan deo stanovništva, približno 17%, u krajnjem siromaštvu.

Projekti koji sadrže izgradnju i rehabilitaciju transportne infrastrukture omogućiće banci da doprinese mobilnosti i društvenoj koheziji i uključenosti. Ekološki i socijalni standardi banke, kriterijumi i procesi, moraće se rigorozno poštovati kako bi se izbegli ili ublažili potencijalni nepovoljni uticaji koji idu uz izgradnju nove transportne infrastrukture. Javne konsultacije i objavljivanje informacija biće važan deo razvoja projekta, naročito za projekte koji bi mogli nepovoljno ili nesrazmerno da utiču na ranjive grupe i manjine. Projekti transportne infrastrukture zahtevaju da EBRD primenjuje oprezni preventivni pristup pošto ovi projekti imaju potencijal da nepovoljno utiču na biodiverzitet putem rasparčavanja osetljivih staništa i zaštićenih ili zadiranja u njih, kao i predloženih lokaliteta Emerald i Natura 2000.

U sektoru energije, od banke se može tražiti da razmotri investiranje u nove kapacitete za proizvodnju energije, uključujući ovde i proizvodnju na ugalj. Bilo kakva procena banke bila bi izvršena uz blisku saradnju sa drugim MFI i donatorima, a sadržala bi i pregled sveobuhvatne Ocene ekološkog i socijalnog uticaja („ESIA“). Ovo bi sadržalo i analizu alternativa i mogućnosti i izvodljivost „hvatanja“ i skladištenja ugljenika. Banka bi takođe tražila da se izvrše učesnička javna objavljivanja informacija i konsultacije. Pored ovoga, svaka banka koja finansira termoelektrane na ugalj treba da ispoštuje specifične uslove postavljene u Strategiji za energetske sektor 2013. godine. Što se tiče projekata transmisije i distribucije struje, banka će obezbediti da se poštuju njeni uslovi koji se odnose na javno zdravlje i bezbednost kao i nedobrovoljno raseljavanje. Održivi energetske projekti koji se finansiraju bilo direktno iz EBRD ili putem finansijskih programa sa lokalnim bankama, i

koji su fokusirani na male projekte energetske efikasnosti i obnovljive energije, predstavljaju značajne prilike da se smanje zagađivačka ispuštanja u vazduh i sa tim povezani uticaji na javno zdravlje. Kada se ocenjuju projekti hidroelektrana, banka će obezbediti da bilo kakvi potencijalni direktni, indirektni i kumulativni uticaji na životnu sredinu i biodiverzitet budu prikladno procenjeni i ublažavani.

Zdravlje i bezbednost nastavljaju da budu važan element u svim projektima EBRD. U projektima transportne infrastrukture i urbanog transporta, banka će tražiti ocene drumske bezbednosti i promovisaće inicijative za bezbednost na putevima. EBRD će saradivati sa klijentima u sektorima energetike i struje, rudarstva i saobraćaja, kako bi svela na minimum rizike od nesreća i fatalnih ishoda, i to preko dobrih dizajna projekta i najboljih praksi u upravljanju bezbednošću.

3.5 Saradnje EBRD sa MDB

Koordinaciju donatora i MFI na Kosovu vodi Ministarstvo za evropske integracije, uz delegaciju EU koja takođe organizuje redovne sastanke donatora. Banka se blisko angažuje u procesu koordinacije preko ovih institucija kao i preko sastanaka koji se odnose na konkretne projekte i čestih bilateralnih kontakata:

- U pogledu značajnih budućih investicionih projekata, **Svetska banka** je veoma uključena u projekte Kosovo C i Bezbednost Voda i Zaštita Kanala, koji ima za cilj da poboljša efikasnost kanala Ibar-Lepenac i ojača zaštitu i upravljanje u basenu Ibra. Ovi projekti mogu takođe da pruže teren za buduće zajedničko finansiranje projekata sa Svetskom bankom.
- Do danas banka nije imala mogućnost da sufinansira bilo kakav projekat na Kosovu zajedno sa **IFC**, ali takva prilika bi mogla da se pojavi u budućnosti.
- Uključivanje **EIB** će olakšati sufinansiranje projekata sa drugim donatorima i pomoći će implementaciju WBIF i EDIF za zapadni Balkan. U sektoru transporta, banka blisko saraduje sa EIB u brojnim projektima, uključujući i rehabilitaciju Železničke rute 10, put Kijevo – Peć i autoput Priština – Merdare, što je deo rute 7, koja povezuje Kosovo, Albaniju i Srbiju.
- Tokom perioda pokrivenog strategijom, mogao bi da postoji potencijal za zajedničko finansiranje projekata sa **KfW** u sektorima energetike i vode.

ANEKS 1 – POLITIČKA OCENA

Kosovo je posvećeno i primenjuje principe višepartijske demokratije, pluralizma i tržišne ekonomije u skladu sa uslovima preciziranim u članu 1 Sporazuma o uspostavljanju banke.

Kosovo je proglasilo nezavisnost 2008. godine. Pitanje zakonitosti ovog čina razmatrao je Međunarodni sud pravde (MSP), kojem je ovo prosledila Generalna skupština Ujedinjenih Nacija (GSUN). MSP je objavio svoju odluku 22. jula 2010. godine, koja je glasila da proglašenje nezavisnosti „nije prekršilo nikakvo važeće pravilo ili međunarodni zakon“.⁴ Iako je ova odluka sačinjena u formi savetodavnog mišljenja, koje, kao takvo, nije obavezujuće ni za jednu zemlju, bila je učvršćena u septembru 2010. godine preko Rezolucije GSUN, koja je „priznala sadržaj odluke MSP“. Mada mnoge države ne priznaju Kosovo, i ovo će ostati političko pitanje o kojem će zasebno odlučivati svaki član međunarodne zajednice, broj bilateralnih priznanja postepeno raste i na početku sredinom 2016. godine prešao je 110. Kontinuirana politička kontroverza, koja proizilazi iz različitih pozicija u široj međunarodnoj zajednici u vezi sa statusom Kosova, ima uticaja na ocene situacije na Kosovu koje iznose različiti međunarodni akteri.

Ustavni i zakonodavni okvir za pluralističku parlamentarnu demokratiju, podelu i ravnotežu grana vlasti u političkom sistemu, garancije za fundamentalna prava i zaštitu manjina, kao i za značajnu ulogu civilnog društva, na Kosovu su uspostavljeni i u velikoj meri su na liniji sa međunarodnim i evropskim standardima.

Ključne slabosti Kosova, koje su zajedničke za ceo zapadni Balkan, obuhvataju slabu vladavinu zakona, relativno nizak kapacitet javne administracije, naročito na lokalnom nivou, složene međuetničke odnose, kao i neujednačenu kulturu političkog dijaloga i izgradnje konsenzusa. Napredak na ovim poljima bio je spor.

Aktivnosti i naponi u pravcu približavanja EU nastavljaju da budu glavno spoljno težište za sveobuhvatne reforme. EU je više puta naglasila da Kosovo deli evropsku perspektivu sa ostatkom zapadnog Balkana. Kosovo je potpisalo Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU u oktobru 2015. godine. Ovo je usvojio Evropski Parlament 21. januara 2016. godine i formalno je stupio na snagu 1. aprila 2016. godine Kosovo i Srbija su se angažovali u dijalogu koji vodi i pomaže EU, sa ciljem normalizacije njihovih odnosa, što nastavlja da bude važno kako bi se oba aktera kretala dalje napred na svom evropskom putu.

Slobodni izbori i predstavnička vlada

Slobodni, pravični i konkurentski izbori

Postojeći zakonski okvir, koji je u najvećoj meri utemeljen na dva zakonska dokumenta (Ustav iz 2008. godine i Zakon o opštim izborima, usvojen iste godine), omogućava demokratske izbore, pod uslovom da vlasti i političke partije iskažu dovoljnu volju da ih sprovedu. Od 2010. godine, bilo je više neuspelih pokušaja da se promeni izborni sistem, a oni su propali zbog odsustva konsenzusa među ključnim akterima.

⁴ Usklađenost sa međunarodnim pravom jednostranog proglašenja nezavisnosti po pitanju Kosova, savetodavno mišljenje, izveštaj MSP 2010, str. 53.

Izbori na Kosovu generalno dozvoljavaju nadmetanje između različitih političkih partija, uključujući i partije koje predstavljaju etničke manjine, kao i slobodan izbor za birače. Kandidati su u stanju da slobodno sprovede kampanje. Centralna izborna komisija je nezavisno stalno telo koju imenuje parlament na mandat od 4 godine, i radi na efikasan i transparentan način. Mediji pružaju glasačima raznovrsno i obimno pokrivanje izborne kampanje. Izborni zakon omogućava postojanje domaćih i međunarodnih izbornih posmatrača na svim nivoima izborne administracije.

U prošlosti, izbore na Kosovu je efektivno organizovao OEBS. Od 2008. godine, lokalne izborne institucije su nosile izvršne funkcije, dok je OEBS zadržao ne-izvršnu savetodavnu ulogu. Poslednji opšti izbori, koji su se održali u junu 2014. godine, bili su drugi po redu koji su sprovedeni pod isključivom odgovornošću kosovskih vlasti, a prvi koji su održani u čitavoj zemlji, uključujući i severno Kosovo koje je većinski naseljeno Srbima. Posmatranje izbora izvela je Izborna posmatračka misija EU (EOM). EOM je izneo ocenu da su ovi izbori transparentni, naglasio da su sprovedeni miroljubivo, i primetio „značajna poboljšanja u odnosu na prethodne izbore“.⁵

Podela vlasti i uzajamna kontrola i ravnoteža među granama vlasti

Ustavni i zakonodavni okvir za parlamentarnu demokratiju, sa učvršćenom podelom vlasti i uzajamnom kontrolom i ravnotežom među granama vlasti u političkom sistemu, nezavisnim zakonodavstvom i procedurama zakonodavnog nadzora u propisanim domenima odlučivanja, na je uspostavljen Kosovu i u liniji je sa međunarodnim i evropskim standardima. Ustavni sud je nezavisan i igra sve važniju ulogu. Tokom poslednjih godina, objavio je određeni broj odluka sa jakim političkim uticajem.

Jednodomni parlament, koji je primarna zakonodavna institucija, direktno izabrana za četvorogodišnji mandat, sastoji se od 120 mesta, u koje spada i 20 mesta rezervisanih za političke subjekte koji predstavljaju etničke manjine. Opseg moći zakonodavne grane vlasti da poziva vladu na odgovornost i vrši parlamentarni nadzor u velikoj meri je na liniji sa međunarodnim standardima, mada parlament i njegovi odbori treba da osnaže svoje praćenje i nadgledanje vlade u implementaciji zadatih politika. Ima prostora za poboljšanja u jačanju nadzora nezavisnih institucija, regulatornih autoriteta i agencija, uz podobne mehanizme podnošenja izveštaja i pozivanja na odgovornost.

Političke krize koje su se ponavljale poslednjih nekoliko godina, ozbiljno su ometale rad parlamenta. Novi parlament nije mogao da se sastane nekoliko meseci nakon opštih izbora u leto 2014. godine koji nisu imali potpuno jasan ishod. Od oktobra 2015. godine, rad parlamenta je više puta fizički blokirala nacionalistička opozicija koja je protestovala protiv nedavnih sporazuma ostvarenih unutar okvira normalizacije odnosa između Kosova i Srbije i protiv sporazuma o demarkaciji granice sa Crnom Gorom.

Kosovo napreduje u decentralizaciji vlasti, uključujući ovde i jačanje lokalne administracije. Tokom poslednjih godina, broj opština je povećan sa 30 na 37, prevashodno da bi se rešavale specifične potrebe etničkih manjina na lokalnom nivou. U glavne preostale izazove spadaju relativno slaba profesionalna stručnost na lokalnom nivou, budžetska ograničenja i ukupan kapacitet za apsorpciju.

⁵ Izborna posmatračka misija Evropske Unije, Finalni izveštaj, Kosovo 2014, 7. jul 2014, str. 1.

Efektivna moć izabranih zvaničnika da upravljaju

Kosovo ima uspostavljene institucionalne, zakonske i finansijske aranžmane za izabrane zvaničnike da izvršavaju efektivnu moć u upravljanju i ovo nije ograničeno nikakvim nedemokratskim moćima veta ili drugim nepriličnim uticajima.

Kosovo se u regionu ističe po značajnom međunarodnom prisustvu, mada u današnje vreme to međunarodno prisustvo ima ograničenu ulogu. Nakon proglašenja nezavisnosti Kosova u 2008. godini, vlasti su pozvale međunarodnu civilnu misiju, kao što je bilo predviđeno Sveobuhvatnim predlogom za rešenje statusa Kosova (Ahtisarijev plan). Međunarodna upravljačka grupa (MUG) osnovala je Međunarodnu civilnu kancelariju, na čelu sa međunarodnim civilnim predstavnikom (ICR), koji je bio zadužen za specifičan zadatak da obezbedi implementaciju Ahtisarijevog plana od strane Kosova. Dana 10. septembra 2012. godine, MUG je, na osnovu svoje ocene napretka koji je Kosovo ostvarilo, jednoglasno proglasila završetak „nadgledane nezavisnosti“ Kosova i okončala je mandat međunarodnog civilnog predstavnika, što je stupilo na snagu odmah.

Rezolucija Saveta Bezbednosti UN br. 1244 (UNSCR 1244), kojom je 1999. osnovana Misija privremene administracije Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK), još uvek je formalno na snazi i služi kao osnova za statusno neutralno međunarodno prisustvo i UN-a i Misije EU za vladavinu zakona (EULEX). EULEX je najveća civilna misija ikada pokrenuta u okviru Evropske politike bezbednosti i odbrane. Njen cilj je da pomogne i podrži kosovske vlasti na polju vladavine zakona, konkretno u policiji, sudstvu i carini. EULEX vrši mentorsku ulogu, prati i nadgleda i pruža savete, uz zadržavanje jednog broja ograničenih izvršnih ovlašćenja. Trenutni mandat EULEX a ističe u junu 2018. godine.

Kosovo ima inostranu vojnu misiju pod vođstvom NATO – Kosovo Force (KFOR) – koje, u skladu sa Rezolucijom SBUN 1244, vodi operaciju obezbeđenja mira na Kosovu od juna 1999. godine. Danas, značajno brojčano smanjeni KFOR (oko 5.000 vojnika) nastavlja da pruža doprinos u pravcu održavanja bezbednog i sigurnog okruženja i slobode kretanja za sve građane.

Civilno društvo, mediji i učestvovanje

Veličina i nezavisnost civilnog društva

Za organizacije civilnog društva postoji zadovoljavajući zakonski okvir. Zakon o slobodi udruživanja nevladinih organizacija iz 2009. godine pruža građanima pravo da osnuju, pridruže se i angažuju u organizacijama civilnog društva (OCD), i pruža delotvoran okvir za zaštitu prava OCD-a. Strategija za saradnju između vlade i civilnog društva za 2013-2018. i odgovarajući 3-godišnji Akcioni plan usvojeni su kroz širok učesnički proces. Na osnovu nove Strategije, Savet za implementaciju vladine Strategije za saradnju sa civilnim društvom je bio osnovan. Kao i drugde na zapadnom Balkanu, OCD ostaju da i dalje budu jako zavisne od inostranog finansiranja i problemi sa finansiranjem su najveća prepreka za njihovo funkcionisanje.

Mada postoji oko 8.000 registrovanih OCD na Kosovu, tek oko 200 njih su dobro uspostavljene i funkcionalne. Mnoge OCD su zasnovane na projektima i relativno usko specijalizovane. Međutim, nasuprot mnogim drugim zemljama zapadnog Balkana, OCD su generalno ravnomerno raspoređene širom zemlje, uključujući i ruralne oblasti.

Pravo na osnivanje profesionalnih sindikata sadržano je u zakonu i poštuje se u praksi.

Nezavisnost i pluralizam medija koji obavljaju delatnost bez cenzure

Pluralizam u medijima, koji rade slobodno i bez cenzure, kao i dostupnost javnih informacija, generalno su porasli tokom poslednjih godina. Zakonski okvir je u najvećoj meri uspostavljen i u liniji je sa međunarodnim standardima. Savet za medije Kosova, koji je samo-regulatorno telo za štampane medije, pomaže da se promoviše sloboda govora, pravo građana da budu prikladno informisani i da se poštuje novinarski kodeks Kosova. Postoje dva etička kodeksa koji uređuju novinarsku profesiju: Etički kodeks kosovskog Saveta za štampu i Etički kodeks Nezavisne komisije za medije.

U isto vreme, potrebno je učiniti više da bi se sloboda izražavanja i medija, koja je garantovana Ustavom, poštovala i u praksi, pošto među kosovskim građanima postoji široko rasprostranjena percepcija da su mediji previše ispolitizirani i da su pod pritiskom političkih partija. Udruženje profesionalnih novinara Kosova, Savet za medije Kosova i Nezavisna komisija za medije podigli su svoj glas protiv političkog uplitanja. Vlasničke strukture u medijima, naročito za štampane medije, ostaju nejasne. Iako su mediji obavezni da podnose izveštaje o vlasništvu svake godine, ukoliko nisu registrovani kao kompanije i ne plaćaju poreze, oni nisu prinuđeni da izveštavaju bilo koga o svom vlasništvu.⁶ Na početku 2016. godine pod istragom je ukupno 26 slučajeva napada, pretnji i opstrukcije novinara.⁷

Na Kosovu izlazi 9 dnevnih listova, sa pojedinačnim tiražima između 25.000 i 35.000 primeraka, što je, po regionalnim standardima, relativno malo. Na tržištu dominiraju elektronski mediji, a televizija je i dalje glavni izvor informacija. Glavne medijske kuće su tri nacionalna TV kanala (RTK, KTV, i RTV21). Poslednjih godina, svedoci smo eksplozivnog rasta u pristupu Internetu (od 5.4% u 2009. godini na 84.4% u 2014). Stepem proboja Interneta na Kosovu danas uporediv je sa zemljama zapadne Evrope. Društvene mreže igraju sve važniju ulogu, a Facebook je glavna mreža koju koriste građani Kosova.⁸

Višestruki kanali građanskog i političkog učestvovanja

Uspostavljeni su višestruki kanali građanskog i političkog učestvovanja. Vlada podnosi godišnje izveštaje o implementaciji svojih ključnih strateških dokumenata. Pravo na pristup javnim informacijama je regulisano zakonom. Parlament je u poslednjih nekoliko godina popravio svoje informativne aktivnosti, uključujući i javne rasprave. Vlada je uspostavila mehanizam za konsultacije sa civilnim društvom kod novih nacrti zakona. Od oktobra 2015. godine, učestvovanje građana u radu parlamenta (a i sam rad parlamenta) trpi smetnje zbog toga što opozicija blokira njegov rad.

Sloboda osnivanja političkih partija i postojanja organizovane opozicije

Sloboda osnivanja političkih partija je garantovana Ustavom, a i ostvaruje se praktično, kako je naglašeno samim postojanjem značajne opozicije koja je u stanju da slobodno sprovodi kampanje i suprotstavlja se vladinim inicijativama. Trideset političkih subjekata učestvovalo

⁶Sloboda medija na zapadnom Balkanu, Evropski Parlament, Generalni direktorat za spoljnu politiku Unije, oktobar 2014, str. 33.

⁷Izveštaj o progresu za Kosovo 2015, Evropska Komisija, 10. novembar 2015, str. 22.

⁸Internet World Stats: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm#europe>; videti takođe: STIKK, Pokrivenost Internetom i korišćenje na Kosovu, avgust 2013.

je na poslednjim opštim izborima, a više od 10 različitih političkih partija zastupljeno je u nacionalnom parlamentu. Koalicija opozicionih partija trenutno drži više od 25% mesta u nacionalnom parlamentu.

Vladavina zakona i pristup pravdi

Vrhovna vlast zakona

Postoje neophodne zakonodavne i institucionalne zaštitne mere za vrhovnu vlast zakona. Tokom prethodnih nekoliko godina, Kosovo je usvojilo zakonodavstvo za veliku pravosudnu reformu, i suštinski zakonski i institucionalni okvir za obezbeđivanje vladavine zakona je postavljen na svoje mesto. Građani imaju pravo na slobodno i pravično suđenje i oslobođeni su samovoljnih hapšenja ili pritvaranja.

Strategija modernizacije javne administracije za 2015-2020. i odgovarajući akcioni plan, usvojen u septembru 2015, treba da budu povoljni za prevazilaženje postojećeg politiziranja javne administracije i za sveukupno jačanje vrhovne vlasti zakona.

Kosovu aktivno pomaže EULEX, koja ima više od 1500 ljudi na terenu i čiji trenutni mandat traje do juna 2018. godine. Kosovske vlasti obavezale su se da u potpunosti sarađuju sa EULEX-om, uključujući i Specijalnu istražnu operativnu grupu, koja je istraživala navode iz Rezolucije 1782 PACE usvojene u januaru 2011. godini, i novi Specijalni sud koji treba da se uspostavi u drugoj polovini 2016. godine.

Nezavisnost pravosuđa

Nezavisnost pravosuđa je garantovana Ustavom i uspostavljeni su ključni zaštitni mehanizmi da se obezbedi njegova nepristrasnost, mada je izvršenje nejednako. Kosovske vlasti su svesne potrebe da se stvar rešava, kako je iskazano u strateškim planovima za pravosuđe 2014-2019, strategiji komunikacije 2014-2019 i nacionalnoj strategiji za smanjenje količine zaostalih predmeta, što se sprovodi kako bi se rešavali identifikovani nedostaci.⁹

Jačanje nezavisnosti i efikasnosti pravosuđa bilo je, prema EU, koja pruža značajnu pomoć Kosovu u ovoj oblasti, jedan od glavnih ciljeva tekućih obimnih reformi. I EU i PACE su ocenili da je u ovom smislu napravljen napredak. Usvojen je novi obimni zakonski okvir, uključujući i zakone o sudovima, o Tužilačkom savetu Kosova, Sudskom savetu Kosova, i o tužilaštvima, a novi sudski sistem stupio je na snagu 1. januara 2013. godine. Nezavisnost sistema je dalje podržana funkcionisanjem nezavisnog Vrhovnog suda, Ustavnog suda, Tužilačkog saveta i Sudskog saveta. Poslednje dve institucije imaju direktan mandat da obezbede nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa.

U isto vreme, relevantni izveštaji EU pominju ozbiljne izazove koji stoje pred nezavisnošću pravosuđa. Izborna procedura za Sudski savet treba da se dovede u liniju sa relevantnim evropskim standardima, kako bi se obezbedilo da većinu biraju kolege, što je takođe bila preporuka Venecijanske komisije.¹⁰ Članstvo Kosova u Venecijanskoj komisiji (stečeno u junu 2014) treba da bude povoljan faktor za dalje poboljšanje. Prema ekspertima iz EU, još

⁹ Izveštaj o progresu za Kosovo 2015, Evropska Komisija, 10. novembar 2015, str. 13.

¹⁰ Venecijanska komisija, Izveštaj o nezavisnosti sudskog sistema, deo I: Nezavisnost sudija, 16. mart 2010, str. 8.

uvek nedostaju kapaciteti u Sudskom i Tužilačkom savetu za pisanje neophodnih uredbi i za praćenje sprovođenja njihovih odluka. Nema uspostavljenog zvaničnog sistema za praćenje i nadgledanje rada sudova, a e-sudstvo ostaje nedovoljno razvijeno.

Vlada i građani jednaki pred zakonom

Vlasti su pojačale mere za prevenciju zloupotrebe vlasti od strane nosilaca državnih funkcija. Pravo na pristup javnim informacijama dato je zakonom, a broj neodgovorenih ili odbijenih zahteva je relativno mali. Zakoni o prijavljivanju imovine i sprečavanju sukoba interesa usvojeni su u parlamentu. Nedavne inicijalne reforme u javnoj administraciji stvaraju uslove za postepeno uspostavljanje stabilne i profesionalne javne službe, što bi trebalo da bude važan za prevenciju zloupotrebe vlasti i za obezbeđivanje da su vlada i građani jednaki pred zakonom. Ove reforme obuhvatile su usvajanje unapređenog zakona o javnoj službi, uspostavljanje institucije ombudsmana, usvajanje novog zakona o ombudsmanu (maj 2015) i izbor novog ombudsmana (jul 2015).

Delotvorne politike i institucije za prevenciju korupcije

Prema Indeksu percepcije korupcije (CPI) „Transparency International“-a iz 2015. godine, rezultat Kosova je bio isti u poslednje tri godine. Trenutno je plasirano na 103. mestu od 168 država, što je najgora pozicija među državama jugoistočne Evrope. Uprkos napredovanju u određenim oblastima, i dalje postoje značajne slabosti. Poslednji Izveštaj o progresu za Kosovo koji je dala EK kvalifikuje ovdašnju korupciju kao „endemsku“.¹¹ Savet EU je naročito u svojim Zaključcima od 15. decembra 2015. godine potrebu da se „izgradi niz uspešno obavljenih krivičnih gonjenja u slučajevima koji privlače najveću pažnju“.¹² Do sada, nije bilo presuda u retkim slučajevima istrage korupcije visokog nivoa.

Procena toga koliko se Kosovo povinuje međunarodnim standardima borbe protiv korupcije nedavno je obavljena od strane Saveta Evrope u Projektu protiv ekonomskog kriminala na Kosovu (PECK). Procena se zasniva na metodologijama i kriterijumima koje je koristila Grupa država protiv korupcije (GRECO) i druga relevantna međunarodna tela. U Finalnom izveštaju, PECK je zaključio da je, od 62 preporuke, 5 bilo implementirano na zadovoljavajući način ili obrađivano na zadovoljavajući način; 25 je bilo delimično implementirano, a 32 nisu implementirane. Međutim, napomenuto je da su kosovske vlasti uložile trud da rešavaju identifikovane nedostatke u višem rukovodstvu policije; u javnoj administraciji; finansiranju političkih partija; na polju javnih nabavki i u oblasti kriminala.¹³

Vlasti su napravile važne korake tokom poslednjih nekoliko godina u borbi protiv korupcije usvajanjem neophodnih elemenata zakonskog okvira, uključujući i zakone o prijavljivanju imovine, sprečavanju sukoba interesa, uzbunjivačima, javnim nabavkama, i finansiranju političkih partija. Trenutno postoje četiri glavne institucije koje su uključene u borbu protiv korupcije na Kosovu: Agencija za borbu protiv korupcije, nezavisna i specijalizovana agencija osnovana 2006. godine; Nacionalni savet za borbu protiv korupcije, konsultativno telo na čijem čelu je predsednik Kosova; Nacionalni koordinator za borbu protiv korupcije, kojeg imenuje glavni državni tužilac; i Direktorat za istraživanje privrednog kriminala i korupcije u sastavu Policije Kosova. Postoji određeno preklapanje u mandatima ova četiri tela, kao i nedostatak koordinacije.

¹¹ Izveštaj o progresu Kosova 2015, Evropska Komisija, 10. novembar 2015, str. 5.

¹² Zaključci Saveta, proširenje i proces stabilizacije i pridruživanja, Savet EU, 15. decembar 2015, str. 19.

¹³ Savet Evrope, Projekat protiv privrednog kriminala na Kosovu (PECK), Finalni izveštaj, 2015.

Krajem 2014. godine, Agencija za borbu protiv korupcije pokrenula je anti-korupcionu informativnu kampanju, ohrabrujući građane da prijavljuju korumpirano ponašanje agencija za vladavinu zakona. Mada je civilno društvo uključeno u izradu i nadgledanje politike borbe protiv korupcije, potrebno je da se poboljšaju konsultacije putem redovne, transparentne i konstruktivne komunikacije.

Građanska i politička prava

Sloboda govora, informacija, religije, savesti, kretanja, udruživanja, okupljanja i privatne svojine

Kosovo ima solidnu zakonsku osnovu za zaštitu fundamentalnih prava i sloboda, što je sve sadržano u novom Ustavu koji je usvojen 2008. godine. Ustav navodi glavne međunarodne instrumente, uključujući i Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i fundamentalnih sloboda i njene Protokole, što su sve direktno važeći akti na Kosovu i, u slučaju konflikta, imaju premoć nad nacionalnim zakonima. Ovo je važan mehanizam, naročito s obzirom da Kosovo nije član UN ili Saveta Evrope sa njihovim nadzornim instrumentima i nije potpisnik bilo kojeg međunarodnog instrumenta o ljudskim pravima. Novi Zakon o zaštiti od diskriminacije, usvojen u maju 2015. godine, predstavlja veliki korak napred.

Ustav pruža građanima pravo da se pozovu na kršenja njihovih prava i sloboda garantovanih Ustavom pred Ustavnim sudom. Ovo se takođe može učiniti i preko ombudsmana. Tokom poslednjih nekoliko godina, uspostavljene su različite dodatne strukture i na centralnom i na lokalnom nivou kako bi se pomoglo u zaštiti i realizaciji fundamentalnih prava. Međunarodna zajednica nastavlja da bude uključena u razvoj kapaciteta na ovom polju.

Pošto Kosovo nije član UN, ne podleže ocenjivanju u okviru Univerzalne periodične revizije (proces putem kojeg se stanje ljudskih prava u zemljama članicama UN periodično proverava). Međunarodna radna grupa za ljudska prava, koju je osnovao UNMIK u septembru 2015. godine, pomagala je u implementaciji mehanizama i okvira za ljudska prava sa relevantnim kosovskim institucijama, uključujući ovde i pregled nacrta Strategije Kosova za ljudska prava (2016-2020).¹⁴

Mada se fundamentalna prava naširoko sprovode i poštuju od državnih institucija, najnoviji izveštaji EU ukazali su na preostale nedostatke u oblasti slobode izražavanja (zaštita od, i krivično gonjenje fizičkih napada protiv novinara) i imovinskih prava (i zakonski okvir i implementacija, koja trpi zbog velikog broja nerešenih predmeta). Slabosti u doslednom realizovanju garantovanih prava obuhvataju takođe i nerešenu sudbinu lica nestalih nakon konflikta 1990-ih (prema UN, više od 1.600 slučajeva do 2015), i integraciju osoba sa invaliditetom.

Političko uključivanje za žene i etničke i druge manjine

Zbog istorije međuetničkog konflikta, kao i kontinuirane razlike među mišljenjima u široj međunarodnoj zajednici po pitanju statusa Kosova, pitanja koja se odnose na prava etničkih manjina na Kosovu su naročito osetljiva.

¹⁴ Izveštaj generalnog sekretara o Privremenoj misiji UN na Kosovu, 1. februar 2016, str.7.

Šest etničkih zajednica se konkretno pominje u Ustavu Kosova. Prema poslednjim popisu stanovništva (2011), etnički Albanci čine 93% populacije; etnički Srbi 1.5%; etnički Turci 1%; Romi, Aškalije i Egipćani (RAE) 2%; Goranci 0.6%; Bošnjaci 1.5%. Potrebno je, međutim, napomenuti da su Srbi potpuno bojkotovali popis 2011. godine na severnom Kosovu i da je njihovo učestvovanje u popisu u drugim mestima bilo nejednako. Nezvanične procene izvučene iz podataka koji se koriste u praktične svrhe, a koje su dale inostrane misije na Kosovu, stavljaju procenjeni udeo etničkih Srba u ukupnom stanovništvu na Kosovu na 5-7%. Tokom poslednjih opštih izbora u Srbiji, koji su se odigrali u aprilu 2016. godine, srpska izborna administracija koristila je broj od 106.000 stanovnika Kosova registrovanih da glasaju na ovim izborima, ali to ne znači nužno da su svi oni etnički Srbi.

Zakonski okvir za zaštitu etničkih manjina postoji na Kosovu. Njihova prava garantovana su Ustavom i Zakonom o zaštiti prava manjina. Okvirna konvencija Saveta Evrope o zaštiti nacionalnih manjina direktno važi na Kosovu i ima prednost nad kosovskim zakonima. Interese manjinskih etničkih zajednica štiti složeni mehanizam koji je uspostavljen na centralnom nivou.

Po regionalnim standardima, manjine su dobro zastupljene u nacionalnom parlamentu i u vladi. U parlamentu postoji 20 poslaničkih mesta rezervisanih za manjine od ukupno 120, od čega je 10 mesta posebno odvojeno za etničke Srbe. Ovih 20 „garantovanih“ mesta nalazi se u Ustavu. Izbori iz 2014. godine bili su prvi kada je sistem „garantovanih“ mesta zamenio privremeni sistem rezervisanih mesta, što je u praktičnom smislu ranije omogućavalo manjinama da imaju 25 poslanika, za razliku od 20 u sadašnjem parlamentu. Dva od 5 zamenika predsednika skupštine predstavljaju manjinske zajednice. Trenutna vladajuća koalicija obuhvata veliku većinu političkih partija koje predstavljaju etničke manjine, uključujući i etničke Srbe, koji imaju dve ministarske pozicije i jednu poziciju zamenika premijera. Srpski je jedan od dva službena jezika na Kosovu, uz albanski.

Načinjeni su naponi da se poboljša situacija na lokalnom nivou, kao što je osnivanje opština gde etnički Srbi čine većinu stanovništva, kako bi se olakšao njihov pristup osnovnim uslugama. Više novih opština je uspostavljeno baš zbog ispunjavanja interesa etničkih manjina. Do danas, od ukupno 37 opština, sedam ili imaju većinsku ili značajno veliku srpsku populaciju. Jedan od ključnih elemenata sporazuma između Prištine i Beograda koji je pomogao EU predviđa osnivanje asocijacije/zajednice srpskih većinskih opština, na čemu se nastavlja rad (kao i debate).

Kosovo je preduzelo korake da implementira konvencije UNESCO-a i Saveta Evrope o kulturnim pravima kao i o fizičkoj zaštiti kulturnih i religioznih objekata Srpske Pravoslavne Crkve. EK je preporučila, između ostalih specifičnih mera koje se odnose na ljudska prava, osnivanje specijalnog tela koje omogućava direktne konsultacije u vezi sa promovisanjem i zaštitom verskog i kulturnog nasleđa sa manjinskim zajednicama.

Nedostatak poverenja između kosovskih Albanaca i nekih od kosovskih manjinskih zajednica uporno nastavlja da postoji. Različite agencije prijavljuju povremene incidente motivisane etničkom i religioznom mržnjom, kao i slučajeve diskriminacije, pa i fizičke napade na etničke manjine. Ipak, prema poslednjem izveštaju PACE, razvoj događaja na severu Kosova pokazuje da tenzije mogu opasti nakon napredovanja u normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine.¹⁵

¹⁵ Parlamentarna skupština Saveta Evrope, situacija na Kosovu i uloga Saveta Evrope, 8. januar 2016, str. 14.

Vlasti će morati da učine više kako bi obezbedile istinsku integraciju etničkih manjina. Izveštaj OEBS-a o oceni prava zajednica, objavljen u novembru 2015. godine, zaključio je da uprkos pozitivnom razvoju u odnosima između zajednica, preostaju i mnogi izazovi koji zahtevaju posvećeno delovanje kosovskih institucija.¹⁶ Ostaje još dosta da se uradi kako bi se zaštitile manje etničke manjine, naročito najranjivija zajednica RAE. Preduzeto je više mera, posebno da se rešava pitanje osoba bez dokumenata i da se integrišu IRL i romske izbeglice sa Kosova. Dvanaest opština usvojilo je lokalne akcione planove za integraciju zajednice RAE. Program zdravstvenog medijatora za Rome pokrenut je u 16 opština. Nastavlja se sa implementacijom obrazovnih projekata, što vodi do izvesnog povećanja stepena upisa romske dece u srednje škole. Međutim, implementacija postojećih strategija treba da se pojača. Visoke stope nezaposlenosti i dalje se održavaju, dok je pristup beneficijama za nezaposlene i dalje problematičan. Stereotipi protiv RAE se uporno održavaju, uključujući čak i one u medijima.

Ključni zakonodavni elementi za ravnopravnost polova, uključujući i ustavne odredbe i konkretan zakon o ravnopravnosti polova (usvojen 2015), postoje na Kosovu. Prema regionalnim standardima, žene imaju impresivnu zastupljenost u nacionalnom parlamentu, prelazeći 30%. Ovo je rezultat „dvostruke pozitivne diskriminacije“ (garantovanih 30% kandidata i garantovanih 30% poslaničkih mesta), što, strogo posmatrano, ometa slobodnu volju i izbor građana, ali je bilo prihvaćeno od strane većine aktera kao neophodna tranziciona mera. Prethodni predsednik Kosova, čiji mandat je istekao početkom 2016. godine, bila je žena, i trenutno postoje dva ženska člana vlade. Na lokalnom nivou, međutim, žene ostaju nedovoljno zastupljene na nivou gde se donose odluke. Takođe je veoma mali broj žena iz etničkih manjina koje imaju visoke političke pozicije. Diskriminatorni običaji i stereotipi su još uvek prisutni u ruralnim oblastima, što podriva osnovna prava žena. Ubedljivih 14% procenata ruralnih žena, prema podacima UN, su nepismene, u poređenju sa 4% ruralnih muškaraca.

Sloboda od uznemiravanja, zastrašivanja i torture

Ustavne garancije protiv uznemiravanja, zastrašivanja i torture su uspostavljene i u velikoj meri se poštuju u praksi. Kroz izmenu zakona o ombudsmanu 2015. godine, Kosovo se uskladilo sa zahtevima Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture. Delegacija Odbora za prevenciju torture i drugih surovih neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CPT) Saveta Evrope posetila je Kosovo poslednji put 2015. godine. Posebna pažnja bila je posvećena tretmanu i uslovima pritvora lica u policijskom zadržavanju i situaciji u kaznenim ustanovama (uključujući i režim za maloletne prestupnike, vraćanje zatvorenika u pritvor i zatvorenike u novom zatvoru visoke bezbednosti i pružanje zdravstvene nege).¹⁷ Specijalna istražna operativna grupa EU (SITF) istraživala je navode o nizu krivičnih dela tokom perioda 1998-2000. godine sadržane u Rezoluciji PACE iz januara 2011. godine o navodima o nehumanom tretmanu ljudi i nezakonitom trgovanju ljudskim organima. Ovaj rad treba da nastavi specijalizovani sud, od kojeg se očekuje da bude osnovan u drugoj polovini 2016. godine.

¹⁶ Izveštaj o oceni prava zajednica, četvrto izdanje, OEBS, novembar 2015, str. 35.

¹⁷ Savet Evrope, Evropski odbor za prevenciju torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CPT): <http://www.cpt.coe.int/documents/kosovo/2015-04-28-eng.htm>

ANEKS 2 – ODOBRENI EKONOMSKI INDIKATORI

*Kosovo koristi evro kao svoju zakonsku valutu

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Izlazna vrednost i troškovi	<i>(Promena procenta u realnom smislu)</i>						
BDP	3.6	3.3	4.4	2.8	3.4	1.2	3.0
Privatna potrošnja	2.3	3.5	3.5	2.9	2.0	4.9	n/a
Javna potrošnja	-5.4	-2.9	0.1	2.2	3.3	-2.5	n/a
Bruto formiranje fiksnog kapitala	13.5	11.0	8.1	-13.6	-0.2	-3.3	n/a
Izvoz roba i usluga	12.3	12.5	3.3	0.5	2.5	17.1	n/a
Uvoz roba i usluga	5.4	9.1	3.5	-7.7	-1.5	8.4	n/a
Tržište rada	<i>(Promena procenata)</i>						
Bruto prosečne i mesečne zarade u privredi (godišnji prosek) <i>(Budžetski sektor kako je dala Statistička agencija Kosova)</i>	20.4	16.0	20.1	3.1	0.7	16.8	7.4
Stvarni rast LCU plata	22.8	12.5	12.8	0.6	-1.1	16.4	7.9
	<i>(U procentu radne snage)</i>						
Stopa nezaposlenosti	45.4	n/a	n/a	30.9	30.0	35.3	n/a
Cene	<i>(Promena procenata)</i>						
Potrošačke cene (godišnji prosek)	-2.4	3.5	7.3	2.5	1.8	0.4	-0.5
Potrošačke cene (kraj godine)	0.1	6.6	3.6	3.7	0.5	-0.4	0.2
Fiskalni indikatori	<i>(U procentima od BDP)</i>						
Generalni bilans vlade	0.1	-1.8	-1.1	-1.2	-2.5	-2.9	n/a
Generalni prihodi vlade	28.1	25.9	27.2	27.3	25.5	24.2	n/a
Generalna potrošnja vlade	28.0	27.7	28.3	28.6	28.0	27.2	n/a
Generalni dug vlade	6.4	6.2	5.5	8.4	9.1	10.6	13.0
Monetarni i finansijski sektor	<i>(Promena procenata)</i>						
Uopšteno novac (M2, kraj godine) *	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Kredit za privatni sektor (kraj godine)	8.8	12.3	13.5	4.5	2.6	6.3	7.3
	<i>(U procentima od ukupno kredita)</i>						
Procenat neizvršenih kredita <i>(ne obuhvata sub-standardne kredite)</i>	4.3	5.9	5.8	7.5	8.7	8.3	7.2
Kamatne stope i kursjevi valute	<i>(U procentima godišnje)</i>						
Stopa politike *	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Stopa depozita	4.0	3.4	3.6	3.7	2.4	1.1	1.2
Stopa kreditiranja	14.1	14.0	13.3	12.2	10.9	9.3	7.7
	<i>(EUR po USD)</i>						
Kurs valute (kraj godine) *	0.69	0.75	0.77	0.76	0.73	0.82	0.92
Kurs valute (godišnji prosek) *	0.72	0.76	0.72	0.78	0.75	0.75	0.90
Spoljni sektor	<i>(U procentima od BDP)</i>						
Tekući račun	-9.2	-11.7	-13.7	-7.5	-6.4	-7.8	-9.2
Bilans roba i usluga	-34.9	-35.6	-37.2	-34.1	-31.6	-30.9	-30.8
Trgovinski robni bilans	-40.5	-39.6	-42.5	-40.5	-37.5	-37.0	-37.0
Robni izvoz	4.2	6.8	6.6	5.6	5.5	5.8	5.7
Robni uvoz	44.7	46.4	49.1	46.1	42.9	42.8	42.6
Trgovinski bilans usluga	5.6	4.0	5.3	6.4	5.9	6.0	6.2
Strane direktne investicije, neto	6.8	7.5	7.9	4.2	4.7	2.2	5.0
Bruto međunarodne rezerve *	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Stanje spoljnog duga	n/a	n/a	29.7	30.0	30.2	31.2	33.8
Javni spoljni dug	n/a	n/a	6.6	7.9	7.2	7.1	7.7
Privatni spoljni dug	n/a	n/a	23.0	22.1	23.0	24.1	26.1
	<i>(U mesecima uvoza roba i usluga)</i>						
Bruto međunarodne rezerve *	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Stavke memoranduma	<i>(Denominacija kako je naznačeno)</i>						
Stanovništvo (kraj godine, miliona)	2.18	2.21	1.80	1.82	1.82	1.80	1.80
BDP (u milijardama EUR)	4.1	4.4	4.8	5.1	5.3	5.6	5.7
BDP po stanovniku (u EUR)	1,866	1,995	2,677	2,786	2,926	3,085	3,170
Udeo industrije u GVA (u procentima)	19.3	20.7	19.7	19.9	20.3	19.3	n/a
Udeo poljoprivrede u GVA (u procentima)	15.4	16.2	15.6	14.8	14.4	13.6	n/a
SDI, neto (u milionima EUR)	277	331	379	213	250	124	287
Spoljni dug (u milionima EUR)	n/a	n/a	1,428	1,517	1,608	1,737	1,932

ANEKS 3 – PROCENA TRANZICIONIH IZAZOVA

Struktura tržišta	Tržišne institucije	Ključni izazovi
KORPORACIJE		
Agrobiznis		
Srednja	Velike	<ul style="list-style-type: none"> • poboljšanje strukture vlasništva nad zemljištem radi omogućavanja konsolidacije i korišćenja u svrhu garancije; • jačanje poslovne klime radi privlačenja SDI u sektor.
Proizvodnja i usluge		
Srednja	Velike	<ul style="list-style-type: none"> • ubrzanje procesa privatizacije; • jačanje poslovnog okruženja preko poboljšanja izvršenja ugovora i smanjenja birokratije; • poboljšanje sveukupnog korporacijskog upravljanja i poslovnih praksi.
Nepokretna imovina		
Velika	Velike	<ul style="list-style-type: none"> • obezbeđivanje delotvornog izvršavanja imovinskih prava i pristup zemljištu i informacijama o zemljištu; • poboljšanje snabdevanja komercijalnim artiklima u svim podsegmentima; • uvođenje modernih tehnika i tehnologija gradnje, uključujući i energetska efikasnost i održivost.
IT		
Srednja	Srednje	<ul style="list-style-type: none"> • razvoj moderne telekomunikacione infrastrukture (širokopojasni Internet); • privatizacija fiksne telefonije PTK; • dalje poboljšanje implementacije i izvršenja regulatornog okvira (uključujući i zaštitne konkurentne mere kao što je prenosivost broja, isključivanje iz lokalne petlje ili veleprodajni širokopojasni pristup)
ENERGIJA		
Prirodni resursi		
Srednja	Velike	<ul style="list-style-type: none"> • kompletiranje restrukturiranja i rešavanje pitanja zakonskog vlasništva u vezi sa rudarskim kompleksom Trepča; • podrška razvoju regionalnog i domaćeg tržišta gasa i jačanju nezavisnosti energetskog regulatora; • uklanjanje carinskih dažbina za naftne proizvode; • jačanje regulatornog okvira u rudarstvu.
Električna struja		
Velika	Velike	<ul style="list-style-type: none"> • modernizacija mreže za prenos i distribuciju; • smanjenje gubitaka u distributivnoj mreži; • primena tarifa koje odražavaju potrošnju; • smanjenje ugljeničnog intenziteta proizvodnje.

INFRASTRUKTURA		
Voda i kanalizacija		
Velika	Srednje	<ul style="list-style-type: none"> • decentralizacija vlasništva nad komunalnim kompanijama; • značajna poboljšanja u vezi sa tehničkim i komercijalnim gubicima; • poboljšanja u stepenu naplate; • poboljšanja u određivanju tarifa kako bi se došlo do nivoa pokrivenosti troškova; • uvođenje formalnih odnosa između opština i operatora zasnovanih na uslugama; • uvođenje JPP u sektoru vode.
Urbani transport		
Srednja	Velike	<ul style="list-style-type: none"> • izrada politike urbanog transporta za čitav grad (tj. strategija integrisanog urbanog transporta); • povećana autonomija javnih preduzeća i izrada ugovornih aranžmana sa opštinama; • održiva poboljšanja kvaliteta usluga i operativnog i finansijskog učinka.
Putevi		
Srednja	Velike	<ul style="list-style-type: none"> • uspostavljanje bliskih odnosa između vlade i agencija za puteve; • kontinuirani rast budžeta za održavanje puteva i na duži rok predvidljiva odvajanja za finansiranje održavanja; • veće učestvovanje privatnog sektora, uključujući i JPP u vezi sa putevima u dogledno vreme; • institucionalna reforma i poboljšanja nabavki u ugovorima o gradnji puteva i održavanju – uvođenje ugovora zasnovanih na učinku.
Železnice		
Srednja	Srednje	<ul style="list-style-type: none"> • duboko restrukturiranje postojećih operacija da bi se obezbedilo da mreža i operacije ostanu isplativi na duži rok i konkurentni u odnosu na druge oblike transporta; • ohrabrivanje otvorenog pristupa; • uspostavljanje poslovno orijentisanih putničkih usluga i puna implementacija PSO kontakata; • jačanje regulatornih sposobnosti i nezavisnost regulatora.

FINANSIJSKE INSTITUCIJE		
Bankarski sektor		
Srednja	Srednje	<ul style="list-style-type: none"> povećanje odnosa između depozita i BDP; poboljšanje kvaliteta zakonskog i regulatornog okvira.
Osiguranje i ostale finansijske usluge		
Velika	Velike	<ul style="list-style-type: none"> jačanje proboja osiguranja; poboljšanje zakonodavstva o osiguranju, sa ciljem da se dovede do nivoa standarda IAIS.
Privatni fondovi		
Velika	Velike	<ul style="list-style-type: none"> poboljšanje poslovnog okruženja kako bi postalo privlačnije za dolazne investicije privatnim fondovima iz regionalnih fondova; razvoj lokalne baze institucionalnih investitora.
Tržište kapitala		
Velika	Velike	<ul style="list-style-type: none"> završetak uspostavljanja osnovne finansijske infrastrukture; dalji razvoj tržišta vladinih obveznica; istraživanje regionalnog partnerstva sa balkanskim berzama.
Razvoj MSP		
Velika		<ul style="list-style-type: none"> povećanje bankarskog kreditiranja MSP koji nisu dovoljno usluženi uprkos likvidnim bankama sa dobrim kapitalom jačanje prava kreditora, naročito u pogledu dugotrajnih i neizvesnih postupaka izvršenja u slučajevima kršenja ugovora razvoj ne-bankarskih finansijskih opcija, kao što su lizing i faktoring (što bi moglo imati koristi od jasnijeg zakonskog okvira) poboljšanje veština finansijske pismenosti i računovodstva koje su među najnižima u regionu podrška formalizovanju značajno neformalnog sektora kako bi se promovisalo pravičnije učestvovanje biznisa u konkurenciji
INICIJATIVA ODRŽIVIH RESURSA		
Efikasnost voda		
Velika	Velike	<ul style="list-style-type: none"> izvršenje i dalje povećanje tarifa za crpljenje; razvoj taksi za ispuštanje kanalizacije na osnovu količine; uvođenje potrebnih pod-zakonskih akata i jačanje institucionalne postavke (npr. uprave za rečne basene); rešavanje problema gubitka vode i zastarele kanalizacione infrastrukture.
Efikasnost materijala		
Velika	Srednje	<ul style="list-style-type: none"> označavanje visokog prioriteta za upravljanje otpadom u pogledu kapaciteta i finansiranja, uključujući i izradu pod-zakonskih akata i akcionih planova; povećanje tarifa za deponije i zatvaranje divljih deponija; razvoj Produžene odgovornosti proizvođača i šema recikliranja.
Održiva energija		
Velika	Velike	<ul style="list-style-type: none"> eliminisanje administrativnih barijera i poboljšanje regulatornih okvira radi privlačenja investicija za obnovljivu energiju; razrada i sprovođenje jasnog akcionog plana da se ispune ciljevi koji se odnose na energetska efikasnost i obnovljivu energiju; izrada strateškog okvira za klimatske promene.

OCENE JAZOVA U EKONOMSKOJ INKLUZIJI¹⁾

EKONOMSKA INKLUZIJA		
Dimenzija jaza u inkluziji	Jaz u inkluziji	Ključni izazovi
Omladina		
Zapošljavanje mladih	Veliki	<ul style="list-style-type: none"> Stvaranje mogućnosti za mlade ljude da se obučavaju i uče uz rad (npr. stažiranja) preko poboljšanja saradnje između poslodavaca iz privatnog sektora i obrazovanja kako bi se osigurale odgovarajuće staze napredovanja mladih ljudi u pravcu formalnog zaposlenja.
Neusklađenost stručnih veština	Srednji	<ul style="list-style-type: none"> Inicijative podrške radi jačanja učestvovanja privatnog sektora u postavljanju nacionalnog standarda stručnih veština, gde se odražavaju potrebe tržišta radne snage, naročito na zanatskom nivou.
Polovi		
Pristup finansijama	Veliki	<ul style="list-style-type: none"> Nastavak izgradnje kapaciteta lokalnih banaka da razvijaju kreditne linije koje ciljaju na MSP koja vode žene, kombinujući pristup finansijama, obuku i usluge poslovnog savetovanja.

¹ Jazovi ekonomske inkluzije EBRD-a ocenjuju institucije, tržišta i obrazovne sisteme u svim zemljama gde operiše EBRD u pogledu njihovog kapaciteta da prošire ekonomske prilike do pojedinaca bez obzira na njihov pol, starost ili mesto rođenja. Ovi jazovi mere *različitost* u mogućnostima – između onih od 15 do 24 godine i starijih radnika, i između žena i muškaraca – a ne mere *nivo*e tih mogućnosti. O jazovima se izveštava u ovoj državnoj strategiji gde postoji jaz u inkluziji iznad malo. Ovi jazovi se poklapaju sa najnovijim izveštajem EBRD o jazovima u inkluziji iz 2015 godine. Molimo imajte u vidu da su regionalni jazovi u inkluziji iz 2013. godine, i treba da budu ažurirani do kraja 2016 godine.

ANEKS 4 – PRAVNA TRANZICIJA

Uvod

Ovaj aneks pruža kritičku analizu o izabranim pravnim temama koje su relevantne za investicionu strategiju banke na Kosovu tokom predstojećeg perioda. Ovo je zasnovano na procenama komercijalnih zakona koje su izvršene kroz program pravne tranzicije EBRD.¹⁸ Za lakšu orijentaciju, analiza je izložena kroz glavne strateške orijentacije definisane u ovoj državnoj strategiji, naročito akcije predložene pod „dijalog o politikama i TS“

Tema 1: Podrška konkurentnom razvoju privatnog sektora kroz investicije, jačanje internog kapaciteta kompanija i poboljšanje poslovnog okruženja

Korporativno upravljanje

Procena EBRD iz 2015. godine o zakonodavstvu i praksama korporativnog upravljanja kompanijama u regionu EBRD, naglasila je okvir sa potrebom za reformama u većini razmatranih oblasti.

Zakon zahteva da velike kompanije i banke imaju nezavisne direktore, ali u praksi niti jedna od deset najvećih kompanija nije izjavila da ima bilo kojeg nezavisnog člana odbora. Štaviše, definicija nezavisnosti data je u tri različita zakona i uredbe, što u ovom pogledu ne pomaže da stvari budu jasnije. Robna berza još uvek nije uspostavljena, što za rezultat ima uslove o ograničenom i minimalnom objavljivanju informacija za kompanije. Trenutni kriterijumi za objavljivanje obavezuju banke i javna preduzeća (JP) da javno objavljuju finansijske izjave i godišnje izveštaje.

U vezi sa internom kontrolom, zakon zahteva da banke i JP uspostave internu revizorsku funkciju kao i revizorske odbore. U JP, revizorski odbor mora biti sačinjen samo od članova odbora direktora. U bankama najmanje jedan član revizorskog odbora mora biti iz oblasti računovodstva ili revizije. Praksa da se imaju spoljni članovi u revizorskim odborima treba da se pažljivo razmotri. Prvo, važno je da odbori za reviziju obuhvate samo članove odbora ukoliko su funkcije koje su delegirane odboru tipične funkcije odbora direktora. Drugo, od suštinske važnosti je da oni članovi koji sede u revizorskom odboru preporučuju konkretne akcije odboru direktora, istinski prate te preporuke i glasaju o preporukama na odboru direktora, jačajući time svoju poziciju i „objektivno prosuđivanje“ odbora direktora. Najzad, revizorski odbori koji imaju strance mogu stvarati probleme po pitanju poverljivosti i odgovornosti, pošto ovi „stranci“ ne moraju biti obavezani lojalnošću i brigom o članovima odbora. Jedan od osetljivih pristupa jeste i taj da bi struktura mogla biti delotvornija ukoliko je odbor direktora sačinjen od odgovarajućeg broja nezavisnih ne-izvršnih članova, koji bi takođe trebalo da budu i u revizorskim odborima. Umesto ovoga, na Kosovu nema postavljenog uslova da revizorski odbor mora biti sačinjen od nezavisnih članova odbora direktora sa odgovarajućom kvalifikacijom.

¹⁸ Videti www.ebrd.com/law

Što se tiče prava akcionara, odredbe zakona dozvoljavaju da velike korporativne promene budu usvojene prostom većinom, što, ako nije drugačije regulisano u članu o udruživanju, može ugroziti prava manjinskih akcionara.

Iako ne postoji funkcionalna robna berza na Kosovu – stoga nema pojačanog okvira za korporativno upravljanje – izgleda da Jedinica za politike i nadgledanje u Ministarstvu za ekonomski razvoj je prilično aktivna u promovisanju dobrog korporativnog upravljanja u JP. Ministarstvo je izradilo model kodeksa korporativnog upravljanja za JP i zahteva da sva JP usvoje sopstvene kodekse prenošenjem modela kodeksa. Odluke regulatornih agencija su dokumentovane i generalno javno dostupne, ali nisu uvek lako pristupačne. Međunarodne firme za finansijsku reviziju imaju značajnu prisutnost u zemlji; međutim, prisustvo inostranih advokatskih firmi je ograničeno.

Pristup finansijama

Uzimanje i izvršenje sigurnosnog dokumenta za nepokretnu imovinu (hipoteke) i prava na pokretnoj imovini i neopipljivih prava (zaloga) regulisani su Zakonom o imovini i ostalim stvarnim pravima iz 2009. godine (Zakon o imovini). Generalno govoreći, Zakon o imovini pruža razvijen okvir za preuzimanje sigurnosnih elemenata. I hipoteka i zaloga mogu da obezbede sadašnje, buduće i uslovljene zahteve, i mogu se izvršiti čak i ako je istekao period zastarevanja zahteva.

Mada su procedure za registraciju formalno jednostavne i registracija hipoteke ne traje dugo (oko nedelju dana), pojavljuje se značajan problem zbog činjenice da mnogo zemljišnih parcela nisu registrovane i istorijska dokumentacija o zemljištu nedostaje zbog turbulentne prošlosti.

Zakon o registraciji zaloga u registru pokretne imovine iz 2012. godine (Zakon o registru zaloga) uspostavlja procedure i kriterijume za registrovanje zaloga u Sistemu registra zaloga. Registracija u registru zaloga validna je tri (3) godine od momenta registracije, ali se može produžiti. Elektronskim registrom upravlja Kosovska agencija za registraciju biznisa (Agencija) i dostupan je preko Interneta za registrovanje i pretragu zaloga. Pretrage su na Internetu dostupne u odnosu na ime dužnika ili serijski broj založene imovine.

Što se tiče procedure izvršenja, u slučaju kašnjenja ili drugog kršenja ugovora od strane dužnika, poverilac hipoteke može da stekne pravo da proda imovinu pod hipotekom kroz sudski postupak koji je regulisan u opštem Zakonu o izvršnom postupku (Zakon o izvršenju) iz 2013. godine. Poverioci mogu da pokrenu proceduru izvršenja putem podnošenja predloga za izvršenje kod privatnog agenta za izvršenje. Ipak, s obzirom da se na naloge privatnih agenata za izvršenje može uložiti žalba pred sudom i da dužnik može podneti zahtev za protiv-izvršenje, sudski postupak izvršenja može potrajati dugo. Sa druge strane, Zakon o imovini daje zajmodavcu pravo da podnese pred nadležnim sudom zahtev da izda nalog, *ex parte* i bez obaveštenja zajmoprimca, da se založena stvar zapleni i isporuči zajmodavcu.

Tema 2: Jačanje energetske sigurnosti i održivosti finansiranjem investicija u sektor, podršku, podrškom za reforme sektora, promovisanje energetske efikasnosti i obnovljive energije

Energetska efikasnost i obnovljiva energija

Kao potpisnica Ugovora o energetske zajednici, Kosovo je dužno da ispoštuje uslove propisane u direktivama EU koje se odnose na energiju i životnu sredinu. Kosovo je u junu 2016. godine usvojilo zakone o energetici, regulatoru energije, električnoj energiji i gasu sa ciljem transponovanja trećeg paketa. Očekuje se da će nov paket zakonskih pravila liberalizovati energetske tržište i odgovoriti na postojeća uska grla kao što su razdvajanje i eliminaciju unakrsnih subvencija između različitih kategorija potrošača. Očekuje se da Regulatorna uprava za energetiku dobije dodatnu nezavisnost u određivanju tarifa za energiju i postepeno uvođenje deregulacije cena. U sledećim mesecima vlada bi trebala da koordiniše sprovođenje nedavno usvojenog pravnog okvira izradom sekundarnog zakonodavstva.

Postojeće šeme podrške obnovljivim izvorima energije (RES) koje ciljaju na male hidroelektrane, vetar, biomasu i biogas i solarnu fotovoltazu sadrže garantovani prenos i distribuciju struje proizvedene iz RES preko ove mreže, kao i prioritarno slanje. Ipak, postoji tek ograničena količina struje napravljena iz obnovljivih izvora energije na osnovu feed-in tarifa zbog postojećih regulatornih barijera. Država bi trebalo da još više olakša integraciju novih proizvođača obnovljivih izvora u mrežu, kao i implementaciju procedura za garanciju porekla.

Mada je Kosovo načinilo značajan napredak u pogledu svog okvira politike za energetske efikasnost (EE) usvajanjem drugog Nacionalnog akcionog plana za energetske efikasnost (NAPEE) u decembru 2013. godine, značajna količina posla tek preostaje da se obavi kako bi se obezbedila usklađenost sa EU *acquis*. Energetski intenzitet Kosova i dalje je relativno visok. Mada je Zakon o energetske efikasnosti usvojen, implementacija brojnih mera EE, kao što su merenje, obračun, upravljanje energijom, revizija energije, ESCO instrumenti finansiranja, uzorna uloga javnog sektora, su još uvek u fazi razvoja. Kosovu takođe nedostaje zakonski okvir za energetske učinak zgrada. Dodatno, Zakon o energetske učinku zgrada i pravila za sprovođenje tek treba da budu usvojena kako bi bila u saglasnosti sa Direktivom 2010/31/EU.

Tema 3: Podrška povezivanju i regionalna integracija

Javno privatno partnerstvo (JPP)

Sveukupno, Zakon o javno privatnim partnerstvima (Zakon o JPP) predstavlja moderan i prilično napredan zakonski akt koji ima koristi iz daljeg kompleta poboljšanja načinjenih u prethodnom zakonu, koji je sam bio smatran za solidnu zakonsku osnovu za projekte JPP. Specijalizovana jedinica za JPP (Komisija za javno privatna partnerstva, KJPP) bila je ustanovljena u Ministarstvu finansija radi nadgledanja i koordinisanja projekata JPP. KJPP je odgovorna, između ostalih stvari, za izradu i upravljanje nacionalnim programom JPP, za razvoj politika JPP i izdavanje uredaba za implementaciju, preglede, odobravanje ili neodobravanje predloga projekata, kao i za nadzor i pregled usklađenosti učinaka i implementacije projekata. Pored ovoga, Centralno odeljenje za javno privatno partnerstvo („Odeljenje za JPP“) bilo je uspostavljeno u Ministarstvu finansija da bi pomagalo i pružalo savete KJPP, ministru finansija i drugim javnim organima u vezi sa svim aktivnostima oko JPP.

Zakonski okvir sačinjen je od Zakona o JPP, koji je bio napisan imajući u vidu dalju harmonizaciju nacionalnog zakonodavstva sa pravilima EU, što je deo napora zemlje u pravcu kandidature u EU. Izveštaj EU o progresu priznaje da je Zakon o JPP „u velikoj meri kompatibilan“ sa zakonodavstvom EU. JPP se može implementirati kroz ugovornu (koncesija ili javni ugovor) ili institucionalnu formu, da se izabere od javnog partnera na osnovu optimalne raspodele rizika i odgovornosti. Zakon o JPP takođe sadrži broj odgovarajućih zaštitnih mera, kao što je pravo stranaka da odrede zakon koji uređuje sporazum o JPP i mogućnost da zajmodavac ostvari osnovna prava.

Javne nabavke (JN)

Pregled zakonodavstva otkriva relativno napredan okvir u pogledu integriteta, odgovornosti, transparentnosti, izvršnosti, proporcionalnosti, stabilnosti i izvršnosti. Međutim, proces nije u potpunosti regulisan i više ključnih odluka koje nisu standardizovane potpadaju pod punu diskreciju ugovornih entiteta. Zakon o javnim nabavkama iz 2011. godine (sa izmenama i dopunama) uvodi preferencijalne cene i daje pravo na izbor domaćih ponuda sve dok cena domaće ponude nije veća od deset poena u odnosu na najnižu inostranu ponudu. Tako preferencijalne cene za domaće snabdevače očigledno nisu u skladu sa najboljim međunarodnim praksama. Potrebno je napomenuti da je e-nabavka uvedena početkom 2016. godine; međutim, da bi postojala uređena procedura e-nabavke, neophodne su značajne revizije u zakonodavstvu i/ili izdavanje uredaba o implementaciji.

Nacrt Nacionalne strategije Kosova o javnim nabavkama za 2015 – 2020, postavlja kao prioritete, između ostalih stvari, uvođenje zelenih i socijalno odgovornih javnih nabavki; podršku MSP u procesima nabavke; i dalje usklađivanje zakonskog okvira za nabavke, naročito na liniji direktiva EU. Ova harmonizacija tek treba da se kompletira.

ANEKS 5 – RODNI PROFIL*Rodne neravnopravnosti i ljudski razvoj¹⁹*

Ustav Kosova garantuje ravnopravnost muškaraca i žena pred zakonom. Muškarci i žene imaju jednaka prava na vlasništvo i nasledstvo. Ne postoje zakoni kojima se ograničavaju industrije u kojima žene rade. Dok Kosovo ima dovoljno opširni zakonodavni okvir i nekoliko mehanizama na mestu za unapređenje rodne ravnopravnosti, uključujući Zakon o rodnoj ravnopravnosti iz 2004. godine koji je revidiran u 2015, primena i sprovođenje zakonodavstva i dalje predstavlja izazov.

Učešće radne snage

Zemlja ima najnižu stopu učešća ženske radne snage na svetu sa 21,4 procenata. Prema Kosovskoj agenciji za statistiku (2015), udeo zaposlenih od 15 do 64 godine je bio 21,4 procenata u odnosu na 61,8 procenata muškaraca, što je ispod proseka EU (59,6 procenata za žene i 70,1 procenata za muškarce). Stopa nezaposlenosti je veoma visoka među omladinom, što je od posebne zabrinutosti, imajući u vidu da zemlja ima najmlađe stanovništvo u Evropi.

Tržište rada na Kosovu pokazuje obrazac vertikalne i horizontalne segregacije. Žene su u velikoj meri nezastupljene na upravnim položajima, a prema anketi BEEP-a (2015), samo 4 procenata zaposlenih žena napreduje na upravnim položajima. Veća je verovatnoća da žene grade svoju karijeru i imaju nadzorničke uloge u vladinim institucijama ili preduzećima u državnom vlasništvu. Prema anketi radne snage Kosovske agencije za statistiku (2013), žene su nedovoljno zastupljene u energetici, građevinarstvu i prevozu. Na Kosovu, obrazovanje doprinosi rodnoj segregaciji na tržištu rada pošto studentkinje teže da biraju obrazovanje, filologiju, medicinu i psihologiju dok muškarci čine skoro dve trećine onih koji studiraju ekonomiju, građevinarstvo, arhitekturu i kompjuterski inženjering .

Tabela 1. Učešće radne snage prema starosti

	Stopa učešća radne snage, starost 15-64, %		Stopa zaposlenosti, starost 15-64, %		Stopa nezaposlenosti, starost 15-64, %		Stopa nezaposlene omladine (15-24 godina), %	
	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
Kosovo	21,4	61,8	12,5	41,3	41,6	33,1	71,7	56,2

Izvor: Kosovska agencija za statistiku (2015). Anketa kosovske radne snage 2014. godine.

Pristup finansijama i preduzetništvo

Rodni jaz u odnosu na pristup finansijama je veliki zbog ograničenog pristupa kolateralu za kredite za žene. Razlog za ovo je između ostalog nasledno pravo i korišćenje „odredbe o odricanju“; kao i kulturna praksa u kojima se žene odriču svoji prava u korist muških rođaka. Prema BEEP-u, mnogo je manja verovatnoća da će žene, u odnosu na muškarce, imati

¹⁹Molimo vas imajte u vidu da zbog statusa Kosova u međunarodnoj zajednici, neki podaci koji se obično koriste za Aneks o rodu za ovu zemlju nedostaju.

bankovni račun u formalnoj finansijskoj instituciji (36 procenata žena ima bankovni račun u odnosu na 59 procenata muškaraca). Jaz u štednji je malo manji sa 26 procenata žena koje imaju formalnu štednju, u poređenju sa 29 procenata muškaraca, prema podacima Svetske banke o finansijskoj inkluziji.

Učešće žena u preduzetništvu i formalno vlasništvo preduzeća na Kosovu je takođe ekstremno nisko prema regionalnim standardima. Prema podacima BEEP-a iz 2015. godine, samo 11 procenata preduzeća ima žene među vlasnicima, dok je odnos preduzeća u potpunom vlasništvu žena na 7,8 procenata, jedan od najnižih u zemljama u kojima deluje EBRD. Slično, u anketiranim kompanijama, samo 7,2 procenata preduzeća ima žene na najvišim menadžerskim pozicijama.

Ostali rodni indikatori

Kosovo je u poslednjoj deceniji zabeležilo određeni napredak u poboljšanju političke zastupljenosti žena, uvodeći kvotu od 30 procenata za žene na parlamentarnom i nivou lokalnih vlasti. Trenutno, 32,5 procenata poslanika u parlamentu su žene. U grani pravosuđa, od 9 sudija Ustavnog suda, četiri su žene – jedna od njih je predsednica Suda. Međutim, žene su i dalje nedovoljno zastupljene na nacionalnim i lokalnim izborima gde ne postoje kvote. Uprkos nedostatku podataka, rasprostranjenost rodno zasnovanog nasilja (RZN) je veoma velika na Kosovu. Zakonodavstvo protiv nasilja nad ženama na Kosovu je u većini u skladu sa evropskim standardima i vlasti su donele usvojile Zakon o porodičnom nasilju u 2010. godini. Ipak, izazovi i dalje postoje u vezi kvaliteta i dostupnosti usluga za preživjele.

Uprkos nedostatku podataka, rasprostranjenost rodno zasnovanog nasilja (RZN) je veoma velika na Kosovu. Zakonodavstvo protiv nasilja nad ženama na Kosovu je u većini u skladu sa evropskim standardima i vlasti su donele usvojile Zakon o porodičnom nasilju u 2010. godini. Ipak, izazovi i dalje postoje u vezi kvaliteta i dostupnosti usluga za preživjele.

ANEKS 6 – EBRD I ZAJEDNICA DONATORA

Tehnička saradnja (TS) na Kosovu koju finansiraju donatori je omogućila Banci da preduzme rad na ranoj dijagnozi, uključujući pripremu mogućnosti za investicije u infrastrukturu, izgradnju kapaciteta prospektivnih klijenata i podela iskustva u tranziciji od donosioca politika i aktera privatnog sektora u zemljama u kojima deluje EBRD u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Pored toga, sredstva TS-a su obezbeđena za pomoć u prenosu veština i rastu lokalnih privatnih MMSP-a, uključujući preko lokalnih i međunarodnih konsultanata preko Saveta za mala preduzeća, što je bilo deo Inicijative za mala preduzeća.

Kosovo je takođe imalo koristi od koinvesticionih grantova u obliku finansijskih podsticaja i pokriće prvog gubitka u sektorima održive energije i finansija.

Očekuje se da fokus grantova donatora ostane na razvoju osnovne infrastrukture, unapređenju energetske sigurnosti i povećanju konkurentnosti MSP-a. Za odgovor na ove potrebe, EBRD će se osloniti na niz sredstava donatora kojima upravlja Banka, pored resursa koje stave na raspolaganje deoničari Banke:

- **Evropska unija** pomaže Kosovo preko Instrumenta za pred-pristupnu pomoć i kanalisala je više od 3,6 miliona evra za Banku u grantovima TS-a i ko-investiranja. Prema IPA II (2014-2020), takođe se očekuje da će EU nastaviti da igra glavnu ulogu u podržavanju nacionalnih i regionalnih prioriteta, koji imaju za cilj socio-ekonomski razvoj i konkurentnost MSP-a, poboljšanje životne sredine, regionalna povezanost i napredak prema pristupanju EU.

U oktobru 2010. godine je osnovan Projekat održive energije Kosova za podršku partnerskih banaka i nebankarskih finansijskih institucija koje deluju na Kosovu koje su ispunile zdrave standarde bankarstva i visokog korporativnog upravljanja za dalje kreditiranje MSP-a i/ili dalje kreditiranje za stambeni sektor za konačne korisnike za finansiranje kvalifikovanih pod-projekata u oblasti energetske efikasnosti i korišćenje resursa obnovljive energije u rezidencijalnom i komercijalnom sektoru preko grantova TS-a i ko-investiranja u obliku finansijskih podsticaja. Očekuje se povećanje podrške u regionalnom kontekstu preko sredstava koja su ponuđena u drugoj etapi Regionalnog programa za energetska efikasnost na Zapadnom Balkanu (REEP Plus).

Finansijska podrška za WBIF će rasti i sve više će biti korišćena za sufinansiranje projekata regionalnog interesa, odnosno onih koji podržavaju povezivanje zemalja u regionu i između regiona i država članica Evropske unije. Do sada, u 2015. godini, EU je potvrdila finansiranje preko WBIF investicionog granta od 38,5 miliona evra za dopunu finansiranja EBRD-a od 80,9 miliona evra za obnovu železničke rute 10, veze od granice sa Srbijom na severu Kosova (Lešak) do granice sa BJR Makedonijom (Elezov Han).

- **Bilateralni donatori:** sredstva grantova će biti tražena od bilateralnih donatora koji drže račune kojim upravlja EBRD-a, a koji su izrazili interes za podržavanje aktivnosti na Kosovu širom svih sektora i čija će sredstva biti upotrebljena za završetak aktivnosti pod WBIF.
- **Specijalni fond deoničara (SFD) EBRD-a** je uložena iz neto prihoda Banke. SFD je dopunjujući mehanizam za donatorska sredstva i obezbediće podršku TS i ne-TS u

oblasti u kojima postoje manjak ili nedostatak podrške, međutim oblast ostaje prioritet Banke za unapređenje tranzicije.

POVERENA SREDSTVA TS PREMA DONATORIMA KROZ EBRD, 2011-2015*

Donator	Poverena sredstva TS (€)
Specijalni fond akcionara EBRD	4.960.483
Zajednički evropski fond Zapadnog Balkana WBIF	1.840.000
EU	1.288.224
Češka Republika	599.000
Norveška	901.000
Luksemburg	63.510
Zbir	9.652.216

POVERENA SREDSTVA TS PREMA TEMI STRATEGIJE ZEMLJE PREKO EBRD, 2011-2015*

Tema Strategije zemlje	Poverena sredstva TS (€)
Održiva infrastruktura i energetska sigurnost	3.585.000
Tranzicija zelene privrede	2.883.987
Preduzetništvo i MSP-i	2.776.819
Razvijen snažan, izdržljiviji i efektivniji finansijski sektor	268.000
Dobro upravljanje	138.410
Ukupno	9.652.216

Napomena: Vrednost poverenih sredstava na osnovu kraja godine ili krajnjeg perioda za podatke za svaku godinu.

* Odražava status poverenih sredstava na dan 31. decembra 2015. godine